

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ DOKTORANTURA VƏ MAGİSTRATURA
MƏRKƏZİ

Əlyazma hüququnda

Mehdiyev Kənan Fazil oğlu

**“Strateji Yol xəritəsinin tələbləri baxımından milli innovasiya
sisteminin formalaşdırılması və reallaşmasının dövlət
mexanizmləri” mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İstiqamətin şifri və adı	050404 “İqtisadiyyat”
İxtisasın şifri və adı	İqtisadiyyatın tənzimlənməsi
Elmi rəhbər	M.M.Mürsəlov
Magistr proqramının rəhbəri	Dos.i.e.n. İ.M.Mahmudova
Kafedra müdiri	Prof.i.e.d. M.A.Əhmədov

BAKI 2018

M Ü N D Ə R İ C A T

Giriş	3-7
Fəsil I. Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının tədqiqinin nəzəri-metodoloji əsasları	8-27
1.1. Innovativ inkişafın tədqiqinin iqtisadi aspektləri	8-22
1.2. Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafını təmin edən başlıca ilkin şərtlər və amillər	23-27
Fəsil II. Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasının əsasları	28-61
2.1. Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasının konseptual əsasları və imkanları	28-38
2.2. Azərbaycanda innovativ inkişafın mövcud vəziyyətinin təhlili və dəyərləndirilməsi	38-52
2.3. Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasında dövlətin rolu	52-61
Fəsil III. Strateji Yol xəritəsinin konsepsiyasına uyğun olaraq effektiv milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının əsas istiqamətləri	62-75
3.1. Azərbaycanın investisiya potensialından səmərəli istifadə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının mühüm istiqamətidir	62-67
3.2. Post neft erası dövründə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşdırılmasının normativ hüquqi və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri	67-75
Nəticə və təkliflər	76-80
Istifadə olunmuş ədəbiyyat	81-83

Giriş

Mövzunun aktuallığı. İqtisadi hadisə və proseslərin mahiyyətində və miqyasında baş vermiş keyfiyyət dəyişmələri onlara münasibətdə yeni tarixi-iqtisadi reallıqları yaranır. Belə ki, konkret iqtisadi vəziyyətdə mövcud məsələnin həll edilməsi nöqtəyi-nəzərindən effektiv hesab edilən alət və vasitə, dəyişən iqtisadi-sosial vəziyyətin təsiri nəticəsində yeni keyfiyyət xüsusiyyəti aspektindən dəyərləndirilir. Bazarın ənənələrinə malik ölkələrdə bu qeyd olunan obyektiv reallıq, məsələlərin həll edilməsinə münasibətdə yeni iqtisadi düşüncə tərzinin formalaşdırılmasında irəli gəlmiş halda, iqtisadi sistemi transformasiyaya məruz qalan dövlətlərdə fərqli xüsusiyyətlərlə müşahidə edilir bu qeyd olunan zaman yerinə yetirilən iqtisadi islahatlar bir çox fərqli sahələrdə innovasiyaların realizə edilməsini zərurətini yaranır. Lakin, buna baxmayaraq, hər bir istənilən halda milli iqtisadiyyata xarici mühit faktorlarının təsirinin mövcudluğu keyfiyyət baxımından yeni yanaşmanı şərtləndirmiş olur.

Müasir qloballaşma dövründə iqtisadi nailiyyətlərin əldə edilməsi hər bir ölkə milli iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətliliyindən əhəmiyyətli səviyyədə asılılığı danılmaz faktır. bu qeyd olunan faktor qloballaşmanın dərinləşdiriyi bir şəraitdə öz əhəmiyyətini bir daha artırmaqdadır. Belə ki, yüksək rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyata malik ölkələr beynəlxalq bazara güclü və daha çox fayda əldə edən subyekt kimi qoşulduğu halda, müvafiq parametr üzrə zəif olan ölkələr isə bir çox hallarda istehlakçı qismində iştirak edirlər.

Ölkə milli iqtisadiyyatının rəqabətqabiliyyətliliyi isə şübhəsiz ki, onun əsasını təşkil edən elementlərin rəqabətqabiliyyətliliyi ilə şərtlənir. bu qeyd olunan rəqabətqabiliyyətli qabiliyyətli qabiliyyətliliyin hansı alət və vasitələrdən istifadə olunması ilə təmin edilməsindən ibarətdir. Bu qeyd olunan baxımdan innovasiya fəaliyyəti səviyyələrdə ön plana çıxmış olur. Beynəlxalq bazarlarda iştirak payına əsasən nisbətən kiçik dövlətlərin müvafiq məkanda iştirakının dayanıqlığının təmin edilməsi aspektindən isə innovasiya obyektiv xarakter daşıyır.

Iqtisadi inkişaf prosesləri bir çox fərqli dövrlər ərzində fərqli faktorların təsiri ilə dinamik xarakter əldə olunmuşdur. Müasir qloballaşma dövründə makroiqtisadi tarazlığın, həm də davamlı və dayanıqlı iqtisadi inkişafın əsasını təşkil edən, eyni zamanda istər bütövlükdə dövlətin, istərsə də təsərrüfat subyektlərinin rəqabət mübarizəsində dayanıqlılığını təminatlandıran əsas element kimi məhz innovasiya çıxış etməkdədir. Belə ki, bir çox fərqli sahələrdə innovasiyaların tətbiq edilməsi alət və vasitə silə əmək istehsal olunmuş məhsuldarlığının səviyyəsini yetərincə yüksəldə bilən dövlət, dünya bazarında rəqabət prosesinin aktiv iştirakçısına çevrilə bilər. Onun hansı səviyyədə təmin edilməsi isə bilavasitə innovasiyaların mənimsənilməsi səviyyəsindən asılıdır.

Mövzunun aktuallığını şərtləndirən başqa faktor innovasiyanın sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əsas yaratma qabiliyyətinə malik olmasıdır. başqa sözlə ifadə etsək, sahibkarlıq fəaliyyətinin reallaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən irəli sürülən yeni iş təşəbbüsü təminatlandıran bir yeniliyin, başqa sözlə innovasiyanın yerinə yetirilməsinə yönəlik proses nəticəsində yaranır. Deməli, innovasiya bir fəaliyyət növü kimi nəinki milli iqtisadiyyatın keyfiyyət göstəricilərinin təkmilləşdirilməsinə xidmət edir, eyni zamanda yeni fəaliyyət mühiti formalaşdırır. Bu qeyd olunan baxımdan, investisiyaların innovasiya yönlülüyünün təmin edilməsi yollarının tədqiq edilməsi, həm də onun əsasında iqtisadi-sosial effektivlik məsələlərinin geniş planda tədqiq edilməsi işin ana xəttini təşkil edir.

Dissertasiya işinin məqsədi Azərbaycan Respublikasında innovasiya proseslərinin mövcud vəziyyətinin tədqiq edilməsi, onların əsas yeniliklik xarakterliliyinin təmin edilməsi əsasında iqtisadi-sosial effektivliyin artırılması üçün kompleks tədbirlərin işlənilib hazırlanması və bu qeyd olunan vəzifənin praktik realizə edilməsi nöqtəyi-nəzərindən yeridilən iqtisadi siyasətin əhəmiyyətinin araşdırılmasıdır.

Milli innovasiya sisteminin formalaşması və reallaşmasının fiskal mexanizmi və onun təkmilləşdirilməsi istiqamətləri. Dissertasiya işində qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

– milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının tədqiqinin nəzəri-metodoloji əsaslarını, innovativ inkişafın tədqiqinin iqtisadi aspektlərini vermək;

– innovasiya yönlü milli iqtisadiyyatın inkişafın xarakterik cəhətlərini qiymətləndirmək və onların vacibliyini əsaslandırmaq;

– milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafını təmin edən başlıca ilkin şərtlər və amilləri müəyyənləşdirmək;

– milli iqtisadiyyatın innovativ potensialının müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi məsələləri;

– Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasının konseptual əsasları və imkanlarının göstərilməsi;

– Azərbaycanda innovativ inkişafın mövcud vəziyyətinin təhlili və dəyərləndirilməsi və milli innovasiya sisteminin formalaşmasında dövlətin rolunun açıqlanması;

– Azərbaycanın investisiya potensialından səmərəli istifadə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının mühüm istiqamətikimi əsaslandırmaq;

– Post neft erası dövründə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşdırılmasının normativ hüquqi və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri göstərmək;

–Azərbaycan Respublikasında investisiyaların, eyni zamanda də innovasiya yönlü investisiyaların realizə edilməsinin normativ-hüquqi mexanizmini tədqiq etmək;

–milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının və onun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi aspektlərini ölkə timsalında tədqiq etmək;

Tədqiqatın predmeti və obyektı. Tədqiqatın predmeti Azərbaycan milli iqtisadiyyatın da reallaşdırılan innovasiyaların iqtisadi-sosial effektivliyinin

müəyyənləşdirilməsi əsasında onun respublikanın rəqabətqabiliyyətliliyinə təsirinin dəyərləndirilməsi, obyekt isə respublika milli iqtisadiyyatın da reallaşdırılan innovasiya fəaliyyətinin göstəriciləridir. Tədqiqatlar göstərir ki, innovasiya cəmiyyətin mütəmadi olaraq artan tələbinin ödənilməsində əlverişli şəraiti təminatlandıran və həyat səviyyəsinin durmadan artırılmasının bir elementi olmaqla bərabər, insanların daha öncə edə bilmədiklərini realizə olunmağına şərait yaradan alət və vasitədir. bu qeyd olunan baxımdan, Müasir qloballaşma dövründə iqtisadi fəaliyyətdə yeni texnika və texnologiyaların və sürətli şəkildə dəyişən tələbin ödənilməsinə tam cavab verəcək yeni istehsal olunmuş məhsulların yaradılmasının vacibliyi, innovasiyanın əhəmiyyətini daha da artırır. başqa sözlə ifadə etsək innovasiya təkcə iqtisadi inkişafın və artımın sürətləndirilməsi nöqtəyindən deyil, həmçinin iqtisadi inkişafın yolunun dəyişdirilməsi və həyat standartlarının yaxşılaşdırılması nöqtəyindən əsas əhəmiyyət kəsb edir. başqa tərəfdən, innovasiya fəaliyyəti nəticəsində əldə olunan yeni texnologiyalar hesabına təbii ehtiyatların uzun müddətə qorunması, ətraf mühitin müdafiəsi və s. bu qeyd olunan kimi iqtisadi-sosial xarakterli məsələlərin effektiv həll edilməsi nöqtəyindən əlverişli zəmin yaranır. Innovasiya yönü investisiyaların belə müsbət təsir səmərə yaratması nöqtəyindən o, dissertasiya işinin tədqiqat obyektini təşkil etmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasını iqtisad elminin klassiklərinin və müasir görkəmli nümayəndələrinin ümumiyyətlə isə innovasiyalar, onların cəlb edilməsini, yollarının və effektivliyinin müəyyənləşdirilməsi haqda nəzəri müddəaları, Azərbaycan iqtisadçı alimlərinin və praktiklərinin investisiya fəaliyyəti sferasında elmi-tədqiqat əsərləri, həmçinin dissertasiya işinin mövzusu ilə bağlı AR-in qanunları, həm də hökumətin bu qeyd olunan mövzuya uyğun məsələlərlə bağlı olaraq qəbul edilən qeyd olunan 1 etdiyi başqa normativ-hüquqi aktlar təşkil edir.

Tədqiqatın informasiya əsasını Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin illik hesabatları, Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin illik məcmuələri və ixtisaslaşmış qrupların materialları təşkil etmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

– milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının tədqiqinin nəzəri-metodoloji əsaslarını, innovativ inkişafın tədqiqinin iqtisadi aspektləri əsaslı şəkildə verilmişdir;

– innovasiya yönlü milli iqtisadiyyatın inkişafın xarakterik cəhətlərinin qiymətləndirilməsi həyata keçirilmişdir;

– milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafını təmin edən başlıca ilkin şərtlər və amilləri müəyyən edilmişdir;

– milli iqtisadiyyatın innovativ potensialının müəyyən edilmiş və qiymətləndirilmişdir;

– Respublikada milli innovasiya sisteminin formalaşmasının konseptual əsasları və imkanlarının göstərilmişdir;

– Post neft erası dövründə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşdırılmasının normativ hüquqi və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri göstərilmişdir;

–Azərbaycanda investisiyaların, eyni zamanda də innovasiya yönlü investisiyaların realizə edilməsinin normativ-hüquqi mexanizmini tədqiq edilmişdir;

–milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının və onun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi aspektlərini ölkə timsalında tədqiq olunmuşdur;

Dissertasiya işinin nəzəri və əməli əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqatın əsaslandırılmış nəticələrindən respublika milli iqtisadiyyatının struktur təkmilləşdirilməsində, həm də onun kompleks inkişafında əsas əhəmiyyətə malik olan investisiyaların cəlb edilməsini, onlardan istifadənin effektivliyinin artırılması sferasında mövcud ehtiyatların aşkara çıxarılması və istifadəsi üzrə müvafiq dövlət orqanları tərəfindən istifadə edilə bilər.

Fəsil I. Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının tədqiqinin nəzəri- metodoloji əsasları

1.1. İnnovativ inkişafın tədqiqinin iqtisadi aspektləri

Dünyanın müasir iqtisadi inkişaf mərhələsinin spesifik xüsusiyyətləri bəşər sivilizasiyasının artıq sənayeləşmiş cəmiyyətindən postsənaye cəmiyyətinə bir keçid sayılır. bu qeyd olunan isə, hər şeydən qabaq, cəmiyyətin həyatının iqtidarına elmin və texnikanın get-gedə artmaqda olan təsirinin qlobal xüsusiyyətləri ilə, irihəcmli sosial və iqtisadi və tarixi dəyişmələrə gətirib çıxaran elmi və texnoloji irəliləmələrlə əlaqədardır. bu qeyd olunana müvafiq olaraq, iqtisadi inkişafın və artımın əsas faktorlar və mənbələr cəmi də dəyişmiş olur. iqtidarına bu qeyd olunanların içərisində iqtisadi sistemin inkişafına təsir etmək iqtidarında olan təbii resurslar və kapitalla bərabər, inteqral resurslara çevrilə bilən elmi və texniki bilgiler daha mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş olur (15). Məlum təcrübə müstəvisində bu qeyd olunan, yeni bilgilərin istehsal olunmuş məhsul və yaxud texnoloji yeniliklərə çevrilməsini təminatlandıran innovasiya prosesini ön plana çəkir. İnnovasiya prosesini təminatlandıran təkrar istehsal növünü, iqtisadi və sosial qarşılıqlı əlaqələrin keyfiyyətini dəyişdirməklə, həm də spesifik yığım növü, xüsusi sərvət quruluşu və yığım səmərəliyinin xüsusi dəyərləndirmə kriteriyaları kəsb edən müasir innovasiya yönlü iqtisadiyyatı yaratmaqla iqtidarına təsərrüfatçılıq fəaliyyətində hökmran əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Nəzəri baxımdan hal-hazırda innovasiya milli iqtisadiyyatın formalaşdırılması haqda fikir söyləmək olar. bu vaxt isə iqtisadi inkişaf və iqtisadi artım kimi maddi istehsalın intilektlənməsi çıxış etmiş olur., başqa sözlə ifadə etsək ÜDM artımı, əsas etibarilə, elmtutumlu istehsal olunmuş məhsul və xidmətlərin buraxılışı və realizə edilməsi sayəsində əldə edilir. Ümumən isə, bu qeyd olunan tipli milli iqtisadiyyatın maddi əsası istehsalın yeni keyfiyyətlə təşkil edilməsi təşkil edilməsi təşkil edilməsi təşkil edilməsi təşkil edilməsi təşkil edilməsi və yüksək inkişaf etmiş maşınqayırma və s. xarakterizə edilir ki, bunun da əsasında istehsalın

informasiyalaşdırılmasını, avtomatlaşdırılmasını və intilektlənməsini təminatlandıran elmtutumlu sahələr durur.

XX əsrin sonu, XXI əsrə keçid cəmiyyətin tsik inkişafında hansısa müəyyən bir mərhələnin, daha dəqiq desək, sivilisasiyanın, daha mütərəqqi, yeni mərhələsi ilə əvəz edilməsini prosesi ilə üst-üstə düşmüşdü (29). Təbii ki, bu əsrlərin kəşiməsində sivilisasiya piramidasının iqtidar səviyyəsini əhatə edən sənaye cəmiyyətinin ümumi böhranı yaranır. həmin bu səviyyəyə insanların müəyyən bir tələbat səviyyəsi, onun biliyi, bacarığı və qabiliyyəti; ictimai-iqtisadi münasibətlər; texnoloji istehsal üsulu, mülkiyyət, milli, siyasi, hüquqi bölgü, mübadilə və s.; elm, təhsil, mədəniyyət, mənəvi sərvətlər aləmi; dinin də daxil olduğu ideologiya aid edilir

Sənaye sivilisasiyanın çərçivəsində adət ilə, postsənaye cəmiyyətində ehtiva təşkil edən müasir yeni elementlər toplanır və sürətli şəkildə özünə qüvvə toplayır.

Belə hesab etmək olar ki, onun əsas xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi əks edənlər heç də səhv etmirlər:

- daha yüksək bilgilər səviyyəsinə malik insanların formalaşdırılması, həmin bu biliklərin cəmiyyətin və təbiətin inkişaf qanunları və qanunauyğunluqları haqda yeni müasir təsəvvürlərə uyğunluğu;
- istehsalın və istehsal prosesinin mütərəqqiliyi, təkrar istehsal quruluşunun köklü şəkildə yenidən qurulması, insanların şəxsi və fərdi tələbatlarına üstünlük verməklə ekologiyalaşdırma və hərbsizləşdirmə, daha sivil yüksək və müasir texnoloji quruluşa keçid;
- istehsalın təmərküzləşməsi səviyyəsini və bir çox mülkiyyət formalarını üzvi şəkildə əlaqələndirən sosial-bazar yönümlü iqtisadiyyatının çoxuklidliliği;
- inkişaf etmiş olan sosial təyinatlı müdafiə sistemli çox sərt rəqabətə və yumşaq tənzimlənmə formalarının olduğu bazar təsərrüfatı;
- demokratik hüquqların hökm sürdüyü dövlət quruluşu;

- bərabərhüquqlara malik olan millətlərin könüllü ittifaqlarının formalaşdırılması ilə bağlı olan milli dirçəliş dövrünün fəaliyyətə başlanması;
- yüksək sivil mədəniyyətin dirçəlişi; əqli-intelektual məhsula olan tələb, elm tutumlu istehsal sahəsinin artımı, mənəvi təkrar istehsalın birin olması, zehni əməklə çalışanların xüsusi çəkisinin tədricən artması.

Yuxarıda verilən qlobal tendensiyaları respublikanın, onun regionlarının, fəaliyyət sahələrin və birinci olaraq elmi və texniki və innovasiya sahələrin gələcək inkişaflarının ssenarilərinin işlənilib hazırlanmasında labüd şəkildə nəzərə almaq vacibdir. Azərbaycanın Respublikasının bərabərhüquqlara malik olan tərəfdaş hüquqlar ilə birlikdə dünya iqtisadiyyatına qoşulmasının əsas şərtlərindən biri yüksək texnologiyalı elmtutumlu istehsal sahələrinin inkişafı, elmi və texniki və innovasiya fəaliyyətlərinin daha da aktivləşdirilməsi əsasında milli iqtisadiyyatın struktur nöqtəyi-nəzərindən yenidənqurulması, daha yüksək texnologiyalara malik ukladada keçid sayılır.

Cəmiyyət get-gedə inkişaf etdikcə elm də özünün xarakterik qanunauyğunluqları ilə və artım tendensiyaları, texnika və texnologiya, iş metodları, əməyin təşkil edilməsi sistemi və prinsipləri, xüsusi olaraq hazırlanmış kadrlar ilə insan fəaliyyətinin sərbəst sferasına çevrilmişdir. bu qeyd olunan, artımının son həddini bilməyən başqa sferaların çoxusundan fərqlənərək, həmişə, durmadan və həmişə inkişaf etməkdə olan sferadır. bu qeyd olunanla bərabər, elm sahəsi üçün ayrılan maliyyə və əmək, material resursları müəyyən bir məhdudiyyətə malikdir. Məhz resursların bu məhdudluğu səbəbindən məhdud resursların müəyyən bir üstün və prioritet istiqamətlərə, elm və texniki ilə bağlı fəaliyyət növlərinə məqsədli şəkildə cəlb olunması üzrə taktika və strategiyanın hazırlanmasını tələb edir.

Elmi və ya elmi-tədqiqat fəaliyyət- elmi bilgilərlərin əldə olunmasına və tətbiq edilməsinə istiqamətlənmiş fəaliyyətdir. Fundamental elmi-tədqiqat- insanların, cəmiyyətin, bu cəmiyyəti əhatə edən təbii ətraf mühitin formalaşdırılması, fəaliyyəti və onun inkişafının əsas qanunauyğunluqları haqda

yeni bilgilərlərin əldə olunmasına istiqamətlənmiş təcrübi və yaxud nəzəri bir fəaliyyətdir. tətbiq edilməsi elmi-tədqiqat fəaliyyəti isə - müəyyən olumuş təcrübi məqsədlərə çatma və konkret vəzifələrin həll edilməsi üçün üstün olaraq müasir, yeni bilgilərlərin tətbiq edilməsinə istiqamətlənmiş tədqiqatdır.

Elmi və texniki fəaliyyət (ETF)- mühəndis, texnoloji, iqtisadi, humanitar, sosial və başqa məsələlərin həll edilməsi, eyni zamanda, texnika, istehsalı və elmin vahid sistem kimi fəaliyyətinin təmin olunması üçün yeni bilgilərlərin əldə olunmasına, tətbiq edilməsinə istiqamətlənmiş fəaliyyətdir.

Təcrübi işləmələr isə elmi tədqiqatların yerinə yetirilməsi əsasında və yaxud əməli təcrübə nəticəsində əldə olunmuş bilgilərə əsaslanmış, insanların sağlamlıq və həyatlarının qorunmasına, istehsal olunmuş məhsulların, yeni materialların, xidmətlərin, proseslərin, qurğuların, metod və yaxud sistemlərin yaradılmasına və gələcəkdə onların hamısının təkmilləşdirilməsinə yönəldilmiş bir fəaliyyətdir.

ETF özü bir çox növlərə ayrılır. Onlar içərisində sərhədlər tam şərtidir və onları ayırmaq çətin olur. bu qeyd olunandan başqa, ETF-də çalışanlar çox tez-tez təkcə onun bir növü ilə məhdudlaşmırlar. Belə ki, onların hamısı, yəni ixtiraçı, alim “elm-istehsal-istehlak” tsikl zəncirinin hamısında iştirak etmiş ola bilərlər.

ETF nəticəsi təkcə təcrübi-konstruktor və elmi-tədqiqat işləmələr (TKETİ) hesab edilən fəaliyyət sahəsini deyil, həmçinin həmçinin konstruktor təşkilatlarının, layihə, sənaye və təsərrüfat sahələrinin, istehsal aparatının, bu qeyd olunan nəticələri realizə etmə qabiliyyətini, o cümlədən özündə bunlar üçün bilgilərə malik olan kadrların hazırlanması qabiliyyətini cəmləşdirir. ETF anlayışının müəyyənləşdirilməsinə bu cür yanaşma elmi və texniki tərəqqinin özünün idarə edilməsini üçün metodoloji baxımdan çox zəruridir. bu səbəbdən ki, bu qeyd olunan yanaşmaya əsasən, yeni texnologiya və texnikaların yaradılmasının, onun istehsalı və tətbiq edilməsinin forma və mərhələləri qarşılıqlı şəkildə bağlı olmalıdırlar. bu qeyd olunan, “elmi-istehsal-istehlak” tsikli haqda təsəvvürün tam əməli olaraq şəkildə vəhdətdə istifadə edilməsinə şərait yaradır.

Belə yanaşma həmçinin bu səbəbdən istehsal olunmuş məhsulardır hansılar ki, insan fəaliyyətinin bu qeyd olunan sahəsinin təşkil edilməsi formalarını bir çox səviyyəli və tipli elmi və texniki komplekslərin tam yaradılması vacibliyinin əsaslandırılmasına qədər şərtləndirmiş olur və təbii olaraq da izah edir.

Elm dərk etmə hərbi, təhsil, sosial, mədəniyyət və s. bu kimi funksiyaları icra edir. lakin, buna baxmayaraq əmtəə-pul münasibətləri get-gedə inkişaf etdikcə, qeyd olunmuş iqtisadi funksiya mühüm funksiyalardan birinə çevrilmiş olur. O, başqa fəaliyyət sahələrində konkret əməyə qənaətin edilməsi edilməsinin və onun istehsal olunmuş məhsullarının durmadan artırılmasının əsas faktoruna çevrilmiş olur. onu da qeyd etmək vacibdir ki, istehsalda və başqa sferalarda əməyə qənaətin edilməsi edilməsini elmin öz sahəsində əmək xərclərindən asılıdır. bu qeyd olunan asılılıq elm sahəsində ictimai-zəruri xərclərin formalaşdırılmasına obyektiv olan bir tələbatı şərtləndirmiş olur. əməyə qənaətin edilməsi qanunauyğunluğu nə qədər daha güclü fəaliyyət göstərirse belə, onda resursların, ictimai əməyin daha böyük bir hissəsi elmin inkişafına yönəlmiş olmalıdır. bu qeyd olunan isə onu bildirir ki, elmi bilgilərlərin dəyəri və qiyməti get-gedə artır (1). Məhsul istehsalının elmtutumluluğunun tədricən artması, elmtutumlu təsərrüfat sahələrinin meydana gəlməsi və inkişafı tendensiyalarının nəzəri əsası məhz bu qeyd olunan ibarətdir. həmin bu nəzəri əsas bir çox idarə etmə səviyyələrində innovasiya və elmi-texniki siyasətinin hazırlanması zamanı labüd şəkildə nəzərə alınmalıdır.

Elmin bilavasitə istehsal olunmuş məhsulu- özündə yeni bilgilərləri ifadə etən və onların bu sahənin mütəxəssisləri tərəfindən eyni şəkildə başa düşülməsini və mənimsənilməsini təminatlandıran nəzəri konstruksiyalar, anlayışlar, modellər və başqa informasiyalardır. bu qeyd olunan istehsal olunmuş məhsul əmtəəyə çevrilmiş və yenilik kimi çıxış etmiş olur. Elmin istehsal olunmuş məhsulu və yaxud əqli-intelektual istehsal olunmuş məhsul 2 yol ilə: qeyri-bazar və bazar realizə edilməsi yolu ilə istifadə edilə bilər. Əgər əqli-intelektual məhsul bazarda realizə olunursa, onda o, yenilik anlayışından tamamilə, yeni tətbiq edilən (innovasiya) anlayışına keçmiş olur.

Elmin özünü bazar münasibətləri sisteminə tam şəkildə daxil etmək üçün hal-hazırda aralıq nəticə olan- razılaşmanın tələblərinə müvafiq olaraq bitirilmiş, sifarişçi tərəfindən razılaşma qiymətləri ilə reallaşdırılan təcrübi konstruktor və elmi-tədqiqat işlərinin nəticəsi kimi qəbul olunmuş elmi və texniki məhsul nəzərə alınır. “Yeni tətbiq edilən ” (“innovasiya”) termini təqribən 15-20 il bundan əvvəl praktikada və elmi əsərlərdə geniş şəkildə tətbiq edilməyə başlanmışdır.

Yenilik- elm və texnikanın son nailiyyətlərinin tətbiq edilməsi və o cümlədən bazar istifadəsi üzrə fəaliyyətin tək cə aralıq nəticəsidir. Yenilik özü əqli-intelektual məhsulun növlərindən biri olmaqla, məsələn, elmi yanaşma, kəşf, anlayış, eyni prinsip, metodika, standart, tövsiyə, yeni və yaxud təkmilləşdirilmiş məhsula sənədləşmə, marketing tədqiqatlarının nəticələri, səmərələşdirici təklif, ixtira, patent, “nou-hau” və s. formalarda təsbit oluna və rəsmiləşdirilə bilər. Yenilik termininin sinonimi “yenicə” termini sayılır ki, bu qeyd olunan da əvvəllər qeyri-mövcud olan hər hansı bir yeniliyi özündə ifadə edir.

“Yenilik” və “yenicə” terminləri ilə “kəşf” “tədqiqat” və “ixtira” terminləri sıx bağlıdır.

Təbiət və yaxud bəşər mühiti haqda əvvəllər qeyri-məlum informasiyaların əldə olunması və yaxud əvvəllər qeyri-məlum hadisələrin müşahidə edilməsini tədqiqat sayılır. İxtira dedikdə isə, yeni mexanizmdə, aləmdə, qurğuda, metodda, texnologiyada və insan tərəfindən yaradılan başqalarında realizə edilmiş tədqiqatın nəticəsi sayılır. Ola bilər ki, kəşf özü yardımçı bir tədqiqatın nəticəsi olsun. Kəşf, həm də ixtira, bir qayda şəkildə, fundamental səviyyədə və hərdən də ixtiraçının özü tərəfindən təklif oluna bilər. Onlar həm də təsadüfi şəkildə baş verə bilərlər və həmçinin gəlir əldə etmək məqsədini də daşıyırlar.

Yenilik idarəedilmə sistemində, istehsalat tətbiq edildiyindən sonra, bazarda istehlak edilən istehsal olunmuş məhsula çevrilmiş olur və onun realizə edilməsindən iqtisadi, sosial və yaxud başqa səmərə növləri alınır, daha dəqiq desək o, yeni anlayışa- yeniliyə və yaxud innovasiyaya çevrilmiş olur.

İqtisadi əsərlərdə “innovasiya” anlayışına haqda çoxlu miqdardada təriflərə rast gəlmək olur. lakin, buna baxmayaraq tədqiqatçıların bu qeyd olunan iqtisadi

anlayışa həddən artıq diqqət yetirmələrinə baxmayaraq, iqtisad elmi “innovasiya anlayışının elə bir universal tərifini hazırlamalıdır ki, həm nəzəriyyənin, həmçinin praktikanın tələblərinə tam cavab verə bilsin, həm də onları yerinə yetirən konkret başqa sözlə ifadə etsək bir subyekt- region, dövlət, müəssisə, sahə nöqtəyi-nəzərdən uyğunlaşma olsun”.

İnnovasiya dedikdə, heç də tək-cə istehsala tətbiq edilən obyekt deyil, həmçinin həmçinin onun özünün subyekt tərəfindən uğurla tətbiq edilməsini və mənfəət əldə edilməsi nəzərdə tutulur. yerinə yetirilmiş elmi-tədqiqatın və yaxud bu qeyd olunan sahədə olunmuş yeniliklərin nəticələrinə əsasən o, keyfiyyət baxımından özündən əvvəlki oxşarlarından fərqlənir (18). İnnovasiyanın realizə olunması prosesində baş vermiş elmi və texniki, texnoloji və təşkil etmə dəyişmələrin məcmusu innovasiya prosesi, bundan başqa yeniliklərin yaradılması, yayılması və onların istifadəsi dövrü isə öz növbəsində innovasiya tsikli adlandırıla bilər.

Elmi və praktiki tədqiqatın predmeti və obyektindən asılı olaraq iqtisadi əsərlərdə innovasiyanı proses, sistem, dəyişmələr və nəticə kimi dəyərləndirilir.

Yeni iqtisadi anlayış kimi “innovasiya” anlayışını elmi dövriyyəyə Avstriya, daha sonradan isə Şumpeter 20-ci əsrin əvvəllərində daxil etmişdir. O, “İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi” kitabında ilk dəfə inkişafda dəyişmələrin yeni kombinasiyaları məsələlərinə başqa sözlə, innovasiya məsələlərinə toxunmuş və bu innovasiyanın tam təsvirini verə bilmişdir.

J. Şumpeter inkişafda beş dəyişmələri ayırmışdır:

1. yeni texnoloji proseslərin, texnikanın, istifadəsi və yaxud istehsalın yeni bazar təminatlığı;
2. yeni xassələrə malik məhsul və xidmətlərin tətbiq edilməsi;
3. yeni xammal istifadə olunması;
4. istehsal dəyişmələri və təşkil edilməsi və onun maddi-texniki təminatı və təchizatı;
5. yeni satış bazarlarının yaranması.

O sübut etdi ki, milli iqtisadiyyatda mərkəzi fiqur təchizatı həmişə sahibkar - novator olacaqdır. Jozef Şumpeterə əsasən, innovasiya - yeni istehsal, yeni növ istehlak mallarının və yeni nəqliyyat vasitələrinin, bazarların və istehsalda təşkil etmə formalarının tətbiq edilməsi və istifadəsi məqsədilə baş vermiş dəyişmələrdir.

J. Şumperter “Texniki inkişaf nəzəriyyəsi” kitabında innovasiyanı texniki dəyişmələrin iqtisadi təsiri kimi qiymətləndirmişdir. O, istehsal funksiyası daxilində innovasiya sahibkarlığının məzmununu, məxzini və mahiyyətini tapmağa cəhd etmiş və bu innovasiya proseslərinin nəzəri əsaslarını tədqiq etmişdir. Yeniliyə həmçinin texnologiyanın və idarə edilməsinin dəyişikliyi kimi baxan iqtisadçı alim innovasiya prosesində sahibkarın əhəmiyyətini qeyd etmiş və onu yenilik ilə ixtira içərisində əlaqələndirici adlandırılmışdır. lakin, buna baxmayaraq nədənsə Şumperter, innovasiyaya verdiyi tərifdə kadrların kəmiyyət və eyni zamanda keyfiyyət tərkibində dəyişmələrin yerinə yetirilməsi mümkünlüyünü və imkanını tam nəzərə almamış, effektiv artırılması labüdlüyünü göstərməmişdi.

Braynaya əsasən, innovasiya özü elə bir prosesdir ki, bu qeyd olunan rada əqli-intelektual əmtəə- özü özlüyündə ixtira, nou-hau informasiya, və yaxud iqtisadi ideya məzmun kəsb edir. lakin, buna baxmayaraq aydın olduğu kimi bu qeyd olunan tərifdə də müsbət sərəfənin labüdlüyü, həm də ideyanın reallaşdırıldığı bazarın zəruriliyi yaddan tamamilə çıxmışdır.

1979-cu ildə Berlində Xartman Xauştaynın nəşr edilən “Leiting industrieller Forchung und Entwicklund” əsərində qeyd edilir ki, innovasiya- təklifin, ideyanın, elmi-tədqiqi qərarın, hər hansı bir modelin praktikada tətbiq edilməsi, reallaşdırılması və istifadəsidir. lakin, buna baxmayaraq bu qeyd olunan tərifin özündə də ideyanın bazara qədər olan hərəkəti nəzərdən keçirilmir, istehsalın təşkil edilməsi quruluşunda, kadrların tərkibində dəyişmələr imkanına, qəbul edilmiş ideyanın labüd şəkildə effektivliyinə baxılmır.

Çox məşhur eston iqtisadçısı V.H. Lapinə əsasən, innovasiya-insanların məlum olan tələbatlarını daha yaxşı və tam ödəmək üçün yeni müasir təcrübi vasitələrin yaradılmasına, onların yayılmasına və istifadə edilməsinə istiqamətlənmiş kompleks prosesdir. aydın olduğu kimi, bu qeyd olunan rada

innovasiya konkret bir obyekt kimi nəzərə alınmır, söyləmək olar ki, təşkil etmə - idarə edilmə, sosial və başqa innovasiyalar nəzərdən keçirilmir.

Prof. F. Valentinin təbirincə desək, innovasiya özü istehsal mexanizminin ilkin quruluşundakı dəyişmələrdən başqa bir şey deyildir və daha dəqiq desək, onun daxili quruluşundan yeni vəziyyətə olan bir keçiddir. Bu yeni vəziyyəti iqtisadçı alim bu qeyd olunan rada istehsal olunmuş məhsullara, istehsal vasitələrinə, texnologiyalara, işçi heyətinin peşəkar və ixtisaslı quruluşuna, təşkilatlarına aid edir. Başqa şəkildə ifadə etsək, F.Valenta innovasiya termininə həm müsbət, həmçinin mənfi sosial və iqtisadi nəticələrə malik dəyişmələri daxil edir. lakin, buna baxmayaraq burada da yeni bazarlardan, yeni xammal növündən istifadə etmə imkanı inkar edilir, innovasiya mənasını poza bilən mənfi nəticələrin ehtimalı qeyd olunur.

Sovet dövrünün iqtisadçılarından hesab edilən L.V. Kantaroviçin, N.İ. Lapinin, V.Rappoportun, V.L. Makarovun, D.M. Qvişianinin, və başqalarının da fikrləri çox maraqlıdır. Məsələn, Kantaroviçə əsasən, innovasiya praktiki tətbiqə malik olan, sosial və iqtisadi, siyasi tələbləri ödəyə bilən, bir çox müvafiq sahələrdə səmərə verən bilən ixtira və elmi kəşflərdir. lakin, buna baxmayaraq bu rada innovasiyanın realizə edilməsi zamanı riskin mümkün olma halı nəzərdən keçirilmir. Makarov isə belə hesab edir ki, innovasiya özü ziddiyyətlərin həll edilməsinin bir növü olub, təkcə texnologiya və texnikada deyil, həmçinin insan fəaliyyətinin hər bir istənilən sferasında baş vermiş tərəqqi prosesidir. aydın olduğu kimi, burada innovasiya həyat tsiklinin tərkib bir hissəsi kimi (elmi-istehsal-realizə olunma) nəzərə alınmır. Qvişiani belə qeyd edirdi ki, innovasiya yeni ictimai tələbatların ödənilməsi üçün yeni praktiki vasitələrin yaradılmasına, o cümlədən yayılmasına və istifadə edilməsinə istiqamətlənmiş kompleks prosesdir. lakin, buna baxmayaraq burada satış bazarı nəzərə alınmır. Lapinin nöqtəyi-nəzərinə, isə innovasiya yeni qaydaların və istehsal olunmuş məhsulların konstruksiya edilməsinidir. Daha geniş şəkildə fəlsəfi mənada insanların həyat fəaliyyətinin məcmusu kimi, innovasiya mədəniyyətin inkişaf funksiyasıdır. Yenilik özü daxili ziddiyyətli olan, bütöv və dinamik bir sistem kimi çıxış etmiş olur.. lakin, buna

baxmayaraq iqtisadçı alim burada istehsalın və innovasiyanın xarakterik cəhətlərini qeyd etməmişdi. Rappoport əsasən, innovasiya keyfiyyət nöqtəyi-nəzərdən yeni qərarların real təsərrüfat həyatında reallaşdırılmasıdır, müəssisə strategiyasının məzmunudur və strategiyanın mahiyyətidir. lakin, buna baxmayaraq burada innovasiyanın istifadə olunma imkanı öz ifadəsini tapmamışdır. Digər alim Balabanov tərəfindən innovasiya yeni texnologiyaya və texnika, uçot, nəzarət, planlaşdırma metodları, təhlilin yeni formaları da daxil edilməklə xidmətin, əməyin, istehsalın və idarə edilməsinin yeni təşkil etmə formalarına kapital qoyuluşundan əldə olunan maddiləşmiş nəticə kimi təqdim olunur. Borisov isə öz növbəsində innovasiyanın yeni növ məhsul və məmulatların, texnika və texnologiyaların hazırlanmasına, yaradılmasına və yaxud da yılmasına, yeni təşkil etmə formalarının tətbiq edilməsinə istiqamətlənmiş yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi kimi baxırdı. Medinskiyə əsasən, innovasiya yerinə yetirilmiş elmi-tədqiqat işləri və edilmiş kəşflər nəticəsində istehsala tətbiq edilən özündən əvvəlki analoqundan keyfiyyət baxımından fərqli obyektədir. Fatxutdinov R.A. innovasiyanı idarə edilmə obyektini dəyişmək və o cümlədən sosial, ekoloji, iqtisadi, elmi və texniki və başqa növ səmərə almaq məqsədilə yenilik tətbiq edilməsinin yekun nəticəsi kimi qiymətləndirir.

Menecmenti isə mütəmadi olaraq yeniləşmələr əsasında idarə edilməsi kimi qiymətləndirən Utkinin E. fikrincə, innovasiya menecmentin ən əsas tərkib hissəsi kimi çıxış etmiş olur.. bu da sahibkarlıq sahələrində mütəmadi olaraq yeniləşmə prosesindən başqa heç bir şey deyildir. Alimə əsasən, innovasiya özündə təkcə texnoloji və texniki işləmələri deyil, həm də firmanın fəaliyyətinin yaxşılaşmasını dəstəkləyən dəyişmələri (yeni xidmətlər, əmtələr, qiymətli də daxil edilməklə müştərilərə yeni əlverişli şərait və s.) cəmləşdirir.

Bəzi iqtisadi mənbələrdə iqtisadçılar tərəfindən innovasiya həm məzmununa və dəyəri və qiymətinə, həmçinin mülkiyyətin xüsusiyyətlərinə əsasən xüsusi əmtəə kimi, bir çox başqa mənbələrdə "...texnologiya və texnikanın yeni nəsli təmin edə bilən bir proses kimi...", başqa bir mənbədə isə onu "strategiyalı bir proses" kimi qiymətləndirilir.

Innovasiya termini haqda yuxarıda söylənilənləri təhlil edərək və daha sonra ümumiləşdirərək aşağıdakı nəticələri çıxara bilərik:

1. müəssisələrin, obyektlərin, sistem və cəmiyyətin tam şəkildə bir vəziyyətdən başqa, daha təkmil birinə və qabaqcadan yenilik nəzərə alınan vəziyyətə keçid üzrə hər bir konkret situasiyaların sonsuz sayda olması çoxlu sayda tərif və şərhlərin meydana gəlməsinə şərait yaradır.
2. Daha təkmil bir hala keçid yeniliklərin – başqa sözlə, yeni vasitələrin, qaydaların, istehsal olunmuş məhsulların, metodların, texnologiyaların və texnikanın tətbiq edilməsini və realizə edilməsini nəzərdə tutur ki, bu qeyd olunları da fikirləşmək, hazırlamaq və ixtira etmək vacibdir.
3. İnnovasiya yeni bilgilərlərin realizə edilmiş məcmusu kimi bir çox müvafiq sahələrdə praktiki şəkildə tətbiqə malik olmalı və səmərə verməlidir.

Qəbul olunmuş beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq, “innovasiya” termini müstəqil iqtisadi anlayış sayılır. O, “Oslo rəhbərliyi” və “Fraskati rəhbərliyi” adlı çox məşhur sənədlərdə öz ifadəsini tapmışdır. bu qeyd olunan sənədlərdə qəbul olunan “innovasiya” termini idarə edilmə sferasındakı nəzəriyyəçilər və o cümlədən, praktiklərin çoxusu tərəfindən müdafiə edilir. Məhz o, Respublikamızda innovasiya üzrə hüquqi-normativ bazanın işlənilib hazırlanması, həm də innovasiya üzrə proqram, konsepsiya, və başqa strateji sənədlərin hazırlanması əsas götürülür. Qəbul olunmuş Beynəlxalq standartda əsasən innovasiya və ya yenilik bazarda tətbiq edilən yeni və yaxud təkmilləşdirilmiş məhsul, praktiki fəaliyyətdə istifadə olunan yeni və yaxud təkmilləşdirilmiş texnologiya formasında və yaxud bir çox sosial xidmətlərə yeni baxışda, münasibətdə və yanaşmada əldə olunan innovasiyanın yekun nəticəsi kimi müəyyənləşdirilir. İnnovasiya istehsal sahəsinə, sosial, iqtisadi, hüquq münasibətlərə, təhsil, mədəniyyət, elm sahələrinə və başqa sferalara aid edilə bilər. Məhz bu şəkildə şərhin AR-in müvafiq qanunvericiliyində öz ifadəsini tapmasını tam məqsədamüvafiq hesab edirik.

İqtisadi əsərlərdə hərdən də “innovasiya” və “yenilik” terminləri eyniləşdirilir, hərdən də isə bu qeyd olunan anlayışlar biri digərinin sinonimi kimi

işlədilir. təminatlandırılan isə yenilik hər bir istənilən fəaliyyət sferasında istehsalın effektivliyinin artırılmasına haqda tətbiqi və fundamental elmi tədqiqatların, o cümlədən işləmələrin və yaxud təcrübi işlərin hər birinin nəticəsi olduğu halda, innovasiya obyektlərinin dəyişdirilməsi, həm də ekoloji, sosial, iqtisadi, texniki və elmi və s. növ effektinin əldə olunması məqsədilə tətbiq edilən yeniliklərin yekun nəticəsi kimi çıxış etmiş olur. Prinsipcə, innovasiya dedikdə, patent, əmtəə nişanı, ixtira, kəşf, effektivləşdirici təklif kimi tətbiq edilən yeniliklərdən əldə olunan nəticələrin məcmusu qəbul edilir.

Yenilik termini dinamik hərəkətli mütərəqqi yeniliyi ifadə etməklə onu qəbul və istifadə edən təşkil etmə sistem üçün yeni sayılır. “İnnovasiya” sözü (“innovation”) öz mənasına əsasən, “yenilik” sözü ilə tamamilə eynidir. İnnovasiyaya yeniliyin yaradılması, onun yayılması və istifadəsi üzrə həmişə, durmadan inkişaf etməkdə olan kompleks bir sistem kimi baxılır və o, innovasiyanın inkişafına və effektivliyin artırılmasına köməklik edir (3). Bu innovasiya adı ilə yerinə yetirilmiş elmi-tədqiqat işləri nəticəsində istehsala tətbiq edilən obyekt və yaxud da özündən əvvəl mövcud analoqundan keyfiyyət baxımından fərqli olunmuş kəşf qəbul edilir.

İnnovasiya menecmentində 2 mühüm istiqamət ayrılır. I istiqamət mahiyyətcə ondan ibarətdir ki, innovasiya həyat tsiklində və öz inkişafında hər hansı bir ideyadan tətbiqə doğru hərəkət etməklə növünü dəyişmiş olur. İstənilən başqa proses kimi innovasiyanın da formalaşdırılması faktorlar çoxluğunun bir çox mürəkkəb qarşılıqlı təsiri ilə yaranır. II istiqamət isə Respublikamız üçün də həddən artıq aktual olan innovasiyadan sahibkarlığa doğru bir hərəkətdir. Bəzi nəşrlərdə bu qeyd olunan nəzəriyyə “innovatika” termini adını əldə etmişdir: burada artıq innovatikanın öz çərçivəsində yeni müstəqil istiqamətlər yaranmışdı: yeniliyin formalaşdırılması, yeniliklərə müqavimət, yeniliklərin yayılması və ya diffuziya; insanların ona uyğunlaşması və onların insan tələbatlarına öyrəşməsi; innovasiya qərarlarının hazırlanması, innovasiya təşkilatları; və s.. İnnovatikanın bu tərkib hissələrinin verilmiş olan siyahısında innovasiyanın müxtəlif strategiyaları, yenilik bazarları kimi əsas elementlər iştirak etmirlər. bir çox başqa

elmi işlərdə isə əksinə innovasiyanın inkişafının bir çox əsas konsepsiyalarını tam olaraq ümumiləşdirməyə cəhd edilsə də, onlardan bəziləri, əsasən də iqtisadi inkişaf və innovasiyanın tsiklikliyi, innovasiyaların dövlət tənzimlənməsinin bir çox əsas konsepsiyaları tam olaraq nəzərə alınmamışdır.

Innovasiya iqtisadi anlayış kimi çıxış edərək yeniliyin istehsalı və onun realizə edilməsinin daha ümumi xüsusiyyətlərini, xassələrini və qarşılıqlı əlaqələrini ifadə edir. Innovasiyanın mahiyyəti özünü iqtisadi sistemdə onun təyinatını, funksiyaları və təsərrüfat prosesində əhəmiyyətini ifadə edir. Innovasiyalar müəssisələrin tam rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında xüsusi rola malikdir.

Innovasiyaların təhlili onu göstərir ki, onlar sosial və iqtisadi xarakterli funksiyalar icra edirlər. Iqtisadi əsərlərdə qeyd edildiyi kimi, innovasiya iqtisadi anlayış olaraq 2 əsas funksiyayı- stimullaşdırıcı və təkrar istehsal funksiyalarını icra edir. Innovasiyanın təkrar istehsal adlı funksiyası onu göstərir ki, innovasiya geniş şəkildə təkrar istehsalın əsas maliyyələşdirmə mənbəyi kimi çıxış etmiş olur. Innovasiyaların bazarda satışından əldə olunan pul gəlirləri sahibkarlıq mənfəətini formalaşdırır ki, bu qeyd olunan da öz növbəsində maliyyə resurslarının əsas mənbəyi kimi və eyni zamanda innovasiya effektivliyinin ölçüsü kimi çıxış etmiş olur.

Sahibkarlıq mənfəəti investisiya, innovasiya, istehsal-ticarət və o cümlədən maliyyə fəaliyyətinin genişləndirilməsinə yönədilə bilər. Beləliklə də, sahibkarların innovasiyalarından mənfəətin əldə olunması və maliyyə resurslarının əsas mənbələrindən biri kimi onun istifadəsi də innovasiyanın təkrar istehsal funksiyasının əsas məzmununu təşkil edir. Innovasiyanın stimullaşdırıcı funksiyası da öz növbəsində sahibkarlar tərəfindən innovasiyanın realizə edilməsindən mənfəət əldə olunması yolu ilə reallaşdırılır. Bu qeyd olunan, sahibkar üçün müasir innovasiyalara stimulaşdırılır, onu həmişə, durmadan marketing fəaliyyətinin təşkil edilməsinin təkmilləşdirilməsinə, bazar tələbini öyrənməyə, maliyyə poseslərinin idarə olunmasında daha mükəmməl üsulları tətbiq etməyə sövq etdirir.

İnsan enerjisinin minimumlaşdırılması qanununa riayət edərək öz fəaliyyətini əmək xərclərinin aşağı salınmasına, vaxta qənaətə və başqa səmərələrin əldə olunmasına yönəldir. bu baxımdan da, innovasiyaya sosial anlayış kimi baxmaq olar. Bu qeyd olunan isə onu bildirir ki:

1. İnnovasiyanın sosial anlayış kimi mahiyyəti ondan ibarətdir ki, ixtiralar praktiki olaraq canlı əməyin, enerji xərclərinin aşağı salınmasına yönəldilmişdir, yeni istehsal olunmuş məhsuldar qüvvələrin istehsala cəlb edilməsinə şərait yaradır, istehsalın və o cümlədən əməyin effektivliyini yüksəldir.
2. İnnovasiya istehsal edilən məhsulların keyfiyyətini yüksəldir ki, bu qeyd olunan da istehlak və eyni zamanda istehsal səviyyəsinin yüksəlməsinə gətirir, həyatın keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılmasına köməklik edir.
3. İnnovasiyanın 3-cü funksiyası isə ondan ibarətdir ki, onlar istehsal olunmuş məhsulun keyfiyyətini artıraraq, xərcləri aşağı salaraq və o cümlədən istehsalı təkmilləşdirərək istehsal və istehlak, tələb və təklif, nisbətlərin qorunub saxlanmasına köməklik edir.
4. İnnovasiyanın hazırlanması prosesində və istifadəsi gedişində insanların inkişafı prosesi-onun əqli-intelektual qabiliyyətinin realizə edilməsi, gələcəkdə yaradıcı inkişaf üçün şəraitin yaradılması prosesi gedir.

Belə hesab etmək olar ki, innovasiyanın tərifinə “axınlar” və eyni zamanda “ehtiyatlar” mövqeyindən baxılması daha düz olardı. İnnovasiyaya obyekt yanaşması mövqeyindən baxışda, yanaşmada və eyni zamanda münasibətdə innovasiyalar tam olaraq ehtiyatlar kimi təmsil edilir İnnovasiyanın axınlar kimi müəyyənləşdirilməsi isə eyni zamanda təkrar istehsal yanaşmasını tələb edir. bu qeyd olunan isə prosesin hər bir fazasının xarakterik cəhətlərinin aşkar edilməsindən innovasiya ideyalarının iqtisadi realizə edilməsinə qədər innovasiya prosesinin mərhələlərini izləməyə şərait yaradır (27). Tədqiqat, işlənmə, hazırlama və təcrübi istehsal fazalarında elmi və texniki bilgilərin və eyni zamanda aktiv tətbiq etmə fazalarında elmi bilgilər tam olaraq hazır nəticəyə keçir.

Yuxarıda qeyd edilənləri yekunlaşdıraraq biz belə qənaətə gələ bilərik ki, innovasiya dedikdə, başqa sözlə ifadə etsək xidmət, texnologiyalar, əmtəə, təşkil etmə forması, idarə metodu formasında öz praktiki təcəssümünü və eyni zamanda tətbiq edilməsini tapmış ideyaların realizə edilməsi üzrə yaradıcılıq prosesi qəbul edilməlidir.

İnnovasiya prosesinin mənşəyini izah edən 2 ehtimal: “tələbin çağırışı” və eyni zamanda “texnoloji məkan” ehtimalları vardır. Q. Menş tərəfindən “Texnoloji məkan” ehtimalı irəli sürülmüşdür. bu qeyd olunan ehtimala əsasən, istehsalın daxili qanunauyğunluqları innovasiyanın yaranması mənbəyi kimi çıxış etmiş olur. K. Frimenin tərəfdarı olduğu 2-ci “tələbin çağırışı” adlı ehtimalına əsasən isə innovasiyanın yaranmasında müəyyənəddici faktor tələbdir. Real həyatda innovasiyanın yaranmasında bu qeyd olunanlardan hansının birinci səbəb kimi çıxış etməsini müəyyənləşdirmək çətinidir.

S.Y.Qlazeyevin fikrincə, “...çoxlu sayda empirik tədqiqatlar bu qeyd olunan və yaxud başqa yeniliyin yayılmasının tam olaraq tələbatın vəziyyətindən asılılığını inamlı şəkildə nümayiş etdirir: ixtiraların çoxu 10 illərlə, hətta hərdən də 100 illətlə onların istifadə edilməsinə gözləməkdə qalırlar. Öz növbəsində isə, bu qeyd olunan və yaxud başqa istehsal olunmuş məhsula tələbat daha çox onun istehsal imkanları ilə müəyyən edildiyi halda, istehlakçı davranışının həmişə, durmadana dəyişkən stereotiplərinin təsiri ilə formalaşırlar”.

İnnovasiyaların yaranması mənbələrini və faktorlarını sistemləşdirməyə çalışaq. İnnovasiyanın yaranma mənbələri dedikdə, innovasiyanın yaradılmasının mümkün olmadığı və yaxud çətin olduğu fundament qəbul edilməlidir. Belə mənbələrin 2 əsas qrupunu ayırmaq olar:

- tələbatların artması ilə onların ödənilməsi imkanlarının məhdudluğu arasında ziddiyyət;
- elmi- əqli-intelektual da daxil edilməklə cəmiyyət tərəfindən cəmlənmiş resurs potensialı.

1.2. Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafını təmin edən başlıca ilkin şərtlər və amillər

Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafını təmin edən başlıca ilkin şərtlər və amillər baxımından innovasiyanın yaranması faktorları, o qüvvələrdir, hansılar ki, cəmiyyətin tələbi ilə yeni yaradılmış biliklərin hazır nəticəyə keçməsinə şərait yaradırlar. həmin bu faktorları sahibkarlıq, texnoloji və ümumən iqtisadi faktorları kimi qruplaşdırmaq olar. Iqtisadi faktorlar isə öz növbəsində ixtiranın patent qorunması, mənfəət artımı, rəqabətdən ibarətdir:

İndi isə biz milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafını təmin edən başlıca ilkin şərtlər və amillər baxımından innovasiyanın qeyd etdiyimiz mənbə və faktorlarını araşdıraraq.

Qlobal və eyni zamanda makrosəviyyədə innovasiyanın universal mənbəyi çox sürətli şəkildə artan tələbatlarla bu tələbatların ödənilməsi imkanlarının ziddiyyətdir (12). Məhdud resurslara sahib olan cəmiyyət öz tələbatlarını ödəməyin yeni və daha effektiv üsullarını ixtira etməyə məhkumdur. İnsanların hər bir növbəti nəslə nail və malik olduğu səviyyədən imtina edir və bunun əvəzinə isə daha yüksək tələblər irəli sürürlər.

Mikroiqtisadi səviyyədə bu qeyd olunan ziddiyyətin yaranmasının konkret ifadəsi təbii resursların məhdudluğu şəraitində onların daha effektiv istifadəsi üzrə alternativ imkanlar sayılır.

Rəqabət iqtisadi inkişafın və artımın tərkib elementi kimi çıxış edərək innovasiya prosesləri üçün stimullar formalaşdırır. Y. Şumpeter "...yeni texnologiyanın, yeni əmtəənin, yeni mənbəyin, xammalın, təşkil edilməsinin yeni növünün kəşfinə..." əsaslanmış rəqabətə əhəmiyyətli sayırdı.

Rəqabət istehsal inkişafını, artımını və xərclərin azalmasını təminatlandıran güclü bir mexanizmdir. Rəqabət həmçinin potensial təhlükə kimi də təsirlidir. "...onu söyləmək olar ki, o, hələ özünün gəlişinə bir qədər qalmış qayda-qanun öyrədir. Sahibkar və ya biznesmen özünü, hətta öz sferasında mütləq inhisarçı hesab olunduğu vaxtda belə, bu rəqabətin mühitində hiss etməlidir...".

Mənfəətin artırılması təminatlandıran innovasiyalı üstün mənfəəti təminatlandırır. bu qeyd olunan isə effektiv innovasiyanı ilk yerinə yetirənin əldə etdiyi əlavə gəlirdir. Rəqabət mühitində innovasiya prosesləri yayıldıqca mənfəətin bu qeyd olunan növü yoxa çıxır.

İstehsalın effektivliyi və mənfəət əmək, maliyyə və maddi resurslarının istifadə olunma səviyyəsindən asılıdır. Yeni avadanlıqlar, texnologiyalar, idarə edilməsi metodları daha çox xərclərin azaldılmasına gətirib çıxarmağa qabildir.

Əqli-intelektual mülkiyyətin qorunması. Belə ki, patent sistemi əqli-intelektual mülkiyyətin qorunması və qorunması probleminin həllinə qadirdir.

Patent özü ixtiraçıya onun fəaliyyət nəticəsinin məhsuluna mülkiyyət hüququ təqdim edir. Innovasiya fəaliyyəti əqli-intelektual mülkiyyət obyektlərini qorumadan qeyri-mümkündür. İri korporasiyalar innovasiya fəaliyyəti nəticələrinin qorunması üzrə xüsusi şöbələr formalaşdırırlar ki, bu qeyd olunanlar da patent qorunmasını yerinə yetirirlər. Respublikamızda heç də bütün təşkilatlar özlərinin innovasiya fəaliyyətlərinin nəticələrinin patentləşdirilməsi ilə tam məşğul olurlar.

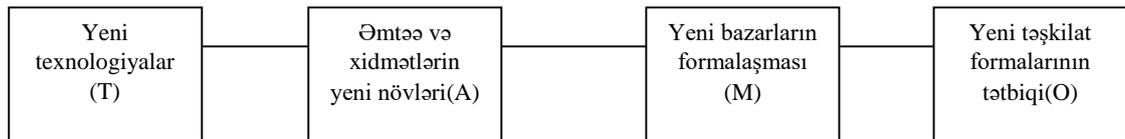
Müasir qloballaşma şəraitində texnikanın və texnologiyanın optimal yenilənmə dövrü 4-5 ilə, daha İEÖ-lərdə 2-3 ilə qədər azalmasıdır. yenilənməyə tələbat, hər şeydən qabaq, mənəvi köhnəlmə ilə diqtə edilir “Peşəkarlıq səriştəliliyinin yarıtənəzzülünün müasir dövrü”, daha dəqiq desək, peşəkarlıq biliklərinin 50% köhnəldiyi müddət mühəndislərə 5 il, həkim və bioloqlar, kimyaçılar üçün 4 ildən də azdır. istehsal olunmuş məhsuldar bazarına çıxış sürəti həmişə, durmadan artır, lakin, buna baxmayaraq bu qeyd olunan zaman istehsal olunmuş məhsulun qiyməti mötədil, keyfiyyəti yüksək isə, qalmaqdadır. dəyişmələri sürətləndirən, istehsal olunmuş məhsulun keyfiyyətini yüksəldən əsas faktor informasiya texnologiyalarıdır. Elektron texnologiyalar müəssisə əməkdaşlarını əməktutumlu və ləng işlərdən, məsələn, kağız sənədləşdirmədən azad etməyə şərait yaradır.

İxtiraçılıq innovasiyanın realizə edilməsi yolunda təkə birinci addımdır. İxtiraçada yaranan nəzəri konsepsiya bazar və rəqabətin, müasir istehsalın tələblərinə tam cavab verməlidir. İxtiraçının isə sahibkar köməyinə böyük ehtiyacı

vardır. hərdən də ideyaların srealaşdırılması bir neçə təşkilatda çalışan şəxslər qrupunun bütün qüvvələrini birləşdirməyi tələb edir.

Müasir innovasiyanın yaranmasının əsas faktorunu ayırmaq lazımı qədər çətindir. bir qayda şəkildə, iqtisadçıların çoxusu mənfəət artımını innovasiyanın əsas faktoru hesab edir. Həqiqətdə isə mənfəət innovasiyalar üçün zəruri iqtisadi stimuludur, lakin, buna baxmayaraq hərdən də innovasiya lazımı pul mənfəətini gətirməyə də bilər, lakin, buna baxmayaraq xeyli pozitiv sosial səmərəyə də malik ola bilər ki, bu qeyd olunan da istehsalçının imicini sosial-məsul subyekti kimi artıracaqdır, məsələn, ictimai nəqliyyatda yaşlılar üçün bir qədər alçaq pilləkənlər və yaxud əlillər üçün xüsusi girişli ictimai nəqliyyat.

F.Yansen (Amerika tədqiqatçısı) innovasiyanı “şirkətin həmişə, durmadan artımını və çiçəklənməsini təminatlandıran magistral yol kimi” qiymətləndirir. O, innovasiya prosesinin trayektoriyasını TAMO modelini hazırlamışdır (Şəkil 1):

Şəkil 1. İnnovasiya traektoriyası

Bəzi iqtisadçıların fikrincə, F.Yansenin TAMO modelinə zəruri bir elementi- insan kapitalının inkişafına istiqamətlənmiş innovasiyan (NR) əlavə edilərək genişləndirilə bilər. NR özündə işçi heyətinin əqli-intelektual komponentinin tədricən artması ifadə etməklə, ixtisasın tədricən artması, fasiləsiz təhsili, o cümlədən təcrübənin ötürülməsini, eyni zamanda yeni iş yerlərinin yaradılmasını, həm də insan qabiliyyətini aşkarlayn və yaradıcı əməyə dəstəkləyən fəaliyyətin təşkil edilməsini nəzərdə tutur. başqa iqtisadçıların fikrincə isə, F.Yansenin TAMO modelinə sosial innovasiyalar əlavə edilməklə və yeni yaradılan yeni model daxilində innovasiyanın inkişafı üzrə xətti olmayan mexanizmlərin gücləndirmə, bir müddət ləngimə, məhdudlaşdırma, əks əlaqə, bağlanma mexanizmləri kimi təsnifləşdirilməsi daha tam məqsədemüvafiq sayılır.

Belə hesab etmək olar ki, yuxarıda qeyd olunan əlavələr ümumiləşdirilərək F.Yansenin TAMO modelini əlavə olaraq “müasir insan resursu mühitinin formalaşdırılması” elementi ilə tamamlamaq daha doğru olardı.

İnnovasiyanın hazırlanması və praktiki realizə olunması prosesinin idarə olunması Azərbaycan elmində aramla müstəqil istiqamətə çevrilməkdədir. Belə ki, innovasiya mütəmadi olaraq inkişaf təmayülü yeni tipli yerli müəssisələr üçün əsas obyektiv zərurət sayılır. Azərbaycanın Respublikasının hər bir istənilən təsərrüfat subyektinin fəaliyyətinin innovasiya baxımdan yenidən qurulmasındakı nailiyyətlərin səviyyəsindən proporsional asılılıqda yerləşir. İqtisadi fəaliyyətin funksional sahələrində yeniliklərin yaradılması və effektivliyin artırılması prosesi elmi tədqiqatların, layihələrin, planlaşdırmanın, hazırlanmasının, məhsul istehsalının, marketinqin, ümumən, bazarda salamatqalmanın ayrılmaz sisteminə çevrilməlidir. respublikanın təsərrüfat subyektlərində innovasiya tədbirlərinin tətbiq edilməsi sahəsinin genişlənməsini və effektivliyin keyfiyyətinin artırılmasını təminatlandıran xüsusi xidmətlər və bölmələr, yaradılmalıdır. İnnovasiyaya daha çox yeniliklərin yaradılmasının idarə olunması, kollektivin yaradıcılıq potensialından daha səmərəli istifadə olunması daxil olunmalıdır.

Yeniliklər sferasında uğurun əldə olunması üçün yerli firmaların tam şəkildə fəaliyyətlərinin əlaqələndirməsi və inteqrasiya olması mexanizmi yaradılmalı, həmçinin innovasiya fəaliyyətində onların tam şəkildə funksionalarası qarşılıqlı təsirləri ümumən tənzimlənməlidir. İnnovasiya yönlü milli iqtisadiyyatın inkişafı kadrların hazırlanmasının müasir, yeni konsepsiyasının tətbiq edilməsini şərtləndirmiş olur ki, bu qeyd olunan da əsasında yaradıcı şəxsiyyətin formalaşdırılması və inkişafı durur. Belə hesab etmək olar ki, Azərbaycan milli iqtisadiyyatında rəqabətə tab gətirmək və mövcud çətinlikləri aradan götürməklə məsələlərin sürətli və istehsal olunmuş məhsuldar həll edilməsi üçün müəssisələr müasir idarə edilməsi alətlərinin tətbiq edilməsinə üstünlük verməlidirlər. bu qeyd olunan baxımdan hazırkı dövrdə menecmentinin daha effektiv alətlərindən biri kimi reinjirininqinin tətbiq edilməsini daha tam məqsədəmüvafiq hesab edirik.

Fəsil II. Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasının əsasları

2.1. Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasının konseptual əsasları və imkanları

Uzunmüddətli dövr üçün müəyyən olunmuş sosial və iqtisadi inkişaf strategiyasının müasir tələblərə əsaslanmaqla və eyni zamanda inamla davam etdirilməsi hesabına əvvəlki illərdə olduğu kimi 2016-2017--cü ildə də ölkəmiz dinamik inkişaf etmiş, həmçinin makroiqtisadi sabillik qorunub saxlanılmış, regionların və qeyri-neft sahəsinin davamlı və dayanıqlı inkişafına nail olunmaqla milli iqtisadiyyatın şaxələnməsi güclənmiş, innovativ və bilgilər milli iqtisadiyyatının formalaşdırılması yönündə əhəmiyyətli tədbirlər görülmüş, özəl sahənin inkişafı üçün əhəmiyyətli və əlverişli rəqabət və investisiya mühiti formalaşdırılmış və o cümlədən əhalinin sosial rifah halı daha da yüksəlmişdir.

Ölkə milli iqtisadiyyatının inkişafı bir çox beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında da öz müsbət ifadəsini tapmışdır. “Qlobal Rəqabətlik Hesabatı”na əsas etibar ilə, əvvəlki ildə olduğu kimi, Azərbaycan MDB ölkələri içərisində 1-ci yerdə tutmuşdur. Dünya İqtisadi Forumunun “2017-2018 Qlobal Rəqabətlik Hesabatı”nda həmçinin Azərbaycan reytingdə daha 2 pillə artaraq 35-ci yerdə qərarlaşıb.

Azərbaycan Dünyanın ən mötəbər reytingində dünya ölkələrinin hər 4-dən 3-ni geridə qoyaraq MDB-də liderliyini qoruya bilib. Eyni zamanda G20-yə daxil olan Türkiyə, İtaliya, Hindistan, Rusiya, CAR, İndoneziya kimi ölkələr də həmçinin milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyəti indeksinə əsasən Respublikamızdan geridə qalır. o cümlədən Qlobal rəqabət qabiliyyəti reytingində Qazaxıstan 57-ci, Gürcüstan 67-ci, Rusiya 38-ci və Ermənistan 73-cü sırada qərar alıb.

Həmçinin “2017-2018 Qlobal Rəqabətlik Hesabatı”nda Azərbaycanın Respublikasının mövqeyi 12 göstəricidən aşağıdakı 9 göstərici üzrə yaxşılaşıb: infrastruktur (4 pillə irəliləyərək 51-ci yer), institutlar (15 pillə irəliləyərək 33-cü

yer), ali təhsil və təlim (10 pillə irəliləyərək 68-ci yer), səhiyyə və ibtidai təhsil (1 pillə irəliləyərək 74-cü yer), əmək bazarının effektivliyi (9 - 17-ci yer), əmtəə bazarının effektivliyi (19 - 31-ci yer), biznesin mürəkkəbliyi (20 - 40-cı yer), maliyyə bazarının inkişafı (18 - 79-cu yer) və innovasiya (11 - 33-cü yer). Beləliklə, Azərbaycan ən iri irəliləyişi biznesin mürəkkəbliyi anlayışı üzrə əldə edib – 20 pillə. bu qeyd olunan sahədə əsasən klaster inkişafı və rəqabət üstünlüyü kriteriyalarında daha çox irəliləyiş əldə edilib.

İnfrastruktur anlayışında Azərbaycanın Respublikasının nəqliyyat sistemi 140 ölkə içərisində 43-cü yerdə qərarlaşıb. Əmək bazarının effektivliyi anlayışında “istedadların effektiv istifadəsi” göstəricisinə əsasən Azərbaycan dünyada 17-ci pillədə yer alıb. Ölkəmiz bu qeyd olunan göstəriciyə əsasən Avstriya və Estoniya, İsrail, İrlandiya, Belçika kimi rəqibləri üstələyib. Bundan başqa Əmtəə bazarının effektivliyi göstəricisində ölkəmiz rəqabət elementi üzrə 32-ci, həmçinin tələbin keyfiyyət şərtinə əsasən isə 31-ci yerdə gəlir.

Təkcə iki göstərici – texnoloji hazırlıq və o cümlədən makroiqtisadi mühit üzrə geriləmə olub. Xarici şokların etdiyi təsirlərə baxmayaraq, “hökumətin büdcə balansı” göstəricisi ilə “makroiqtisadi mühit”ə əsasən Azərbaycan 140 ölkə içərisində 37-ci olub. bu qeyd olunan anlayışda “hökumətin borcu” göstəricisinə əsasən də Azərbaycanın Respublikasının mövqeləri güclənmişdir: 43-cü yer. Həmçinin Makroiqtisadi mühit anlayışında Azərbaycanın Respublikasının geriləyən göstəricilərindən biri bilavasitə inflyasiya səviyyəsi olub.

Bazarın həcmi göstəricinə əsasən isə hesabatdakı mövqeyimizdə dəyişmələr baş verməyib.

“2017-2018 QRH-da struktur problemləri əsas və mühüm qlobal çağırış olaraq dəyərləndirilsə də, Azərbaycan institutlar üzrə göstəriciyə əsasən dünyada 33-cü pillədədir. “2017-2018 QRH-da həmçinin qeyd olunur ki, dünya ölkələri üçün 4-cü sənaye inqilabı innovasiya sferasında çağırışları ortaya qoysa belə, Azərbaycan bu qeyd olunan sahədə, əksinə olaraq mövqələrini gücləndirib və 33-cü pilləyə qalxıb. əsasən, yüksək texnologiyalar sferasında Azərbaycan hökumət tədarükü elementi üzrə 14-cü yer alıb və Böyük Britaniya, Honq Konq, Norveç,

Niderland kimi ölkələri geridə qoyub. “2017-2018 QRH-da dünyada əsas narahatedici meylərdən biri kimi bilavasitə “dağıdıcı bərabərsizlik” qeydə alınsa da, respublikamız Cini əmsalının aşağı olmasına əsasən sosial bərabərsizliyin ən aşağı olduğu dövlətlərdən biri kimi dəyərləndirilir.

Dünyanın ən mötəbər reytingində Azərbaycanın Respublikasının mövqeyinin yaxşılaşması bilavasitə Prezident İ. Əliyev tərəfindən aparılan sistemli və kompleks iqtisadi islahatları əhatə edən siyasətinə beynəlxalq ictimaiyyətin verdiyi yüksək qiymətdir. əsasən o, vurğulanmalıdır ki, “Azərbaycanda biznes mühitinin əlverişliliyinin artırılması, o cümlədən beynəlxalq reytinglərdə respublikamızın mövqeyinin daha da güclənməsi ilə əlaqədar əlavə tədbirlər haqda” AR Prezidentinin 13 iyul 2016-cı il tarixli Sərəncamından sonra bu qeyd olunan sahədə respublikada kompleks tədbirlər davam etdirilib. Belə ki, keçən bu qısa müddətdə sahibkarlığın optimal gəlirliliyin təmin edən və həmçinin rəqabət prinsiplərinə əsaslanan biznes mühitini formalaşdırmaq, respublikanın investisiya cəlbediciliyini yüksəltmək, beynəlxalq reytinglərdə Azərbaycanın Respublikasının mövqeyini daha da gücləndirmək üçün qanunvericiliyin və o cümlədən inzibatçılığın təkmilləşdirilməsi həyata keçirilib. Prezident İlham Əliyevin eyni zamanda 06.12 2016-cı ildə təsdiq etdiyi Strateji Yol xəritələrinin dəyərləndirmə və monitorinq nəticələri də bilavasitə onu göstərir ki, sistemli və kompleks iqtisadi siyasət kursu bilavasitə öz müsbət nəticələrini verməkdədir. “2017-2018 QRH-da Azərbaycanın Respublikasının 2 pillə irəliləməsi onu göstərir ki, başqa mötəbər reytinglərdə də həmçinin ölkəmizin mövqeləri daha da yaxşılaşacaqdır.

Hesabata əsasən, Azərbaycan hökuməti respublikada iqtisadi azadlığın yaxşılaşdırılması yönündə islahatlar aparmışdır. Son bir ildə respublikada fiskal azadlıq, biznes azadlığı, monetar azadlıq, investisiya azadlığı və maliyyə azadlığı göstəriciləri üzrə müsbət nəticələr əldə olunmuşdur.

Bu qeyd olunanla bərabər, Azərbaycan milli iqtisadiyyatının vəziyyəti eyni zamanda beynəlxalq reyting agentlikləri tərəfindən də bilavasitə yüksək dəyərləndirilmişdir. Belə ki, “Moody’s” Beynəlxalq Reyting Agentliyi

Azərbaycanın Respublikasının uzunmüddətli kredit reytingi səviyyəsini saxlamış, o cümlədən reyting üzrə proqnozu isə stabil kimi dəyərləndirilmişdir.

“Standart & Poor’s” reyting agentliyi Azərbaycanın Respublikasının daxili və xarici valyutada uzunmüddətli müstəqil kredit reytingini yenə də “BBB-” səviyyəsində təsdiqləmişdir. Eyni zamanda, “Fitch Ratings” agentliyi Azərbaycanın Respublikasının xarici və yerli valyutada uzunmüddətli müstəqil investisiya reytingini "stabil" proqnozu ilə "BBB-" səviyyəsində saxlamışdır.

Bununlada da, Azərbaycan Qafqaz ölkələri içərisində investisiya reytinginə sahib yeganə ölkə olaraq qalmışdır.

Azərbaycan Prezidentinin 29.12.2012-ci il, 800 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında bazar şəraitində sağlam rəqabəti təminatlandıran effektiv dövlət tənzimlənməsi, enerjidən effektiv istifadə olunan və artıq əlavə dəyər yaradan ixrac yönlü iqtisadiyyata transformasiya və o cümlədən insan inkişafı konsepsiyası əsas götürülməklə sosial və iqtisadi sahələrin inkişafına sistemli və kompleks yanaşma prinsipləri əsas qəbul edilmişdir.

İnkişaf Konsepsiyası milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılması, tranzit, nəqliyyat və o cümlədən logistika infrastrukturunun daha da təkmilləşdirilməsi, həmçinin informasiya-kommunikasiya, bölgələrin inkişafı, texnika və texnologiyanın inkişafı, informasiya cəmiyyətinə keçidin təmin edilməsi, effektiv sosial müdafiə və sosial təminat sisteminin qurulması və insan kapitalının inkişafı, institusional potensialın gücləndirilməsi, qanunvericiliyin daha da təkmilləşdirilməsi və vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, mədəni irsin qorunması, onun effektiv idarə edilməsi və o cümlədən, ətraf mühitin mühafizəsi və ekologiya ilə bağlı məsələlərini özündə birləşdirir.

İnkişaf Konsepsiyasının əsas hədəflərini respublikada adambaşına düşən ÜDM-in 13000 \$, qeyri-neft sahəsi üzrə adambaşına düşən ixracın 1000 \$ çatdırılması, həm də qeyri-neft sahəsi üzrə ÜDM-in real artım tempinin 7 %-dən yüksək olması təşkil edir.

Hal-hazırda İnkişaf Konsepsiyasının əsas hədəflərinin realizə edilməsi ilə əlaqədar ardıcıl və zəruri tədbirlər yerinə yetirir ki, bu qeyd olunan da gələcək illərdə ölkəmizin davamlı və dayanıqlı inkişafını, həmçinin onun dünyada olan mövqeyinin möhkəmlənməsini və xalqımızın sosial və iqtisadi vəziyyətinin davamlı və dayanıqlı olaraq daha da yaxşılaşmasını təmin edəcəkdir.

Yerinə yetirilən məqsədyönlü siyasət və o cümlədən görülmüş tədbirlər nəticəsində özünün inkişaf xüsusiyyətləri ilə seçilən respublikamızda son 15 ildə ÜDM real ifadədə 3.2 dəfə, o cümlədən sənaye istehsal olunmuş məhsulunun həcmi 2.9 dəfə, tikinti sahəsi 4.7 dəfə, kənd təsərrüfatı 1.7 dəfə, rabitə və informasiya sahəsi 8.5 dəfə, nəqliyyat sahəsi 2.8 dəfə, ticarət 3.5 dəfə artmışdır. 2005-2016-cı illər ərzində ÜDM üzrə adambaşına istehsalda 2.8 dəfə artım qeydə alınmışdır.

Əsaslı Ulu Öndər tərəfindən qoyulmuş Azərbaycanın neft strategiyasının bu gün də uğurla davam etdirilməsi sayəsində 2005-2016-cı illər ərzində ÜDM-in mühüm hissəsi olan neft sahəsi üzrə 4.9 dəfə artım müşahidə edilmişdir. Bu dövr ərzində respublikada qaz kondensatı da daxil olunmaqla 500 milyon tondan çox xam neft hasil olunmaqla, neft hasilatı 3.5 dəfə artmışdır.

Neft Azərbaycanın Respublikasının ən əsas milli sərvətlərindən olmaqla respublikada ÜDM-in neft sahəsinin bərabər qeyri-neft sahəsinin də yüksək sürətlə inkişaf etməsinə təkan verə bilmişdir. Belə ki, son 15 ildə qeyri-neft sahəsi üzrə yaradılmış əlavə dəyər 2.9 dəfə artmışdır. 2016-cı ildə qeyri-neft sahəsinin artım tempi 2015-ci illə müqayisədə 5.1% olmuşdur. 2016-cı ildə sənaye sahəsində əlavə dəyəri və qiymətin həcmi 1.3%, nəqliyyat sferasında 6.5%, informasiya və rabitə sferasında 11.2%, ticarət sferasında 10.5%, tikinti sferasında isə 23.0% artım qeydə alınmışdır.

Respublikanın iqtisadi və sosial inkişafının daha sürətləndirilməsi məqsədilə, bu illər ərzində də investisiya siyasətinin əsas prioritet yollarını infrastruktur sahəsinin inkişafı, investisiya resurslarının qeyri-neft sahəsinin və o cümlədən regionların inkişafına yönəldilməsinin stimullaşdırılması, həmçinin regionlar

içerisində investisiyaların bölgüsünün optimallaşdırılması, respublikada investisiya fəaliyyətinin sosial yönümlüyünün gücləndirilməsi təşkil etmişdir

2016-cı ildə ölkə milli iqtisadiyyatının qeyri-neft sahəsində davamlı və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi, həmçinin qeyri-neft məhsulları ixracının dəstəklənməsi və həmçinin ixracın diversifikasiyası, idxaldan olan asılılığın aşağı salınması və özünütəminatmə, həm də yerli resurs və xammalla çalışan və ixrac qabiliyyətli məhsullar buraxan sənaye komplekslərinin yaradılması, həmçinin dövlət əhəmiyyətli müəssisələrin fəaliyyətinin, rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalının dəstəklənməsi, yerli və xarici investisiyaların cəlb olunması, biznes mühitinin əlverişliliyinin artırılması, rəqabət mühitini təkmilləşdirən və özəl sahəsinin inkişafını təşviq edən institutlara diqqətin daha da artırılması, özəl müəssisələrin fəaliyyətinə dəstəyin artırılması, sahibkarlarının maarifləndirilməsi və onların həmçinin işgüzar əlaqələrinin inkişafı, həm də ərzaq təhlükəsizliyi nöqtəyi-nəzərdən xüsusi əhəmiyyətli kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və o cümlədən emalının artırılması, müasir texnika və texnologiyaların tətbiq edilməsi və yeni müasir aqro-emal müəssisələrinin yaradılması yönümündə əhəmiyyətli tədbirlər yerinə yetirilmişdir.

Sənayeləşmə siyasəti daxilində 2016-cı ildə çoxşaxəli inkişafın təmin edilməsi yönümündə məqsədyönlü tədbirlər kompleks, sistemli və ardıcıl olaraq davam etdirilmiş, həmçinin ənənəvi istehsal sahəsinin inkişafının davam etdirilməsi və o cümlədən yerli xammala əsaslanmış sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin keyfiyyət baxımından müasir və yeni səviyyədə qurulması ilə bərabər rəqabət qabiliyyətli yeni və müasir istehsal sahəsinin yaradılması da dəstəklənmişdir. Sənayenin qeyri-neft sahəsində innovasiya yönlü texnika və texnologiyaların tətbiq edilməsinin dəstəklənməsi, həmçinin ixtisaslaşmış və o cümlədən ümumi təyinatlı sənaye şəhərciklərinin yaradılması yönümündə əməli tədbirlər görülmüşdür.

Azərbaycan milli iqtisadiyyatının mühüm sahəsi sayılan sənayenin inkişafının müasir mərhələyə tam şəkildə çatdırılması məqsədi ilə infrastruktur, institusional təminatının daha da yaxşılaşdırılması, investisiya mühitinin cəlbedici

olması yönündə tədbirlər davam etdirilir, müasir və yeni istehsal müəssisələri yaradılır. bu qeyd olunan məsələdə dünya dövlətlərinin bir çox uğurlu təcrübələri nəzərə alınaraq respublikada sənaye komplekslərinin yaradılması işinə start verilməmişdir.

Aparılan məqsədyönlü, kompleks və sistemli, həmçinin ardıcıl iqtisadi siyasətin nəticəsidir ki, respublikanın son illər davamlı və dayanıqlı inkişaf xüsusiyyətlərini əldə etmiş qeyri-neft sahəsində artım qeydə alınmışdır. Belə ki, qeyri-neft sahəsində yaradılan əlavə dəyərin ÜDM- də payı əvvəlki illərə nisbətən artmaqda davam etmişdir.

Ölkə milli iqtisadiyyatının qeyri-neft sahəsinin əsas sahələrindən sayılan kənd təsərrüfatında istehsal olunmuş məhsulun stimullaşdırılması, əhalinin ərzaq məhsullarına olan tələbatlarının yerli istehsal sayəsində ödənilməsi, kənd təsərrüfatı məhsulun rəqabət qabiliyyətinin artırılması və həmçinin ixracın genişləndirilməsi məqsədilə ünvanlı subsidiyaların verilməsi, lizinq xidmətlərinin genişləndirilməsi, vergi güzəştlərinin tətbiq edilməsi kimi kompleks, sistemli və ardıcıl dövlət dəstəyi tədbirlərinin reallaşdırılması aqrar sahənin inkişafına müsbət təsir göstərmiş, o cümlədən, əhalinin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması məqsədi ilə Respublika Prezidentinin 25.08.2008-ci il 3004 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “2008-2015-ci illər ərzində Azərbaycanda əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatı haqda Dövlət Proqramı” ilə yerinə yetirilmiş məqsədyönlü tədbirlərin nəticəsi olaraq son dövrlərdə yerli istehsal sayəsində ərzaq məhsullarının əsas növləri ilə özünütəminatmə səviyyəsi daha da yüksəlmiş və hətta bir çox məhsullar üzrə 100% təminata keçilmişdir. Əvvəllər idxal olunan malların bir çox qismi artıq Respublikamızda istehsal edilməyə başlamışdır. Qida məhsullarından şəkər, bitki yağları, ət və ət məhsulları, , bostan məhsulları, süd məhsulları, meyvə şirələri meyvə və tərəvəz konservləri və s. daxili bazarımızı zənginləşdirmiş, bununlada da əsas qida məhsullarına idxaldan əvvəllər mövcud asılılığımızı daha da azaltmışdır.

Sahibkarlara verilən hərtərəfli dövlət dəstəyinin (məhsul saxlama anbarları və emal müəssisələri şəbəkələrinin daha da genişləndirilməsi, güzəştli kreditlərin

verilməsi, kənd təsərrüfatı sahəsinin texnika ilə təminatının daha da yaxşılaşdırılması, cins mal-qaranın lizinqə verilməsi və s.) kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının daha da artırılmasına öz müsbət təsirini etmişdir.

Bu illərdə sahibkarlığın inkişafı vəziyyəti və bu qeyd olunan istiqamətdə yerinə yetirilmiş tədbirlər, Respublikada sahibkarlığın inkişafı qarşıya qoyulmuş iqtisadi siyasətinin əsas tərkib hissələrindən birini təşkil edir. bu qeyd olunan istiqamətdə ardıcıl olaraq dövlət-sahibkar qarşılıqlı əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi, biznes mühitinə haqda qanunvericiliyin və o cümlədən inzibati prosedurların daha da təkmilləşdirilməsi, dövlət tənzimlənməsi mexanizminin, sahibkarlığa dövlət dəstəyi mexanizmlərinin, regionlarda sahibkarlığın inkişafı, daha da yaxşılaşdırılması kimi kompleks tədbirlər yerinə yetirilmişdir.

Tədqiqatlara əsas etibarını ilə transformasiya şəraitində investisiyaların quruluşu iqtisadi sistemin formalaşdırılmasında əsas rol malikdir. lakin, buna baxmayaraq bir çox ölkələrdə bu qeyd olunan prosesi çətinləşdirən keçid iqtisadiyyatı kimi faktor vardır. bu qeyd olunan onunla bağlıdır ki, keçid dövründə milli iqtisadiyyatda ciddi dəyişmələr yaranır. Ümumilikdə, iqtisadi sistemin transformasiyası olması şəraitində baş vermiş çoxsaylı dəyişmələrə aşağıdakıları aid etmək olar:

- büdcə böhranı;
- struktur böhranı.
- iqtisadi resurslardan dövlətin təkbaşına istifadə hüququnun itirilməsi;
- transformasional tənəzzül;

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, keçid dövrünün əsas qanunauyğunluğu dövlətin iqtisadi resurslarından təkbaşına istifadə funksiyasının itirilməsidir. Bu qeyd olunan proses zamanı dövlətin milli iqtisadiyyatdakı əhəmiyyətində prinsiplial dəyişmələr yaranır. bu qeyd olunan dəyişmələr aşağıdakı əsas istiqamətlərdə özünü göstərir:

- dövlətin milli iqtisadiyyata təsirinin yeni alət və vasitələrinin formalaşdırılması;
- dövlətin iqtisadi qanunvericiliyin tam yaradıcısı olması ilə bərabər,

bazar subyektinə çevrilməsi;

- bazar müvəffəqiyyətsizliyinin və yaxud uğursuzluğunun kompensasiya edilməsinin zəruriliyi.

Aydın olduğu kimi inzibati-amirlik adlı bir iqtisadi sistemindən bazar qarşılıqlı əlaqələrinə keçid zamanı dövlətin milli iqtisadiyyatdakı əhəmiyyəti prinsipcə dəyişmiş olur. Həm idarə edilmə, həmçinin tənzimlənmə dövlətin iqtisadi proseslərə etdiyi təsir mexanizmi olsa da bu, mahiyyət etibarı ilə fərqli proseslərdir. Belə ki, dövlət bilavasitə inzibati-amirlik sistemində bütün iqtisadi resursların yeganə və vahid mülkiyyətçisi kimi iqtisadi tənzimləməni yerinə yetirdiyi halda, əksinə keçid dövründə yaranan və ümumiyyətlə bazar iqtisadiyyatında mövcud tənzimlənmə prosesi həmçinin “oyun qaydalarının” müəyyən edilməsini kimi xarakterizə edilir

Ümumilikdə isə, dövlət keçid iqtisadiyyatında inzibati idarə edilmə mexanizmlərinin bir çox hissəsini bazar qarşılıqlı əlaqələrinin tənzimlənməsi alətləri və vasitələri ilə əvəz etdiyi halda o, bir çox bəzi çətinliklərlə üzləşir. Belə ki, dövlət tənzimlənmə vasitələrinin və alətlərinin təsir gücü vaxta əsasən dəyişmiş olur. Əvvəlcə müsbət təsir edən tənzimlənmə vasitəsi və həmçinin alətlərinin müəyyən zamandan sonra yekunda ümumi məqsədə mənfi təsir edə bilər.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi keçid dövrünün başqa qanunauyğunluğu transformasional tənəzzüldür. bu qeyd olunan anlayış iqtisad elminə macar iqtisadçı alimi Yanoş Kornai tərəfindən gətirilib. O, iddia edirdi ki, milli iqtisadiyyatda agentlər içərisindəki kordinasiyanın olmaması ilə bağlı olaraq, keçid dövründə çox dərin böhran yaşanır. bu qeyd olunan onunla bağlıdır ki, əvvəlki dövrlərdə iqtisadi fəaliyyətin kordinasiyasını təminatlandıran plan mexanizmi məhv olunmuşdur. lakin, buna baxmayaraq, yeni tətbiq edilməyə başlayan bazar mexanizmi isə kordinasiyanı zəif təmin edir, yaxud ümumiyyətlə təmin etmir. Bazar milli iqtisadiyyatına keçid şəraitində iqtisadi prioritetlərin dəyişikliyi, o cümlədən inzibati-amirlik sistemində daha yüksək səviyyədə inkişaf etmiş olan hər-hansı bir sahənin geri qalmasına və yaxud inkişafının daha da məhdudlaşmasına səbəb ola bilər. bu hallar transformasional böhranı dərinləşdirir. Bu qeyd olunana misal

olaraq söyləmək olar ki, keçmiş SSRI-də sənayenin demək olar ki, 70%-ni hərbi sənaye və yaxud bu hərbi sənayeyə xidmət sahələri təşkil etmişdir. lakin, buna baxmayaraq bazar iqtisadiyyatına keçid prioritetləri tam dəyişdi və hərbi sənayeyə olan ehtiyac xeyli azaldı. Nəticədə isə hərbi sənayenin payı xeyli azaldı, bu qeyd olunan isə milli iqtisadiyyatdakı böhranın dərinləşməsinə səbəb oldu. Bazar milli iqtisadiyyatın da transformasiya zaman böhranı yaradan faktorlara eyni zamanda bazar şəraitində satış bazarını itirmiş böyük həcmdə istehsal olunmuş məhsulların istifadəsi, bazar iqtisadiyyatı üçün isə xarakterik olan sektorların olmamasını və s. aid etmək olar.

O da məlumdur ki, struktur böhranı bilavasitə məcmu tələblə və məcmu təklifin quruluşundakı dəyişmələrdən yaranan və ayrı-ayrı sahə və sferaların inkişafındakı disproporsiyalarla, başqa sözlə ifadə etsək milli iqtisadiyyatın təşkil etmə quruluşunun pozulması ilə xarakterizə edilir bu qeyd olunanla bərabər struktur böhranları bilavasitə tsiklik böhranlarla üst-üstə düşməyə də bilər, eyni zamanda struktur böhranları həmçinin tsiklik böhranlardan fərqlənərək uzun dövrü əhatə edir və lazımı qədər konkret səbəbləri məlum olur. Biz onu da qeyd edə bilərik ki, struktur böhranları tək-cə keçid dövründə deyil, həmçinin başqa zamanlarda da baş verə bilər. bu qeyd olunana “Holland” sindromunu misal etmək olar.

Yuxarıda sadalanan və həmçinin iqtisadi sistemini transformasiya edən dövlətlərə xarakterik olan məsələlərin aradan götürülməsi investisiya prosesinin effektiv təmin edilməsi ilə sıx əlaqədardır. bu qeyd olunan prosesin dövlət tənzimlənməsi həm daxili imkanların, (effektiv amortizasiya və vergi siyasətinin realizə edilməsi, maliyyə bazarının və maliyyə təşkilatlarının inkişafına şəraitin yaradılması və s.) həmçinin xarici kapitalın cəlb edilməsini ilə aktivləşdirilə bilər.

Tədqiqatlar onu göstərir ki, investisiya siyasətində əsas prioritet hesab oluna bir çox mühüm məsələlərə investisiya qoyuluşlarının sahələrarası optimal bölgüsünün və effektiv texnoloji quruluşunun əsas yeri vardır. Ümumilikdə respublikamızda yerinə yetirilən investisiya siyasətinin əsas uğurlarından biri ölkə milli iqtisadiyyatına yatırılan xarici və daxili qoyuluşların əhəmiyyətli səviyyədə

tədricən artmasıdır. əsasən də son dövrlərdə qeyri-neft sahəsinə investisiya sərmayə qoyuluşunun artırılmasına daha çox üstünlük təqdim edilir. bu qeyd olunan baxımdan, Azərbaycanda Azərbaycan Investisiya Şirkəti xətti ilə bir çox müəyyən layihələrin realizə edilməsi də xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, dövlətin payı olan layihələrdə iştirak qoyuluşlarının etibarlılığı nöqteyi-nəzərdən xarici investorlar üçün də daha cəlbedici görünür. Statistik informasiyalara əsas etibar ilə son beş ildə qeyri-neft sahəsinə qoyulan investisiyaların 7,9 dəfə tədricən artması, onun payının 2003-cü ildəki 26,8 faizdən, 2016-cü ildə 79 faizə yüksəlməsi də bu qeyd olunan reallıqla bağlıdır.

2.2. Azərbaycanda innovativ inkişafın mövcud vəziyyətinin təhlili və dəyərləndirilməsi

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, respublikamızın iqtisadi-sosial inkişaf perspektivləri, həmçinin ciddi makroiqtisadi səmərə yarada bilən investisiya resursunun formalaşdırılması indiki mərhələdə daha çox neft sahəsi ilə bağlanmaqdadır. Neft ölkəsi üçün bu qeyd olunan xarakterik cəhət hesab olunsa da, eyni zamanda müəyyən narahatlıq da yaratmaqdadır. bu qeyd olunan baxımdan, respublikada neft gəlirlərinin idarə olunmasının effektiv strategiyasının işlənilməsi və onun mərhələlərlə realizə edilməsi hazırkı inkişaf dövründə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. bu qeyd olunan strategiya neft ölkəsi olaraq Respublikamızda uzunmüddətli makroiqtisadi idarə edilmənin bir çox strateji məqamlarını əhatə etməli və neft gəlirlərinin effektiv istifadəsinin konkret yollarını özündə ifadə etməlidir. Bu qeyd olunan istiqamətləri müəyyənləşdirmək üçün birinci olaraq neft ölkələrinin iqtisadi idarə edilməsi təcrübələrinin müsbət və mənfi cəhətlərinin öyrənilməsi əsas əhəmiyyət kəsb edir. belə ki, neft ölkələrindən hesab olunan Norveç, Kanada və başqalarının uğurlu nəticələri ilə bərabər Hollandiyanın, Meksikanın, Nigeriyanın, Venesuelanın təcrübələri də vardır. Belə ki, bu qeyd olunan ölkələrdən bir qismi neft faktorundun alət və vasitə kimi tam istifadə etməklə öz milli iqtisadiyyatının kompleks və hər tərəfli

inkişafına nail olduqları halda, başqaları bir çox hallarda ekstensiv neft hasilatının artımı sayəsində inkişaf strategiyası seçə bilmiş və nəticə etibarilə bu gün də ağır iqtisadi-sosial məsələlərlə qarşılaşmaqdadırlar. bu qeyd olunan hal müasir mərhələdə ölkəmiz üçün də xasdır. Belə ki, 130 il sənaye üsulu ilə neft hasil edilməsinə baxmayaraq Azərbaycanın Respublikasının iqtisadiyyatı yenə də əsaslı səviyyədə neft faktoruna söykənməkdədir. Müstəqil ekspertlər tərəfindən milli iqtisadiyyatının neftdən asılılıq səviyyəsinə əsasən respublikamız 60 % həcmində dəyərləndirilməkdədir. Hansı ki, lazımı qədər milli iqtisadiyyatın bir sahəyə əsaslanmasına dəlalət edir. Heç də təsadüf deyildir ki, dünya bazarında neftin qiymətinin mövcud dinamikası bu gün də ölkənin milli iqtisadiyyatına ciddi təsir etməkdədir. Bu qeyd olunan mənfi tendensiyanın aradan götürülməsi yönümündə son illər respublikamızda yerinə yetirilən tədbirlər göstərir ki, respublikamız neft gəlirlərinə məqsəd kimi deyil, həmçinin nəticə etibarilə milli iqtisadiyyatın kompleks inkişafına əlverişli şərait yarada bilən alət və vasitə kimi yanaşmaya üstünlük verməkdədir. Lakin, buna baxmayaraq müvafiq istiqamətdə görülməsi vacib olan tədbirlər hələ də lazımı qədərdir. Məsələn, ölkəmizin üçün xarakterik hal kimi milli iqtisadiyyatın başqa sahələri ilə bərabər neft sənayesinin özü də iri həcmli investisiyalara ehtiyacı vardır. Ən azı bu qeyd olunan səbəblərdən investisiya resurslarından milli iqtisadiyyatın kompleks inkişafı yönümündə istifadə edilməsini respublikamız üçün obyektiv zərurətə çevrilməkdədir. bu qeyd olunan rəda isə investisiya resursu kimi neft gəlirlərindən istifadə prioritetliyini qoruyub saxlamaqdadır.

Tədqiqatlar göstərir ki, zəngin neft ehtiyatlarına malik olan ölkələr resursların mənimsənilməsində və əldə olunan gəlirin istifadəsi yönümündə bir çox fərqli strategiyalar qəbul edirlər. bunlar içərisində Ərəb ölkələri, Afrika, Avropa, Latın Amerikasını variantları fərqli xüsusiyyətlərə malikdirlər. Dünya neft hasilatında baş vermiş böhranlar, qiymət fəsadları Yaxın Şərq ölkələrində konyunkturaya müvafiq olaraq neft hasil etməklə bərabər, həmçinin gəlirlərdən effektiv istifadə edilməsində təcrübə formalaşdırmışdır. İndi onların yaratdıqları sənaye kompleksləri, müasir infrastrukturular dünya standartlarına uyğunluğu və üstünlüyü ilə seçilir.

İndi neft emalı, neft kimyası, metallurgiya kombinatları müvafiq dövlətlərdə daha çox inkişaf tapmaqdadır. bu qeyd olunan səbəbdən region ölkələri milli iqtisadiyyatın başqa sahəsinin inkişafı üçün hələ də müvafiq layihələr yerinə yetirilməsinə külli miqdarda vəsait xərcləyirlər. İndi Küveyt, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri turizmin, maliyyə sahəsinin və başqa sahələrin inkişafında üstünlüklərə nail olmuşlar. Latın Amerikasını da dünyanın ən qədim neft rayonlarında sayılır. bu qeyd olunan gün Venesuelada, Meksikada regionun kəşf olunmuş resurslarının 90%-i cəmləşmişdir. Təkcə bu qeyd olunan 2 respublikada hər il 320-340 milyon ton neft hasil edilir. iqtidarına bu qeyd olunanlara baxmayaraq region ölkələri ABŞ və Yaponiyanın kapital asılılığında qalmaqdadırlar. Venesuelada 100 ildən çox neft hasil edilməsinə baxmayaraq böyük iqtisadi tərəqqi əldə olunmamışdır. Region ölkələrinin xarici borcu 60 milyard dolları ötmüşdür. Son onilliklərdə dünya bazarında baş vermiş qiymət böhranı neft sənayesinin bazar konyukturuna adaptasiyasında da özünü göstərir. Təkrar istehsalə yönələn neft strategiyası böhranlı tendensiyələrlə müşayiət olunmaqla, bu qeyd olunan ölkələrin xarici borclarını yüksək həddə götürmüş və indi neftdən əldə olunan gəlirlər məhz həmin bu borcların qaytarılmasına sərf edilir Neft iqtisadiyyatının Avropa variantında əks tendensiyalar vardır. Bu qeyd olunan rəqabətə davamlı və dayanıqlı sahəsinin meydana gəlməsinə və inkişafına istiqamətlənmişdir.

Ümumiyyətlə, neftdən əldə olunan gəlirlərin formalaşdırılmasında və onların istifadə edilməsində geniş şəkildə dünya təcrübəsi vardır ki, onların da ən əsası

xüsusi fondların təşkil edilməsidir. Belə ki, məhz neftin beynəlxalq bazarda qiymət tendensiyasından törənən hadisələr və həmçinin onun qeyri-əbədiyyəti faktoru fond-yaratma strategiyasına əsas yaratmışdır. Müvafiq fondların məqsədlərinə nəzər saldıqda 2 istiqamətin olduğu aydın olur. Bir qrup bəzi ölkələr mövcud fondların vəsaitlərini bilavasitə hasilatın genişləndirilməsinə, təkrar istehsalə, başqaları isə ixrac yönlü istehsal olunmuş məhsul istehsalına qabil müasir və yeni sahələrin yaradılmasına sərf edirlər. Norveç dövlət neft fondunun vəsaitləri əsas etibarilə xarici kompaniyaların səhmlərində və istiqrazlarda yerləşdirilmişdir. Bu qeyd olunan fond ölkə iqtisadiyyatı üçün davamlı və dayanıqlı maliyyə buferi əhəmiyyətini oynayır və dövlətə sərbəst maneəli iqtisadi siyasət yeritməyə imkan yaradır. O, həmçinin neftin qiymət fərqiindəki fəsadı da tənzimləyir və sonrakı nəsillərin də bu neft ehtiyatlarına olan varisliyində bir alət əhəmiyyətini oynayır. respublikada baş vermiş hakimiyyət dəyişmələrinə baxmayaraq neft fondunun siyasəti dəyişməz qalır. Norveç hökuməti isə fondun istifadəsini parlament vasitəsi ilə reallaşdırır.

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, Respublikamızda neft strategiyasının realizə edilməsi ilə əlaqədar müvafiq proses müvafiq fondun yaradılması haqda prezident fərmanı ilə təsbitini tapmışdır. bu qeyd olunan strategiya milli iqtisadiyyatın başqa sahələrinin inkişafının təmin edilməsi, gələcəkdə dövlət büdcəsinin gəlirlərinin neft faktorundan asılılığının aşağı salınması və ən əsası Azərbaycan dövlətinin suverenliyini, iqtisadi təhlükəsizliyini möhkəmlətmək alət və vasitəsi kimi dəyərləndirilir. Ümumiyyətlə isə respublikanın reallıqları aspektindən fondun vəsaitlərinin bir çox fərli sahələrdə investisiya resursu kimi istifadə edilməsinin prioritet istiqamət kimi dəyərləndirilməsi daha tam məqsədmüvafiqdir.

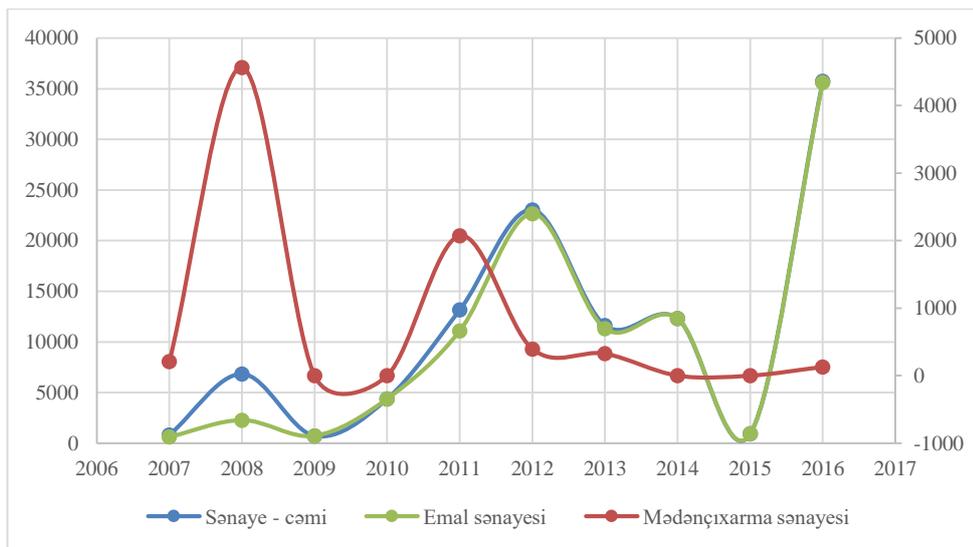
Ölkəyə müasir effektiv sənaye texnologiyası və qəbul olunmuş Beynəlxalq standartları gətirməklə bərabər olaraq, o cümlədən yüksək standartlara müvafiq milli kadrların hazırlanması respublikada iqtisadi-sosial inkişafın uğurunu təmin edər. Belə ki, əldə olunan müsbət nəticələr hesabına tətbiq edilən texnologiyaların səviyyəsi artacaq, mövcud iqtisadi potensialımızdan daha effektiv istifadə edilməsinə şərait yaradacaq, o cümlədən durğunluq vəziyyətində olan sahələrimiz

müasir və yeni inkişaf dövrünə qədəm qoyacaqdır. Aparılmış hesablamalara əsasən hal-hazırda Azərbaycan milli iqtisadiyyatının sahələrində köklü şəkildə modernləşdirmə tədbirləri aparmaq üçün təqribən 20 milyard ABŞ dolları həcmində vəsait tələb olunmaqdadır. bu qeyd olunan baxımdan, yaxın perspektivdə respublikanın əldə edəcəyi neft gəlirlərinin məhz milli iqtisadiyyatın struktur təkmilləşdirilməsində sistemli və kompleks inkişafında xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Lakin, buna baxmayaraq xarici investisiyaların ölkəyə cəlb edilməsini daha da stimullaşdırmaq üçün əlverişli və xüsusi mühitin formalaşdırılması üzrə tədbirlərin reallaşdırılması hökumətin fəaliyyətinin əsas istiqaməti kimi prioritetliyini itirməməlidir.

Yuxarıda qeyd olunan məsələlərin həll edilməsi nöqtəyi-nəzərindən milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının əsas əhəmiyyəti vardır. Mahiyyət etibarilə milli innovasiya sistemi dedikdə, ümumiyyətlə, yeni bilgilər və texnika və texnologiyaların istehsalı və o cümlədən yayılması prosesinin iqtidarına iştirakçılarının məcmusu və həm də onların içərisində bu qeyd olunan proses zamanı çıxış edən qarşılıqlı əlaqələrin məcmusu qəbul edilir. Milli innovasiya sisteminin əsaslandığı səbəb əsasən bazar uğursuzluğudur. Bazar uğursuzluğu yerinə yetirilən təsərrüfat fəaliyyətinin effektini fəaliyyət göstərənə yetərli səviyyədə mənimsəyə bilməməsi, ya da təsərrüfat fəaliyyətinin effektinin riskli olmasından qaynaqlanır. Bunun daha çox İEO-ə aid olan bir məsələ olduğunu düşünmək olar. Ancaq İEOÖ nöqtəyi-nəzərindən da bazar uğursuzluğu keçərlidir. bu qeyd olunan rada bazar uğursuzluğu xaricdən doğru texnika və texnologiyaların transfer edilməməsi və transfer formalarından qaynaqlanır. Azərbaycan kimi ölkələrdə tədqiqat fəaliyyətləri birinci olaraq yeni texnika və texnologiyaların seçimi, yerli şərtlərə uyğunlaşdırılması, idxal olunan texnika və texnologiyaların təmiri kimi tədbirləri əhatə edir. Bu zaman adaptasiyaya yönəlmiş tədqiqat fəaliyyətləri mərhələsi olaraq da adlandırılabilir. Bu qeyd olunan mərhələnin sonunda nail olunan texnoloji qabiliyyətlər yeni texnologiya, istehsal olunmuş məhsul və istehsal sistemlərinin yaradılması üçün baza əhəmiyyətini oynayır. Bu qeyd olunan mərhələyə çatma bilmək üçün isə dövlətin orta və kiçik sahibkarlığa

doğru və gərəkli köməyi göstərməsi vacibdir. Dövlətin bu qeyd olunan sahədəki fəaliyyəti milli innovasiya sistemi çərçivəsində aşağıdakıları əhatə edir:

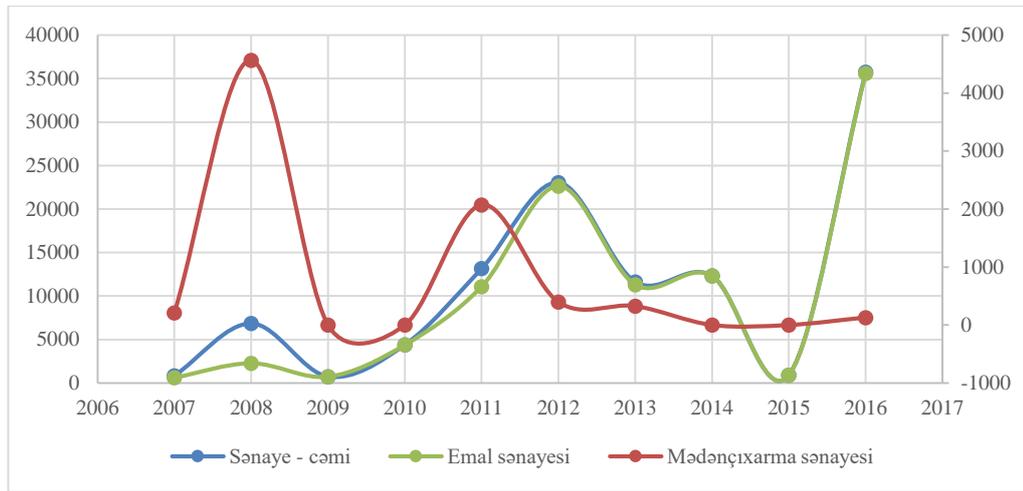
- uyğun texnika və texnologiyaların idxal və idxalın bir çox formalarının seçimini müəyyən edilməsi;
- fikir və sənaye haqlarının qorunmasını;
- dövlətin tələbatlarını orta və kiçik sahibkarlıq istehsal olunmuş məhsulları ilə bağlı ödəmə siyasətini;
- tədqiqatların yerinə yetirilməsinə dövlət yardımlarını;
- orta və kiçik sahibkarlıqlarla bazar xarici qurumlar (infrastrukturlar, dövlətə aid və özəl elmi-tədqiqat mərkəzləri, universitetlə) və bazarlar içərisində informasiya mübadiləsinin təmin olunması üçün lazım olan quruluşun inkişaf etdirilməsini.

Qrafik 1. Yenilik səviyyəsinə və iqtisadi fəaliyyət növlərinə görə innovasiya məhsulunun həcmi, min manat

Cədvəl 2.1.
Əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmış və ya yeni tətbiq olmuş məhsul

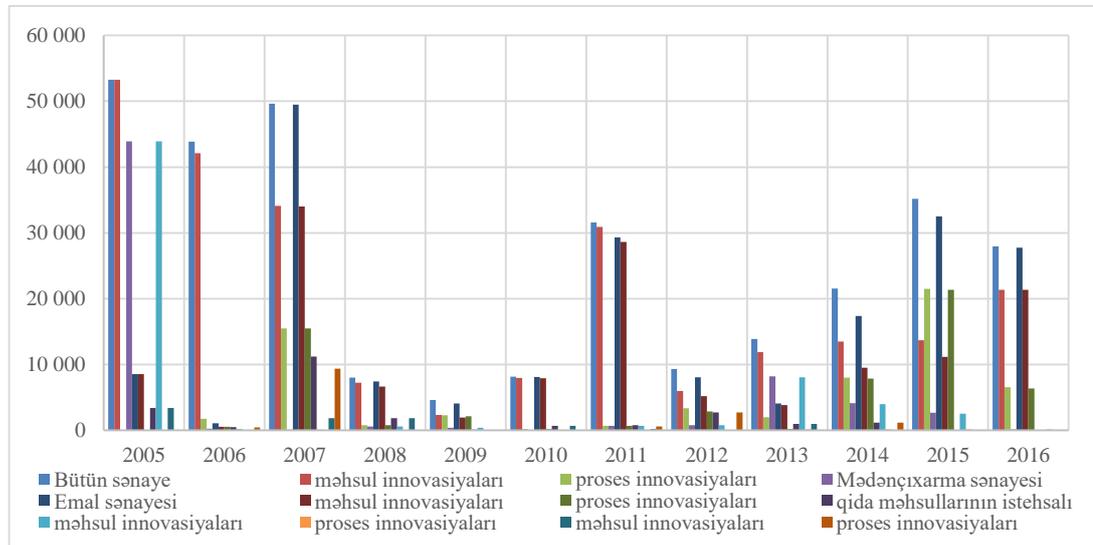
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Sənaye - cəmi	0,83	6,84	0,73	4,38	13,16	23,05	11,63	12,32	0,93	35,75
Mədəncixarma sənayesi	0,21	4,57			2,07	0,40	0,33			0,13
Emal sənayesi	0,62	2,28	0,73	4,38	11,09	22,66	11,31	12,32	0,93	35,62

Qrafik 2. Əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmış və ya yeni tətbiq olmuş məhsulun dinamikası

Cədvəl 2.2.
Əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmış və ya yeni tətbiq olmuş məhsul (təkmilləşdirilmiş məhsul)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Sənaye - cəmi	0,40	1,72	0,07	2,03	14,40	1,05	0,88	1,12	0,59	0,54
Mədəncixarma sənayesi					10,43	0,24				
Emal sənayesi	0,40	1,72	0,07	2,03	3,97	0,81	0,88	1,12	0,59	0,54

Qrafik 3. İnnovasiyaların tiplərinə görə sənayedə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərin dinamikası

Cədvəl 2.3.
İnnovasiyaların tiplərinə görə sənayedə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər, mln manat

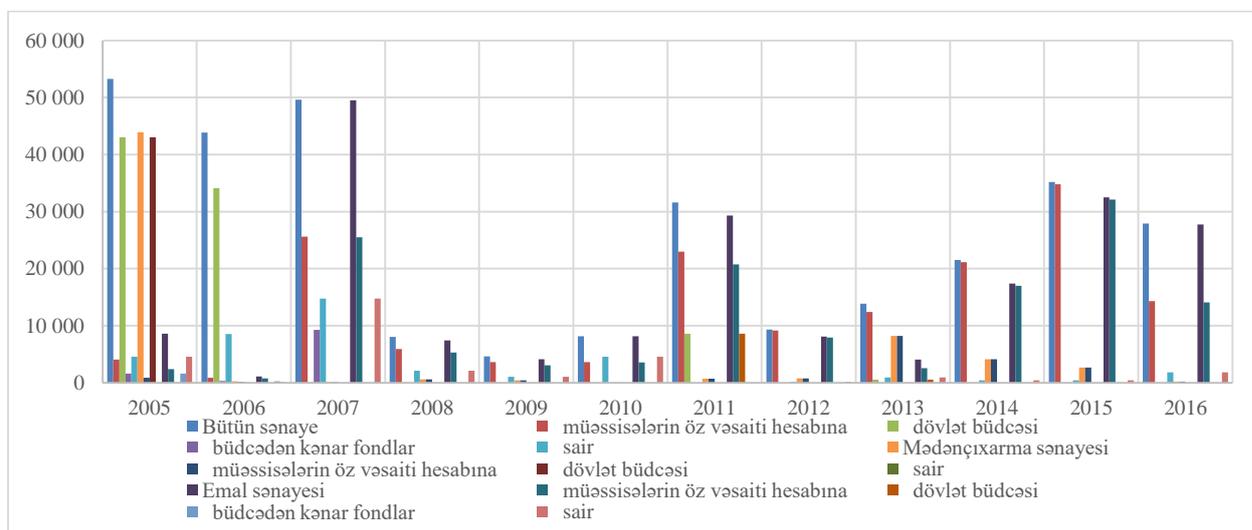
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bütün sənaye	53,3	43,9	49,6	8,0	4,6	8,1	31,6	9,3	13,9	21,5	35,2	27,9
məhsul innovasiyaları	53,3	42,1	34,1	7,2	2,3	8,0	30,9	6,0	11,9	13,5	13,7	21,3
proses innovasiyaları	0,0	1,8	15,5	0,8	2,3	0,2	0,7	3,4	2,0	8,0	21,5	6,6
Mədəncixarma sənayesi	43,9	0,2	0,1	0,6	0,4	0,0	0,7	0,8	8,2	4,1	2,7	0,2
məhsul innovasiyaları	43,9	0,2	0,1	0,6	0,4	0,0	0,7	0,8	8,1	4,0	2,5	0,0

proses innovasiyaları		0,0			0,0				0,1	0,1	0,1	0,2
Emal sənayesi	8,6	1,1	49,5	7,4	4,1	8,1	29,3	8,1	4,1	17,4	32,5	27,7
məhsul innovasiyaları	8,6	0,6	34,0	6,7	1,9	7,9	28,6	5,2	3,8	9,5	11,2	21,4
proses innovasiyaları	0,0	0,5	15,5	0,8	2,2	0,2	0,7	2,9	0,2	7,9	21,3	6,4
qida məhsullarının istehsalı	3,4	0,5	11,2	1,9	0,1	0,7	0,8	2,7	1,0	1,2		
məhsul innovasiyaları	3,4	0,1	1,9	1,9	0,1	0,7	0,2		1,0			
proses innovasiyaları	0,0	0,4	9,4		0,0		0,6	2,7		1,2		

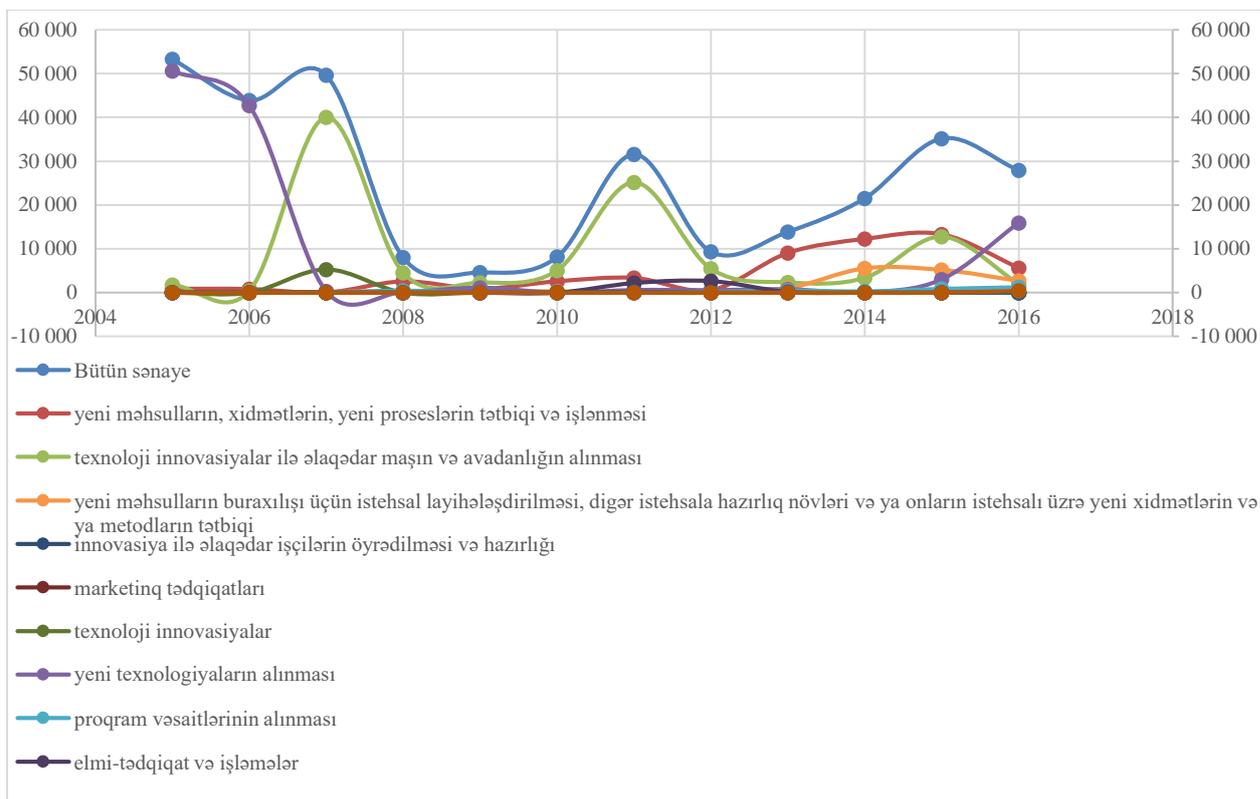
Cədvəl 2. 4.

Innovasiyaların tiplərinə görə sənayedə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərinin (mənbələr üzrə)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bütün sənaye	53,3	43,9	49,6	8,0	4,6	8,1	31,6	9,3	13,9	21,5	35,2	27,9
müəssisələrin öz vəsaiti hesabına	4,1	0,9	25,6	5,9	3,6	3,6	23,0	9,2	12,4	21,1	34,8	14,3
dövlət büdcəsi	43,0	34,1	0,0	0,0			8,6					
büdcədən kənar fondlar	1,6	0,3	9,3							0,0		
sair	4,6	8,5	14,8	2,1	1,0	4,6		0,2	0,9	0,4	0,4	1,8
Mədənçixarma sənayesi	43,9	0,2	0,1	0,6	0,4	0,0	0,7	0,8	8,2	4,1	2,7	0,2
müəssisələrin öz vəsaiti hesabına	0,9	0,2	0,1	0,6	0,4	0,0	0,7	0,8	8,2	4,1	2,7	0,2
dövlət büdcəsi	43,0	0,0										
sair			0,0									
Emal sənayesi	8,6	1,1	49,5	7,4	4,1	8,1	29,3	8,1	4,1	17,4	32,5	27,7
müəssisələrin öz vəsaiti hesabına	2,4	0,7	25,5	5,3	3,1	3,6	20,7	7,9	2,6	17,0	32,1	14,1
dövlət büdcəsi	0,0			0,0			8,6		0,6			
büdcədən kənar fondlar	1,6	0,3								0,0	0,0	
sair	4,6	0,1	14,7	2,1	1,0	4,6		0,2	0,9	0,4	0,4	1,8

Qrafik4. Innovasiyaların tiplərinə görə sənayedə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərinin mənbələrinin dinamikası

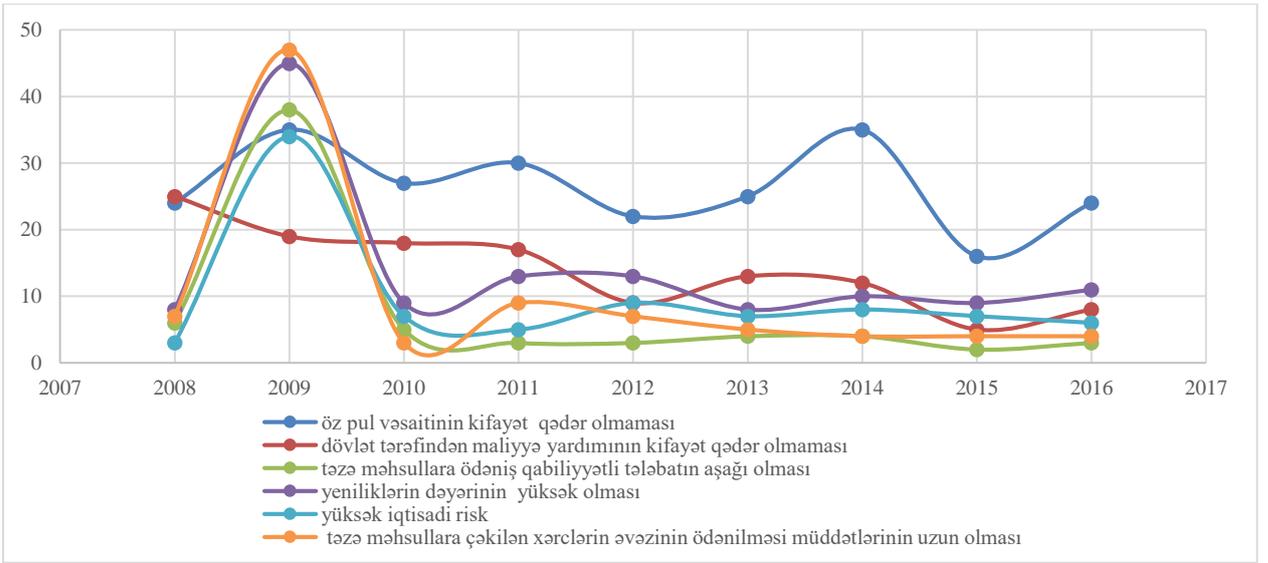

Qrafik 5. Fəaliyyət növləri və tətbiqi istiqamətləri üzrə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərin dinamikası

Cədvəl 2.5.

Fəaliyyət növləri və tətbiqi istiqamətləri üzrə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər, mln manat

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bütün sənaye	53,3	43,9	49,6	8,0	4,6	8,1	31,6	9,3	13,9	21,5	35,2	27,9
yeni məhsulların, xidmətlərin, yeni proseslərin tətbiqi və işlənməsi	0,9	0,8		2,5	0,9	2,6	3,3	0,5	9,0	12,2	13,3	5,7
texnoloji innovasiyalar ilə əlaqədar maşın və avadanlığın alınması	1,8	0,4	40,0	4,5	2,3	5,1	25,2	5,5	2,3	3,4	12,8	2,0
yeni texnologiyaların alınması	50,6	42,7	0,3	0,1	1,1		0,6	0,6	0,8	0,0	3,0	15,9
proqram vəsaitlərinin alınması			0,0	0,5	0,0		0,0	0,2	0,5	0,3	0,9	1,2
yeni məhsulların buraxılışı üçün istehsal layihələşdirilməsi, digər istehsal hazırlıq növləri və ya onların istehsalı üzrə yeni xidmətlərin və ya metodların tətbiqi	0,0	0,0	0,2	0,4	0,3	0,3	0,0	0,0	1,0	5,6	5,2	2,7
innovasiya ilə əlaqədar işçilərin öyrədilməsi və hazırlığı			0,0			0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
marketing tədqiqatları	0,0		0,0									
texnoloji innovasiyalar	0,0		5,3		0,0	0,1						
elmi-tədqiqat və işləmələr							2,2	2,6	0,2	0,0	0,0	0,0
kənar təşkilatların xidmətlərinin ödənilməsinə çəkilən xərclər							0,2					0,0
texnoloji innovasiyalara çəkilən digər xərclər							0,0	0,0				0,4

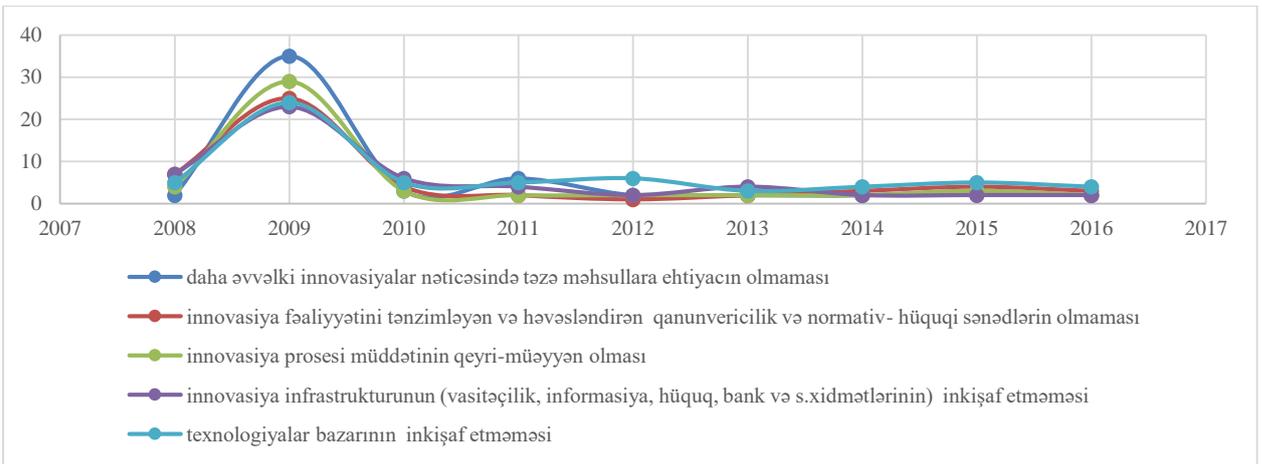

Qrafik 6. İnnovasiyalara mane olan amilləri aşağıdakı kimi dəyərləndirən müəssisələrin sayı (əsas və ya həlledici, İqtisadi amillər)

Qrafik 7. İnnovasiyalara mane olan amilləri aşağıdakı kimi dəyərləndirən müəssisələrin sayı (əsas və ya həlledici, İstehsal amilləri)

Keçid iqtisadiyyatlı ölkələrdə uyğun fəaliyyətləri birinci olaraq yeni texnika və texnologiyaların seçimi, idxal olunan texnika və texnologiyaların təmiri, o cümlədən yerli şəraitə uyğunlaşdırılması kimi bir çox çalışmalar əhatə edir. bu qeyd olunan adaptasiyaya yönəmlik fəaliyyət mərhələsi kimi də xarakterizə etmək olar. bu qeyd olunan mərhələnin sonunda əldə olunan texnoloji qabiliyyətlər yeni və müasir texnologiya, məhsul və o cümlədən istehsal sistemlərinin yaradılması üçün baza əhəmiyyəti oynayır. bu qeyd olunan mərhələyə çatmaq üçün isə dövlətin orta və kiçik sahibkarlığa gərəkli dövlət dəstəyi vacibdir.

Qrafik 8. İnnovasiyalara mane olan amilləri aşağıdakı kimi dəyərləndirən müəssislərin sayı

Dövlətin bu qeyd olunan sahədəki fəaliyyəti milli innovasiya sistemi daxilində uyğun texnika və texnologiyaların idxal formalarının və idxalının seçiminin müəyyən edilməsini, müəlliflik hüquqlarının qorunmasını, dövlətin təlabtlarının orta və kiçik sahibkarlığın istehsal olunmuş məhsulları ilə ödənilməsi siyasətinin aparılması, inkişaf və tədqiqat yönlü tədqiqatların realizə edilməsinə dövlət yardımını, orta və kiçik sahibkarlarla bazar xarici qurumlar və bazarlar, eyni zamanda universitetlər, elmi-tədqiqat mərkəzləri və s. içərisində informasiya mübadiləsinin təmin olunması üçün vacib olan infrastrukturun inkişafını əhatə edir. Bu qeyd olunanlar milli innovasiya sisteminin orta və kiçik sahibkarlığın inkişafı nöqtəyi-nəzərindən xüsusi əhəmiyyət kəsb etməsinə dəlalət edən faktorlardandır.

O da, məlumdur ki, innovasiya cəmiyyətin mütəmadi şəkildə artan tələbinin ödənilməsində əlverişli şəraiti təminatlandırın və insanların həyat səviyyəsinin durmadan artırılmasının bir variantı olması ilə bərabər, onların daha öncə edə bilmədiklərini realizə olunmağına şərait yaradan alət və vasitədir. Bu qeyd olunan baxımdan, Müasir qloballaşma dövründə istehsal münasibətlərində yeni texnika və texnologiyaların və sürətli şəkildə dəyişən tələbin şərtlərinə tam cavab verəcək yeni istehsal olunmuş məhsulların yaradılmasının vacibliyi, innovasiyanı daha da aktualaşdırmaqdadır. Başqa sözlə ifadə etsək innovasiya təkə iqtisadi inkişafın və artımın sürətləndirilməsi nöqtəyi-nəzərindən deyil, həmçinin iqtisadi inkişafın yolunun dəyişdirilməsi və həyat standartları səviyyəsinin yaxşılaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən da böyük əhəmiyyət kəsb edir. Başqa tərəfdən, innovasiya prosesi nati-

cəsində əldə olunan yeni texnologiyalar hesabına təbii ehtiyatların uzun müddətə qorunması, ətraf mühitin müdafiəsi və s. kimi əsas iqtisadi-sosial xarakterli məsələlər daha yaxşı təmin edilir

Ayrı-ayrı ölkələrdə innovasiya siyasətinin realizə edilməsi üçün ÜMM-da tədqiqatlara ayrılan xərclərin xüsusi çəkisi fərqlidir. bu rada lider İsveçrədir, ondan sonra Yaponiya, İsveç, Cənubi Koreya Almaniya, və ABŞ gəlir (32). Beynəlxalq praktikada dövlətin köməyinin səviyyəsinə əsasən aktiv dövlət müdaxiləsi, qeyri-mərkəzləşdirilmiş idarə etmə və qarışıq formalar fərqləndirilir. Aktiv dövlət müdaxiləsi strategiyasının srealaşdırılması zamanı dövlət elmi və texniki və innovasiya fəaliyyətini milli iqtisadiyyatın inkişafının əsas faktoru hesab edir. bu qeyd olunan strategiyanın seçilməsi qanunvericilikdə və dövlətin xarici siyasətində nəzərə çarpacaq dəyişmələri nəzərdə tutur. Məsələn, Yaponiyada bu qeyd olunan strategiyadan istifadə edərək dövlət idarə edilməsi orqanları ilə istehsal olunmuş məhsul istehsalçıları içərisində sıx əlaqələr formalaşdırır. Dövlət nəinki istiqamətləndirici funksiyalar yerinə yetirir, həmçinin bir çox zəruri proqram və layihələrin maliyyələşdirilməsində və təşkil edilməsində aktiv rola malikdir.

Qeyri-mərkəzləşdirilmiş idarə edilməsi strategiyası dövlətin innovasiya və elm sferasında iştirakının daha mürəkkəb mexanizmidir. bu qeyd olunan strategiyadan istifadə edən dövlət özünün lider əhəmiyyətini saxlayır, ancaq aktiv dövlət müdaxiləsi strategiyasına aid olan sərt əlaqələr bu qeyd olunanrda olmur. Məsələn, dövlət innovasiya sferasında yeniliklər və infrastruktur, iştirakçıların innovasion fəallıqlarının artırılması üçün şərait yaradır, yeniliklərə olan ilkin tələbatı yaratmaq üçün dövlət vəsaiti ayırır. Bu qeyd olunan strategiya zamanı vergi güzəştləri və başqa stimullardan istifadə edilir və ABŞ, İngiltərə və başqa ölkələrdə yerinə yetirir. Aktiv dövlət müdaxiləsi strategiyasından fərqlənərək qeyri-mərkəzləşdirilmiş idarə edilməsi strategiyasında birinci yerdə sahibkarlıq fəaliyyəti durur, dövlət isə onlara əlverişli hüquqi, iqtisadi şərait yaratmağa çalışır. Qarışıq strategiya o ölkələrdə istifadə edilir ki, haradakı dövlət sahəsi milli iqtisadiyyatın əsas hissəsini təşkil edir və dövlət o sahənin yüksək ixrac potensialının olmasında maraqlıdır.

Dövlət belə olan halda dövlət təşkilatlarına aktiv dövlət müdaxiləsi strategiyasını, yerdə qalanlara isə qeyri-mərkəzləşdirilmiş idarə edilməsi strategiyasını tətbiq edir. Bu qeyd olunan ən çox İsveçrədə yayılmışdır. Yaponiya və Cənubi Koreya başqa ölkələrin yeniliklərindən tam istifadə etmək siyasətindən yeni texnologiyalar yaratmaq siyasətinə keçmiş tədbirlər. Bu qeyd olunan sahələrə dünyanın elmi və texniki inkişafını təminatlandıran informasiya sistemləri, biotexnologiyalar, mexanotronika, yeni materiallar kəşf edən sahələr daxildir. Yaponiyada ixrac yönli istehsalın inkişafı üçün nəinki ənənəvi iqtisadi və inzibati birbaşa yollardan, həmçinin xarakterik dolayı metodlardan istifadə edilir bu qeyd olunan dolayı yollara fərdi banklar tərəfindən verilən maliyyə vəsaitlərinin məqsədli şəkildə bölüşdürülməsi və onların prioritet sahələrdə cəmləşdirilməsi daxildir. Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrin innovasiya siyasətinin əsas istiqamətlərinə daxildir:

- vahid antiinhisar qanunvericiliyi;
- əsas istehsal fondlarının sürətli amortizasiya sistemi;
- ETT və konstruktor tədbirlərinə vergi güzəştləri;
- kiçik elmtutumlu biznesin həvəsləndirilməsi;
- texnoloji yeniliklər sferasında innovasiya layihələrini yerinə yetirən korporasiyaların maliyyələşdirilməsi;
- elmtutumlu istehsal olunmuş məhsul istehsal edən korporasiyaların kooperasiyası.

Firma üçün arasıkəsilməz innovasiyanın təmin edilməsində dövlət zəruri rola malikdir. Dövlət tərəfindən əlavə stimullaşdırıcı funksiya resursların qiymətini aşağı salmağa, onların keyfiyyət və əldə edilməsini yüksəltməyə şərait yaradan iqtisadi siyasətin alətləri (kredit, vergi, antitrest qanunvericiliyi, beynəlxalq texnologiyalar tədavülünün tənzimlənməsi və s.) alət və vasitə silə yerinə yetirir.

Şübhəsiz ki, dövlətin innovasiyanın realizə edilməsinə təsir imkanları genişdir və əsas etibarilə aşağıdakıları əhatə edir:

- innovasiya sferasında müsbət dəyişmələr üçün institusional və normativ qanunvericilik şərtlərinin formalaşdırılması;

– yüksək texnoloji və elmtutumlu istehsala, həmçinin bir çox fərli mülkiyyət şəkilində olan təşkilatlara müəyyən vergi güzəştləri, zəmanət və kreditlərin verilməsi yolu ilə dövlətin dəstəyi və stimullaşdırma;

– mülkiyyətin şəkilində olan n və maliyyələşmənin növündən asılı olmayaraq innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan iqtidarına təsərrüfat subyektləri üçün vergi sistemini təkmilləşdirərək əlverişli şərtlərin yaradılması;

– təşkilatların xarici tərəfdaşlarla bir yerdə yerli malın ixracı, xarici dövlətlərdə yerli innovasiyaların reklamı, sərgi-yarmarka fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, innovasiya layihələri üzrə informasiyanın qarşılıqlı dəyişilməsi məqsədi ilə beynəlxalq informasiya sistemində daxil olması üçün şərtlərin formalaşdırılmasını nəzərə alınan xarici iqtisadi dəstək;

– elmtutumlu avadanlığın lizinqinin inkişafı;

– innovation aktiv təşkilatların beynəlxalq müsabiqələrdə iştirakı;

– fərdi investorlar üçün maraqlı olmayan, amma ümummilliyə xarakter daşıyan innovasiya proqram və layihələrinin realizə edilməsi üçün birbaşa dövlət investisiyalarının ayrılması və s.

Innovasiya fəaliyyəti sferasındakı siyasət dövlət tənzimlənməsinin elementi kimi aşağıdakılara sahib olmalıdır:

– formalaşmış məqsədlərin əldə edilməsini təminatlandıran funksiyaları reallaşdıran idarə edilməsi orqanları;

– dəqiq müəyyənləşdirilmiş məqsəd;

– idarə edilməsi funksiyalarının realizə edilməsi üçün yetərli olan tənzimlənmə obyektinin informasiya obrazını formalaşdıran informasiya sistemi;

– tənzimlənmənin və dəstəyin alətləri.

Dövlətin innovasiya fəaliyyətindəki əhəmiyyətinin tədricən artmasının başqa səbəbi onun reallaşdırılması üçün lazım olan xərclərin artımıdır. bu qeyd olunan birinci olaraq elmi-tədqiqat avadanlıqlarına, alətlərinə, ləvazimatlarına olan xərclərin və yüksək ixtisaslı elmi və texniki kadrların əmək haqlarının tədricən artması ilə bağlıdır. bu qeyd olunan aspektdən, dövlətin innovasiya siyasətinin əsas məqsədləri aşağıdakı kimi xarakterizə edilir:

- innovasiya fəaliyyəti üçün iqtisadi, hüquqi, təşkil etmə vəziyyətin yaradılması;
- innovasiyaların yaradılması və eyni zamanda yayılması əsasında yerli istehsal olunmuş məhsul istehsalının effektivliyini və istehsalçıların rəqabət qabiliyyətini yüksəltmək;
- innovasiya sferasında sahibkarlığın və bazar qarşılıqlı əlaqələrinin inkişafı;
- innovasiyanın inkişafına yönələn dövlət resurslarının istifadə effektivliyinin artırılması;
- innovasiya fəaliyyəti zamanı təsərrüfat subyektlərinin əlaqələrinin genişləndirilməsinə dəstək;
- xarici bazarda yerli innovasiya istehsal olunmuş məhsullarına yardım verilməməsi.

Uzun müddət yaşadığımız sosialist təsərrüfatçılığı vəziyyətində innovasiya sistemində bir qayda şəkildə vahid bir sistem kimi baxılmasından çox, onun tərkib hissələrinin dinamikası ayrı-ayrılıqda təmin edilirdi. Elmi və texniki sferaların ayrılıqda götürülməsi elmlə istehsalatın inteqrasiya olmasını zəiflədən faktorlardan biridir.

Mərkəzləşdirilmiş idarəçilik sistemindəki innovasiya sisteminin başqa xüsusiyyətlərindən biri bu qeyd olunan sistemdə xüsusi mülkiyyətin və ən əsası xüsusi əqli-intelektual mülkiyyətin olmamasıdır. Xüsusi mülkiyyətin olmaması innovasiyanın motivasiyasının əsasını təşkil edən kommersiya marağının olmaması deməkdir. Ciddi planlaşdırılan təsərrüfat plan göstəricilərinin yerinə yetirilməsini kommersiya yolu ilə deyil, həmçinin inzibatçılıq üsulları ilə srealaşdırılmasını təminatlandırır.

2.3. Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasında dövlətin rolu

Müasir qloballaşma dövründə hər bir istənilən respublikada davamlı və dayanıqlı sosial və iqtisadi inkişafın təmin edilməsini əsasında elmin inkişafı, rəqabətə davamlı və dayanıqlı innovasiya təyinatlı istehsalı və ixracı durur. Hazırkı

dövrə mütərəqqi texnologiyaların və texnika əhəmiyyəti daha da artır, iqtisadi inkişafın və artımın xüsusiyyətləri dəyişmiş olur, bazarın qloballaşması yaranır. bu baxımdan da, belə bir dövrə Azərbaycan dövləti də dünyanın qlobal iqtisadi strategiyasına müvafiq olaraq özünün innovasiya siyasətini yerinə yetirməli, innovasiya yönlü milli iqtisadiyyatını formalaşdırmalı və onu inkişaf etdirməlidir.

Respublikanın malik olduğu təbii ehtiyatların və sənaye potensialının istifadə edilməsinə əsaslanmış inkişaf yolunun təmin olunmasına mövcud münasibətlər kompleks iqtisadi və sosial inkişafın və o cümlədən, əhalinin həyat səviyyəsinin durmadan artırılmasının zəruri tələblərinə tam cavab vermir. həmin bu məsələlərin həll edilməsi üçün respublikanın iqtisadi və sosial inkişafının innovasiya mexanizmlərindən tam istifadə etmək zərurəti yaranmışdır.

Son dövrə respublika və regionlarda innovasiya fəaliyyəti ilə əlaqədar lazımı qədər sənədlər qəbul edilmişdir.

Müasir qloballaşma şəraitində ölkə milli iqtisadiyyatın dayanıqlı və davamlı inkişafı, normal fəaliyyəti üçün tam şəkildə rəqabətqabiliyyətliliyinin tədricən artması təminatlandırır, həm də bilgilərlərə və elmin ən son nailiyyətlərinə əsaslanmaqla cəmiyyətdə istifadə olunma üçün uyğunlaşdırılmış müasir idarə edilməsi texnologiyaları tələb edilir. Bu baxımdan da, milli iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişaf yoluna və resursların müasir istifadə üsullarına əsaslanmış müasir texnoloji baza formalaşdırmaq vacibdir.

Respublikada idarə edilmə sisteminin durmadan inkişafı dövlətin öz qarşısına qoyduğu vəzifə və məqsədlərin müəyyənləşdirilməsi və bu söylənilənlərə nail olunma prosesində yaranan sistemyaradıcı məsələlərin həll edilməsi ilə əlaqədardır. Milli iqtisadiyyatının idarə edilməsi sisteminin mahiyyəti hər şeydən qabaq, inkişaf və fəaliyyət, dinamiklik və sabitlik, iqtisadi inkişafın mənəvi və maddi tərəfləri içərisində ziddiyyətlərin həll edilməsindən ibarətdir. Bu qeyd olunan üçün isə, birinci olaraq, Respublikada innovasiya yönlü milli iqtisadiyyatın inkişaf institutsional yollarını formalaşdırmağa şərait yaradan elmi-nəzəri konsepsiyayı hazırlamaq zərurəti yaranır.

Müasir cəmiyyətdə innovasiyanın intensiv şəkildə inkişafı, milli iqtisadiyyatda elmi və texniki, o cümlədən innovasiyanın, intellekt məhsulun və informasiyaların payının artımı respublikanın faydalı təbii qazıntıları, əqli-intellektual potensialı və o cümlədən istehsal gücləri kimi innovasiyaların da həmçinin onun sərvəti hesab olunmasına gətirib çıxarmışdır.

Bazar islahatları aparıldıqda, bilgilər və informasiyaların əhəmiyyətinin tədricən artması istiqamətində Azərbaycanın Respublikasının dünya birliyinə inteqrasiya olması və dünya iqtisadi sistemində transformasiyası olması, kapital bazarları və yeni texnologiyalar içərisində qarşılıqlı əlaqələrinin güclənməsi Azərbaycan milli iqtisadiyyatın innovasiyalı iqtisadi inkişaf yoluna keçidini daha da aktuallaşdırır.

Azərbaycan milli iqtisadiyyatının innovasiyalı iqtisadi inkişaf yoluna keçid istiqamətləri və metodlarını təkcə dünyanın İEÖ-lərin və İEOÖ-lərin ümumi inkişaf tendensiyaları və qanunauyğunluqları haqda biliklər əsasında, həm də Azərbaycanın Respublikasının nadir təbii ehtiyatları, istehsal və elmi və texniki potensial da daxil edilməklə xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla hazırlamaq olar.

Innovasiya sferasında taktiki və strateji tədbirlərin hazırlanması təkcə elmi əsasda yerinə yetirilə bilər. bu səbəbdən də bu qeyd olunan üçün birinci olaraq innovasiya yönlü iqtisadi inkişafın institusional inisiqamətlərinin təmin olunmasına konseptual və elmi-nəzəri münasibətləri tədqiq etmək tələb edilir

İqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafını təmini üçün institusional infrastrukturu təşkil edənlər aşağıdakı şəkildə kimi təsnifləşdirə bilər:

I . Tədris, konsaltinq, informasiya.

- Elm-tədris mərkəzləri;
- Biznes məktəblər;
- Konsaltinq firmaları;
- Analitik informasiya mərkəzləri.
- Biznesə yardım agentliyi;

II.Kompleks yardım.

- Biznes mərkəzlər;

- Texnoparklar;
- İnnovasiya-texnoloji mərkəzləri.
- Biznes inkubatorlar;

III.Maliyyə-kredit investisiya yardımı.

- Banklar;
- Sahibkarlığa yardım fondları;
- İnvestisiya kompaniyaları;
- Vençur kompaniyalar.
- Lizinq kompaniyaları;

IV.İctimai təşkilatlar.

- Sahibkarlar assosiasiyası;
- Həmkarlar ittifaqları.
- Sənaye-ticarət palatası;

İnnovasiyalı infrastrukturaya aid olunan elementlərə misal biznes inkubatorları, biznes-mərkəzləri, texnoparkları, agentlikləri, sahibkarlar məktəbini, elm-tədris mərkəzlərini və bir sıra başqa fondları aid etmək olar.

bu qeyd olunan elementləri təsnifləşdirərkən təkcə bir şeyi nəzərdə saxlamaq lazımdır ki bu qeyd olunan qruplaşdırma nisbidir. Təcrübə göstərir ki, hərdən də biznes inkubatorlar və texnoparklar tam şəkildə eyni vəzifəni icra edirlər. Eyni belə hal menecerlər məktəbi və biznes mərkəzləri içərisində də vardır. İnfrastrukturun bir çox elementlərinə nəzər yetirək:

Biznes məktəblər. bu qeyd olunanlar maarifləndirici struktur olaraq professional bacarığın bilavasitə təkmilləşdirilməsi ilə məşğul olurlar. həmçinin, Biznes məktəblər kicir müəssisə sahiblərinin, eyni zamanda onların əməkdaşlarının (marketinq sferasında ekspertlər, maliyyə direktoru, mühasib, və s.); ehtiyatda olan hərbiçilərin, işsizlərin, biznesini qurmaq istəyənlərin, yerli və dövlət hakimiyyət orqanı işçilərinin, həmçinin, kiçik biznesin inkişafı ilə məşğul olanların və s. hazırlığı və o cümlədən yenidən hazırlığı ilə məşğul olurlar. Bu qeyd olunan fəaliyyətləri yerinə yetirən bir sıra başqa qruplar vardır ki, bunlar da

başqa adlarla adlanırlar. Məsələn elm-tədris mərkəzləri, idarəetmə məktəbləri, sahibkarlıq məktəbləri və s. Hər-halda bunlar mahiyyət eyni olar, ancaq adları fərqlənir. Belə ki, Biznes məktəblər fəaliyyətlərini ancaq qısa müddətli məşğələlər üzərində qururlar. Bu Biznes məktəbləri qeyri-dövlət təşkilatı olaraq texnikumlarda, ali məktəblərdə və s. tədris mərkəzlərində fəaliyyət göstərirlər.

Bilavasitə orta və kiçik sahibkarlığa kömək agentliyi. Bu Agentliklər mahiyyət etibarını ilə konsaltink firmaları olaraq bilavasitə kiçik müəssisələrə əsas etibarını ilə qeydiyyat sferasında geniş şəkildə yardım edirlər. Onlar investisiyaların əldə edilməsi sferasında da maarifləndirici fəaliyyət yerinə yetirirlər. Belə agentliklərin fəaliyyətindən İngiltərədə 50-60-cı illərdə ilk dəfə baş vermiş böhran zamanı istifadə edilmişdir. 1993-cü ildə Rusiya və Britaniya dövlətləri arasında bağlanmış dövlətlərarası sazişə əsasən Rusiyada “Nau-hau” fondu səhmdar cəmiyyət növündə bilavasitə orta və kiçik sahibkarlığa kömək agentliyi yaratmışdır.

Elm-istehsalat mərkəzləri. bu qeyd olunan mərkəzlərdən əsas etibarını ilə bazarın tələblərinə tam cavab verən kadrların hazırlanmasında istifadə edilir. Elm-istehsalat mərkəzlərinin eyni zamanda Biznes mərkəzlər həmçinin orta və kiçik sahibkarlığa kömək agentlikləri ilə həm oxşar və həm də fərqli cəhətləri vardır. Bu qeyd olunan mərkəzlər özlərinin əsas fəaliyyətlərini bilavasitə təhsil proqramlarının öyrədilməsi üzərində qururlar və onların dərsləri daha uzun müddətli olur. Bu qeyd olunan mərkəzlərdə əsas etibarını ilə konsaltinq və idarə edilmə məsələləri verilir.

Biznes-inkubatorlar. Biznes-inkubatorlara isə kiçik müəssisələri istehsalat əraziləri, ofislərlə təminatlandıran, onlara ofis, maarifciilik və başqa xidmətləri göstərənləri nəzərdə tuturuq. Biznes inkubatorlar həm kommersiya həmçinin dövlət qurumu kimi fəaliyyətdə ola bilərlər. Onlar eyni zamanda həm bilavasitə müstəqil qrup kimi həmçinin texnoloji mərkəzlərin, texnoparkların, və kiçik biznesə tam yardım edən başqa qrupların nəzdində fəaliyyətdə ola bilərlər. bu qeyd olunan anlayış dünya iqtisadiyyatına bilavasitə Amerika tərəfindən daxil olunmuşdur.

Sosial işgüzar mərkəzlər. əsas etibarını ilə dövlət qurumu kimi bilavasitə məşğulluq mərkəzlərində yaradılır. Belə tip mərkəzlər Rusiya ərazisində ilk dəfə yaradılmışdır. bu qeyd olunanların yaradılmasında bilavasitə məqsəd kiçik biznesi inkişaf etdirməklə bilavasitə yeni-yeni iş yerləri açmaq, eyni zamanda işsiz və qeyri-məşğul əhalini işlə təmin edərək onların rifahını yüksəltmək və dövlətin mövqeyini bilavasitə möhkəmləndirməkdən ibarətdir. Bu Sosial işgüzar mərkəzlər bilavasitə sosial təminat nazirliyinə aidiyyəti olan yeganə dövlət qurumudur.

Texnoparklar. Bir qayda şəkilində ali məktəblərin əsasında yaradılır. Böyük universitetlərin, İnstitutların elmi potensialından tam istifadə etmək, orada yaradılmış və mövcud olan texnologiyaları kommersiyalaşdırmaq məqsədilə yaradılan bu qeyd olunan qruplar kiçik innovasiya müəssisəsi funksiyasını icra edir. Onların yaradılması və bilavasitə inkişafına əhəmiyyətli miqdarda ilkin vəsait tələb edilir

Innovasiya-texnoloji və ya texnoloji mərkəzlər. Belə mərkəzlər elmi-tədqiqat institutları və bilavasitə onların bazaları əsasında yaradılır. Bu qeyd olunanların məqsədləri texnoparklarla tamamilə eynidir. Fərq ancaq ondan ibarətdir ki, bu qeyd olunan mərkəzlər təkcə kiçik müəssisələrlə deyil, həmçinin, öz innovasiyalarını realizə etmək məqsədilə böyük korporasiyalarla da iş birliyi yaradırlar.

Biznes mərkəzlər. Bu tip mərkəzlərə İEÖ-ləin mehmanxanalarında – başqa xidmət sahələrində, həmçinin, ticarət mərkəzlərində tez-tez rast gəlmək olar. Belə mərkəzlər kommersiya qrupu olub həmin bu mərkəzlərin müştərilərinə danışıqlar üçün otaqlar icarəyə verir, onları bilavasitə kommunikasiya vasitələri, kompyuterlər və başqa lazımi vəsaitlərlə təminatlandırır və s. ofis xidmətləri göstərir. Biznes- mərkəzlər bilavasitə Biznes inkubatorlardan fərqli olaraq təkcə hüquqi və fiziki şəxslərə kommersiya əsasları ilə bir müddət yardım edirlər.s

Bu qeyd olunanlardan kiçik sahibkarlığı dəstəkləməyin ən effektiv növü kredit ittifaqları və Biznes inkubatorlarıdır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında fəaliyyət göstərən Elmi İnnovasiyalar Mərkəzi (EİM) Azərbaycanın informasiya mərkəzlərindən biridir.

Təcrübi-konstruktor və Elmi-tədqiqat işlərinin yerinə yetirilməsi və əldə olunan nəticələr haqda informasiya milli iqtisadiyyatın bir çox sahələrinə operativ və keyfiyyətli çatdırmaq vasitəsi ilə onların tətbiq edilməsinin effektivliyini artırmaq sferasında informasiya sistemində ümumrespublikanın mərkəzi funksiyasını YERİNƏ yetirənən Təcrübi-Konstruktor, Elmi-Tədqiqat, İşlərinin və Müdafiə edilmiş Dissertasiyaların Dövlət Qeydiyyatı Mərkəzi (DQM) Nazirlər Kabinetinin 21. 01.1994-cü il 22 sayılı qərarı ilə yaradılmışdır. Nazirlər Kabinetinin 09.01.2003-cü il, 4a sayılı sərəncamına əsas etibarlı ilə DQM Azərbaycan MEA tabeliyinə təqdim olunmuşdur. Nazirlər Kabinetinin 22.08.2008-ci il, 197 sayılı qərarına müvafiq olaraq AMEA-nın Təcrübi-Konstruktor Elmi-Tədqiqat İşlərinin və Müdafiə Olunmuş Dissertasiyaların Dövlət Qeydiyyatı Mərkəzinin adı dəyişilərək Elmi İnnovasiyalar Mərkəzi (EİM) adlandırılmışdır.

Elmi İnnovasiyalar Mərkəzinin tərkibində eyni zamanda Ekspert Şurası fəaliyyət göstərir. Bu Şuranın əsas məqsədi elmi-tədqiqat işləri içərisindən innovasiya yönü işləri seçmək, bu qeyd olunan sahədə tövsiyələr hazırlamaqdır. eyni zamanda Elmi İnnovasiyalar Mərkəzi nəşr edilməyən mənbələr üzrə informasiya sənədlərinin qəbulu, qeydiyyatı, emalı, təhlili, fondlaşdırılması, və yaxud yığılması funksiyalarını yerinə yetirir.

İnformasiya resurslarının formalaşdırılması şöbəsi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Kimya-biologiya elmləri üzrə bölmə;
- Yer-texnika elmləri üzrə bölmə.
- Humanitar elmlər üzrə bölmə;

Təhlil şöbəsi aşağıdakı bölmələr daxildir:

- Proqnoz bölməsi.
- İnformasiya-informasiya bölməsi;

İnnovasiya texnika və texnologiyalarının marketinq şöbəsi:

- Transfer bölməsi.
- İnnovasiya-informasiya fondu;

Bu qeyd olunanndan başqa EİM-in tərkibində həmçinin təsərrüfat şöbəsi və redaksiya-nəşriyyat şöbəsi fəaliyyət göstərir.

EİM-in fəaliyyətinin məqsədi Azərbaycanda elmi-tədqiqat işlərinin təhlili, eyni zamanda elmtutumlu sahələrin inkişafı ilə əlaqədar innovasiyalarının və qabaqcıl texnologiyaların toplanması və informasiya əsasının yaradılmasından ibarətdir.

Elmi İnnovasiyalar Mərkəzinin əsas vəzifələrinə aşağıdakılar daxildir:

- dünya təsərrüfatının qloballaşma prosesində baş vermiş dəyişmələri tədqiq edən bilavasitə yeni elmi sahə olan innovatikanın Azərbaycanda yayılması;
- elmtutumlu sahələrin inkişafı ilə əlaqədar xarici ölkələrin innovasiyalarının və qabaqcıl texnologiyaların öyrənilməsi;
- Milli Elmlər Akademiyasının, komitələrin, konsernlərin, nazirliklərin, korporasiyaların müstəqil balansda olan idarələri, ali təhsil müəssisələri, təşkilatları, onların filial və eyni zamanda şöbələri tərəfindən aparılan təcrübi-konstruktor, elmi-tədqiqat işlərinin, texnika və elmin sahələri üzrə başqa işlərin müəyyən olunmuş qaydada dövlət qeydiyyatı və həmçinin fondlaşdırılması;
- İnnovasiya, informasiya və texnika və texnologiyaların mübadiləsi sferasında beynəlxalq əlaqələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsi;
- elmi və texniki nailiyyətlər sferasında təcrübə və informasiya mübadiləsini təşkil edilməsi və aparılması;
- Azərbaycanda elmin inkişaf yollarının, innovasiya layihələrinin, elmi-tədqiqat işlərinin, elmi kadr potensialının ekspertizası, proqnozlaşdırılması və təhlili, marketinqin yerinə yetirilməsi, bir çox elm sahələrini əhatə edən ümumiləşdirilmiş fondların yaradılması və yaxuduyılması;
- Fonda daxil olan sənədlərin hazırlanması (planlaşdırma və idarə edilməsi məqsədi ilə statistik araşdırmalar, sənədlərin analitik emalı və informasiya-arayış xidmətinin göstərilməsi ilə bağlı faktoqrafik verilənlərin çıxarılması, biblioqrafik informasiyaların tərtibatı), informasiya-axtarış aparatının formalaşdırılması və arayış-informasiya xidmətinin təşkil edilməsi;

- Azərbaycanda və xaricdə innovasiya və elmin nailiyyətlərinə həsr olunmuş «elektron», dövrü və ənənəvi elmi-praktiki nəşrlərin hazırlanması;
- ETTK və innovasiya işləri ilə bağlı referativ toplu, qeydiyyat bülleteninin və kataloqların nəşri və yayılması;
- Təbliğat, təcrübə mübadiləsi və elmi informasiya fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinin başqa məsələləri ilə əlaqədar olan yerli və beynəlxalq tədbirlərin təşkil edilməsi;
- İnformasiya ilə bağlı kadrların səviyyəsinin artırılması məqsədilə mütəmadi olaraq ixtisasartırma kurslarının təşkili.

İnformasiya xidmətinə isə aşağıdakılar aiddir:

- informasiya və qeydiyyat vəərəqlərinin elektron və kağız variantları;
- ETİ hesabatlarının hazırlanması;
- Elmi təşkilatlar və sahələr üzrə analitik icmallar;
- elmi və texniki informasiyanın Dövlət Rubrikatorunun (ETİDR) elektron və kağız variantları;
- Elmi-kadr potensialı haqda analitik material;
- Verilmiş sorğular üzrə tematik axtarış və o cümlədən onun nəticələrinin EİM-in mütəxəssisləri tərəfindən edilən təhlili.
- Elmi sahələrə aid açar sözlər.

İnformasiya sistemlərinə aşağıdakılar aiddir:

- ETİ-ni yerinə yetirən təşkilatların informasiya əsası;
- «ETTKİ» informasiya analitik avtomatlaşdırılmış sistemi;
- İnnovasiya layihələrinin informasiya sistemi;
- Elmi-kadr potensialı haqda informasiya sistemi;
- Elmi sahələrin açar sözlərinin tezaurusu;
- Elmi resursların elektron kataloqu.

EİM-in inkişaf istiqamətlərinə aşağıdakılar aid edilir:

- EİM fondundakı elmi və texniki informasiya sənədlərinin tam mətnli axtarış sisteminin yaradılması (hesabatların elektron variantı ilə);

- elmi və texniki informasiyanın qlobal sistemlərə inteqrasiya olması;
- Elmi-tədqiqatlar və haqda informasiyanın tamlığını təminatlandıran başqa bazaların hazırlanması (innovasiyalar, qrantlar və s.);
- Texnoparkın yaradılması;
- Elektron oxu zalının yaradılması;
- Respublikanın ümumi elmi və texniki informasiya şəbəkəsinin yaradılması.

Yuxarıda qeyd olunanlardan aydın olduğu kimi, innovasiya sferasında effektiv innovasiya infrastrukturunun yaradılması, bilavasitə orta və kiçik sahibkarlığın inkişafı xüsusi əhəmiyyətə malikdir. bu baxımdan da, Azərbaycan milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinin artımı üçün innovasiya infrastrukturunun və kiçik innovasiya biznesinin inkişafı, həmçinin də texnoloji infrastrukturunun (texnoparklar, injiniring mərkəzləri, texniki-tətbiq zonaları, texnika və texnologiyaların transferti mərkəzləri) biznes-layihələrin maliyyələşdirilməsinin fasiləsizliyini təminatlandıran maliyyə institutlarının gələcək inkişaflarını, həm də innovasiya mallarına və texnika və texnologiyalarına dövlət sifarişinin və tələbin formalaşdırılması məqsədilə əlverişli şəraitin yaradılması tədbirlərin realizə edilməsi zəruridir.

Fəsil III. Strateji Yol xəritəsinin konsepsiyasına uyğun olaraq effektiv milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının əsas istiqamətləri

3.1. Azərbaycanın investisiya potensialından səmərəli istifadə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının mühüm istiqamətidir

Məlumdur ki, son illər ərzində respublikamız iqtisadi inkişaf və iqtisadi artım tempinə əsasən dünya ölkələri içərisində ilkin yerlərdən birini tutmaqdadır. Dünya maliyyə böhranı bir çox ölkələrdə ciddi iqtisadi-sosial fəsadlara səbəb olduğu halda, respublikamızda əsas etibarını ilə iqtisadi artım tempinin zəifləməsi ilə müşahidə olunmaqdadır. Şübhəsiz ki, belə bir vəziyyətin yaranması bir çox fərli faktorlarla şərtlənməkdədir. Başqa sözlə, respublikamızın milli iqtisadiyyatının sürətli inkişafının səbəblərindən biri, yaxud birincisi kimi respublikada reallaşdırılan investisiyaların effektiv yerləşdirilməsini hesab etmək olar. Uğurla yerinə yetirilən investisiya siyasəti nəticəsində davamlı və dayanıqlı iqtisadi inkişaf və iqtisadi artım və əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılmasında nəzərəçarpacaq nəticələr əldə etmişdir. Bu qeyd olunan siyasət əsas olaraq bilavasitə investisiya mühitinin əlverişli hala gətirib çıxarılmasından ibarətdir. Onun təmin edilməsi isə hər bir dövlətdə yeridilən iqtisadi siyasət əsasında müəyyənləşdirilir.

Yuxarıda söylənilənlərlə bərabər olaraq, investisiyaların stimullaşdırılması yönündə tədbirlərin mütəmadi xarakter alması tam məqsədəmüvafiqdir. ümumiyyətlə isə, yuxarıda qeyd edildiyi kimi qeyri-neft sahəsinə investisiyaların cəlb olunması prioritetliyini qoruyub saxlayır və onun ən əsas alət və vasitələrindən biri özəlləşdirmə prosesidir. Azərbaycan Prezidentinin fərmanları ilə yeni sahələrin, eyni zamanda xarici investorlar üçün əsasən cəlbəedici olan metallurgiya, kimya, energetika, maşınqayırma, nəqliyyat, rabitə və başqa sahələrdə fəaliyyət göstərən korporasiyaların özəlləşdirməyə açılması xarici investisiya axınına güclü təkan verə bilmişdir.

Onu da bildirmək zəruridir ki, mənfəətin digər valyutalara konvertasiya edil-

məsi, xarici ölkələrə köçürülməsi, və ya reinvestisiya olması ilə bağlı olaraq məhdudiyyətlər ləğv olunmuşdur. bu qeyd olunan tədbirlər xarici investorların Azərbaycana olan marağını daha da artırmışdır.

Tədqiqatlara əsas etibar ilə investisiya fəaliyyətinin yönəldilməsi istiqaməti kimi innovasiya təbii və başqa resurslardan qənaətlə istifadə olunma üçün yeni imkanlar açır. Innovasiya əmək istehsal olunmuş məhsuldarlığının yüksəlməsinə, istehsal olunan istehsal olunmuş məhsulların kəmiyyətinin və keyfiyyətinin artırılmasına şərait yaradır. Müasir qloballaşma dövründə bu qeyd olunan kimi əsas vəzifənin yerinə-yetirilməsində texnoparklar xüsusi üstünlükləri ilə seçilməkdədir.

Təcrübə göstərir ki, informasiya texnologiyaları sferasında innovasiya təmayüllü kiçik və orta sahibkarlığa kömək elmi-tədqiqatların kommersiyalaşdırılaraq elmin dövlətdən asılılığının aşağı salınması, xarici informasiya texnologiyaları korporasiyalarının və potensial investorların Azərbaycanın Respublikasının bu qeyd olunan bazara cəlb edilməsini, texnologiya hazırlayanlar və investorlar içərisində kommersiya əlaqələrinin yaradılması, inkişafın bir çox fərli mərhələlərində elm yönü texnoloji layihələrə yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsini, yeni iş yerlərinin yaradılması, yüksək ixtisaslı və beynəlxalq təcrübəyə malik mütəxəssislər yetişdirmək, birgə tədqiqat layihələri, regional innovasiya sisteminin formalaşdırılması və tətbiq edilməsi, texnika və texnologiyaların və informasiya resurslarının ötürülməsi və s. bu qeyd olunan kimi məqsədlərin realizə olunması üçün texnoparkların yaradılması və inkişafının təmin edilməsi keçid iqtisadiyyatlı ölkələr üçün alternativsiz alət və vasitədir.

Texnoparklar kompleks innovasiya layihələrini yerinə yetirirlər. Innovasiya müəssisələri texnoparkda suveren hüquqi şəxslərdir və texnoparklar onların kommersiya işlərinə bilavasitə müdaxilə edə bilməz. Regional innovasiya zonasının yaradılması sferasındakı dünya təcrübəsindən istifadə edərək artıq respublikamız da analoji təsisatların yaradılması obyektiv reallıq kimi çıxış etməkdədir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi innovasiyanın əldə edilməsini, onun təkrar istehsalı və realizə edilməsi ilə əlaqədar olan proseslər innovasiyanı təşkil edir.

Innovasiya elmin ayrı-ayrı sahələrində yaranıb istehsal sferasında tamamlanaraq, onun çərçivəsində mütərəqqi, keyfiyyət baxımından yeni dəyişiklərə səbəb olur. Innovasiyalar həm texnika və texnologiyaya, həmçinin istehsalatın və idarə edilməsinin təşkil edilməsi formalarına aid oluna bilər. Onların hamısının içərisində sıx qarşılıqlı əlaqə var və onlar istehsal qüvvələrin inkişafının və istehsalatın effektivliyinin artırılmasının keyfiyyət pillələridir.

Yuxarıda vurğulandığı kimi Respublikamızda yerinə yetirilən investisiya siyasətinin mahiyyəti dövlət sərmayələrinin əsas etibarı ilə infrastruktur obyektlərinə yönəldilməsindən, investisiya layihələrinin özəl qurumların, əsasən xarici investorların sayəsində srealaşdırılmasıdır. İndi respublikamızda formalaşmış ümumi iqtisadi-sosial vəziyyət sahəvi və regional inkişaf dövlət investisiyalarından qeyri-neft sənaye sahəsinin prioritet sahələrində və aqrar bölmədə daha böyük həcmdə istifadə edilməsini tələb edir. Deməli, dövlət investisiyalarından iqtidarına sahələrdə istifadə edilməsini doğru deyil. bu qeyd olunan investisiyaların ancaq prioritet sahələrdə və regionlarda istifadəsi daha çox effekt verə bilər. bu qeyd olunan mənada Azərbaycan Prezidentinin «İnvestisiya fəaliyyətinin təşviqi üzrə əlavə tədbirlər haqda» 30 mart 2006-cı il tarixli fərmanı dövlət investisiyalarının milli iqtisadiyyatın qeyri-neft sahələrində istifadəsinin genişləndirilməsi məqsədilə imzalanmışdır. Fərmana əsas etibarı ilə yaradılan «Azərbaycan Investisiya Şirkəti» ölkə milli iqtisadiyyatının qeyri-neft sahələrində fəaliyyət göstərən kommersiya təşkilatlarında iştirak payı və səhm almaqla, onların maddi və texnoloji əsasının yeniləşdirilməsinə müddətli investisiya qoyur. Dövlət investisiyalarının idarə edilməsində ilk dəfə tətbiq olunan bu qeyd olunan mexanizm İngiltərədə geniş şəkildə istifadə edilir

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, dövlətin investisiya siyasəti zaman-zaman dəyişmiş olur və respublikada yaranmış iqtisadi durumdan asılı olaraq müəyyənləşdirilir. Məsələn, ABŞ-da 20-ci əsrin 30-cu illərində dövlət öz vəsaiti sayəsində investisiya qouluşları həyata keçirmiş və bununla da müəyyən mənada ihsizlik səviyyəsini müəyyən mənada tənzimləmişdir. Bu qeyd olunanla bərabər hökumət kənd təsərrüfatı istehsal olunmuş məhsullarına qiymətlərin aşağı

həddini müəyyən etmiş, kommersiya banklarının fəaliyyətinə nəzarəti gücləndirmişdir. Sonrakı 30 ildə dövlətin iqtisadi proseslərə müdaxiləsi zəifləmişdir. Ötən əsrin 60 və 80-ci illərində dövlət yenidən iqtisadiyyata müdaxiləsini genişləndirmişdir. Hal-hazırda isə maliyyə böhranı ilə bağlı olaraq dövlət yenə də iqtisadiyyatı böhran vəziyyətdən qurtarmaq üçün tədbirlər paketi hazırlamış və bu qeyd olunan üçün milyardlarla vəsait ayırmışdır. iqtidarına bu qeyd olunanlar ona dəlalət edir ki, iqtisadi inkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq hər bir istənilən dövlətdə investisiya fəaliyyətinə bu qeyd olunan və yaxud da başqa formada dövlət müdaxiləsi obyektiv zərurətdən irəli gəlir.

Dövlətin struktur siyasəti selektiv xarakterli olmalıdır. İstehsalın quruluşunun məqsədli şəkildə dəyişdirilməsi istehsal olunmuş məhsulun texnoloji səviyyəsinin və nomenklaturasının effektivliyinin artırılmasını, stabil və davamlı və dayanıqlı inkişafı təminatlandırır. Selektiv struktur siyasətində maliyyə yardımlarının obyektivi və kriteriyaları birinci olaraq ölkə təsərrüfatının vəziyyəti və iqtisadi prioritetlərin dəyişikliyi ilə müəyyən edilir

Selektiv struktur siyasətinin istiqamətlərinə Yaxın gələcək üçün aşağıdakıları aid etmək olar:

- neft hasilatı, neft emalı, Yanacaq-energetika kompleksi, neft-kimya sənayesinin dirçəldilməsi;
- Əhalini yerli yeyinti (kənd təsərrüfatı) yüngül, məhsullar ilə təmin edilməsi;
- Təhsil və elmi-texnik tədqiqatlara yardımın edilməsi və s.

Son illərdə kiçik innovasiya təşkilatlarının əhəmiyyəti kəskin şəkildə artmışdır. bu qeyd olunan müəssisələrin formalaşdırılması aşağıda verilən yollarla yaranır:

– rəqabətqabiliyyətli və həmçinin elmtutumlu məhsulun istehsalı məqsədilə bilavasitə öz səylərini cəmləşdirən tədqiqatçılar tərəfindən yeni və müasir müəssisələrin yaradılması. bu qeyd olunan kiçik müəssisələr əsas etibarilə "ana" müəssisədə işlənilib hazırlanmış layihələrin bilavasitə modernləşdirilməsi ilə məşğul olurlar;

– elmi-tədqiqat institutları və o cümlədən sənaye müəssisələrinin laboratoriyalarının, həmçinin şöbələrinin "bazar dublyorları" qismində müasir və yeni strukturların yaradılması. Bu cür müəssisələr təkcə elmi tədqiqatlarla deyil, eyni zamanda məhdud həcmdə də olsa elmtutumlu məhsulların istehsalı ilə də məşğul olurlar;

– innovasiya və o cümlədən texnologiyanın inkişaf etdirilməsi ilə bağlı vasitəçilik xidmətləri məqsədilə yeni və müasir müəssisələrin yaradılması. Bu cür kiçik müəssisələr elmi və texniki və o cümlədən marketinq əlaqələrinin güclü olmadığı həmçinin regionlarda da əhəmiyyətli rola malikdir.

Kiçik və orta innovasiya müəssisələrinin yaradılmasının ilk mərhələsində ixtiraçı-mühəndis mütəxəssislərdən alimlərdən ibarət qruplar yeni istehsal olunmuş məhsulun istehsalı ilə bağlı müəssisələrin əsasını qoyurlar. Adətildə müəssisənin ilkin kapitalı xüsusi vəsaitlər sayəsində formalaşır və müəssisənin yaradıcıları həmçinin onun əsas işçiləri olurlar. Layihə investorlar üçün cəlbedici olduğu hallarda həmin bu investorlar bu müəssisənin inkişafı üçün vəsait qoyurlar. bu tip novator firmalar yeni və müasir layihələrin hazırlanması üzrə çalışan təcrübə-konstruktor laboratoriyası kimi çıxış etmiş olurlar. Bundan sonra müəssisələr özlərinin biznesinin iqtisadi strategiyasını hazırlayır, bilavasitə bazardakı tələb öyrənilir və o cümlədən istehsal prosesinin hazırlanmasına başlayır. Bütün bunlarla bərabər yeni istehsal olunmuş məhsulun istehsalı və o cümlədən satışı həyata keçirilməklə, istehlakçıların yeni istehsal olunmuş məhsula edilən reaksiyası öyrənilir və son mərhələdə istehsalın daha da genişləndirilməsi, eyni zamanda istehsal olunmuş məhsulun keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılmasına, tələbat bazarının genişləndirilməsinə, dövriyyə fondlarının formalaşdırılmasına yönəlmiş yeni kapital qoyuluşların yerinə yetirir.

Innovasiya biznesinin təşkil etmə strukturları içərisində xüsusi rola kiçik firmalar malikdir. Kiçik kollektivlər lazımı qədər çevikdirlər və müasir ideyaları hiss etmək, o cümlədən onları işləyib yaymaq üçün çox səfərbərdirlər. Innovasiya biznesini yerinə yetirən təşkil etmə -hüquqi formalar bir çox fərqli ola bilər ki, burada da mühüm üstünlük vençur firmalarına aiddir. Vençur firmalar kiçik

innovasiya müəssisələri içərisində xüsusi yer tutur və həmçinin onlara çox vaxt "riskli firmalar" deyilir. Bu, vençur firmalar yeni istehsal olunmuş məhsul və xidmətlərin tədqiqi, istehsalı və hazırlanması yönündə ixtisaslaşırlar. bu qeyd olunan firmaların yaradıcıları mühəndislər ixtiraçılar və tədqiqatçılardır. Vençur firmalar əsas etibarını ilə elmtutumlu sahələrdə daha geniş şəkildə yayılmışdır. bu qeyd olunan firmalar bir neçə fiziki və hüquqi şəxsin razılaşmaları və vəsaitləri əsasında yaradılır. Həmçinin vençur biznesin investisiyalaşdırma növü başqa investisiyalaşdırma şəkilində olanlardan fərqlənir. belə ki, vençur biznesinə maliyyə vəsaiti material təminatı olmadan, zəmanətsiz qoyulduğundan, investorlar daha böyük riskə gedirlər.

Deməli, innovasiya yönlü investisiyaların stimullaşdırılması sistemli və kompleks xarakterə malik tədbirlərin realizə edilməsi zəminində mümkün olur. bu qeyd olunan tədbirlər icərisində milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyətə malikdir. bu baxımdan da, növbəti paraqrafda innovasiya yönlü investisiyaların stimullaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının vacibliyi və onun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi məsələləri araşdırılır.

3.2. Post neft erası dövründə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşdırılmasının normativ hüquqi və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri

1997-ci ildə qəbul olunmuş "Patent haqda AR-in qanunu" sənaye mülkiyyəti obyektini - insanların zehni fəaliyyətinin nəticəsi kimi çıxış edən ixtira, faydalı model, sənaye nümunəsi və ixtira - sənayenin və təsərrüfatın başqa fəaliyyət sahələrində hər bir konkret problemin praktik həll edilməsinə şərait yaradan, patent şərtlərini ödəyə bilən yeni həllin olması, faydalı model - istehlak əşyalarının, istehsal vasitələrinin və yaxud onların tərkib hissələrinin konstruktiv həll edilməsi, sənaye nümunəsi - məmulatın yeni varici görkəmini müəyyənləşdirən bədii və yaxud bədii-konstruktiv həll edilməsi, patent - faydalı model, sənaye nümunəsi və

ixtira üçün uyğun icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təqdim olunmuş olan bir müdafiə sənədidir.

Sənaye mülkiyyəti olan obyektlərə bütün hüquqlar dövlət tərəfindən tam müqəfiə olunur və patent vasitəsilə təsdiq olunur Patent, sənaye mülkiyyəti obyektinə ilkinliyi və müəllifliyi təsdiq edir və onlardan tam istifadə etmək üçün xüsusi hüquq təqdim edir. Humanizm və əxlaq prinsiplərinə, ictimai mənafeyə, zidd sənaye nümunəsi faydalı model və ixtira patentlə müdafiə edilmir.

AR-in sənaye mülkiyyəti sferasında uyğun icra hakimiyyəti orqanı sənaye mülkiyyətinin bir çox obyektlərinin müdafiəsi sferasında dövlət siyasətini yerinə yetirir, sənaye mülkiyyəti obyektləri haqda fiziki və hüquqi şəxslərdən iddia edilən sənədlərini qəbul edir, Dövlət reyestrində sənaye mülkiyyəti obyektlərini qeydə alır, onlar ekspertizadan keçirilir, patent təqdim edir, rəsmi informasiyaları nəşr edir, patent müvəkillərinin qeydiyyatını və attestasiyasını aparır.

Ölkə qanunvericiliyinə əsasən, uyğun icra orqanının məsul və vəzifəli şəxsləri vəzifələrini yerinə yetirərkən və həmin bu orqanla əmək münasibətlərinə xitam veriləndən sonra 1 il ərzində patent haqda iddia heç bir sənədi verə bilməzlər.

Qeyd olunmuş sənaye mülkiyyəti obyektini haqda iddia sənədinin verilməsi, bu sənədin ekspertiza edilməsi, o cümlədən patentlərin təqdim olunması, həmçinin bu patent müvəkillərinin bir-bir attestasiyası, o cümlədən qeydiyyatı və fəaliyyəti ilə əlaqədar mübahisələrə uyğun icra hakimiyyəti orqanının müvafiq Apellyasiya komissiyasında baxılır. Bu Apellyasiya komissiyasının qərarından qanunvericiliklə uyğun qaydada məhkəməyə şikayət ərizəsi verilə bilər.

“Patent haqda” AR Qanununda (maddə 6, bənd 1) əsas etibarını ilə Respublika ərazisində mütəmadi olaraq yaşayan, AR-in dövlət dilini bilən, ali təhsili olan, Dövlət reyestrində patent müvəkillərinin qeydiyyatına düşən AR-in vətəndaşı patent müvəkkili ola bilər. Eyni zamanda Patent müvəkkili AR-in ərazisində sənaye mülkiyyəti olan obyektlərə patentini əldə olunması və onun həmçinin, qüvvədə saxlanması işlərinin yerinə yetirilməsində vəkalət verən şəxsə köməklik edir, sənaye mülkiyyəti obyektləri hüquqlarının realizə edilməsində lisenziya razılaşmalarının bağlanması onu təmsil edir, o cümlədə uyğun icra orqanında,

məhkəmədə həmin vəkalət verən şəxsin mənafeələrini qoruyur və öz səlahiyyətləri daxilində işləri icra edir. Onu da xüsusi olaraq bildirə bilərik, ki, patent müvəkkili eyni zamanda patent sahibi və yaxud sənaye mülkiyyəti obyektinin müəllifi kimi çıxış edə bilməz.

İxtiranın patent şərtlərindən danışarkən, birinci olaraq onu da bildirmək zəruridir ki, aşağıdakı obyektlər ixtira hesab oluna bilər:

- maddə;
- qurğu;
- üsul;
- bitki və heyvan hüceyrələrinin kulturaları;
- mikroorqanizm şampı;
- əvvəllər məlum olan üsulun, maddənin, qurğunun, mikroorqanizm şampının yeni təyinatla tətbiq edilməsi.

Respublikanın qanunvericiliyinə əsasən, ixtira səviyyəli olan, yeni və sənayedə tətbiq oluna bilən ixtira obyektinə hüquqi müdafiə təqdim edilir.

Əgər ixtira mövcud biliklər məcmusunda hər hansı bir hissəni təkrar etməyən, yeni sayılır. Mövcud biliklər məcmusuna ixtira haqda iddia sənədinin təqdim edildiyi günə qədər dünyada hamıya müəssər olan informasiyalar aid edilir.

İxtira haqda müvafiq icra orqanına daxil olan, eyni zamanda rəsmi bülletəndə nəşr edilmiş iddia sənədləri də mövcud biliklər məcmusuna aid edilir.

İxtira haqda iddia sənədinin müvafiq icra orqanına təqdim olunduğu günə qədər 12 ay ərzində onun mahiyyətinə haqda informasiya müəllif, iddiaçı və o cümlədən onlardan həmin bu informasiya birbaşa və yaxud dolayısı ilə əldə etmiş hər hansı bir şəxs tərəfindən açıqlanarsa, bu qeyd olunan hal iddia sənədində verilən obyektin yeniliyinə heç bir xələl gətirmir. Açıqlanma faktının sübut olunması vəzifəsi müəllif və yaxud iddiaçının özünün üzərinə düşür.

İxtira, həmin bu sahədə işləyən mütəxəssis üçün mövcud biliklərdən açıq-aşkar şəkildə irəli gəlmirsə, bu zaman ixtira səviyyəsinə malik sayılır. İxtiranın obyektini sənayenin və o cümlədən təsərrüfatın hər hansı sferasında hazırlana və yaxud istifadə oluna bilərsə, bu halda ixtira sənayedə tətbiq edilə bilən sayılır. Onu

da xüsusi olaraq qeyd edək ki, riyazi metodlar, elmi nəzəriyyələr, bədii konstruktorluq işinin nəticəsi, təsərrüfatın və zehni fəaliyyətin təşkil edilməsi, idarə olunması metodları, oyunların metodları və qaydaları, kompüter proqramları və alqoritmləri, şərti işarələr, informasiyanın təqdimi üsulları, qurğu, bina, cədvəllər və qaydalar, ərazi layihələri və planlaşdırma sxemləri, heyvan cinsləri və bitki sortları (mikrobioloji üsullar və bu qeyd olunan üsulla əldə olunan məhsullar istisna olmaqla), heyvan və insan orqanizmlərinin müalicəsinin terapevtik və cərrahi üsulları, inteqral mikrosxemlərin topologiyası, o cümlədən xəstəliyin diaqnostikası metodları ixtira hesab olunmur.

“Patent haqda” qanunun 8-ci maddəsinə əsasən, faydalı modelin hər bir patent qabiliyyəti şərtləri aşağıdakılardan ibarətdir:

“İstehlak əşyaları, istehsal vasitələri və o cümlədən onların hissələri, funksional xüsusiyyətləri konstruktiv və həll edilməsi faydalıdırsa, vaxta qənaət edirsə, üstünlük verirsə, əl əməyini yüngülləşdirirsə və yaxud psixoloji-fiziki yaxud əməyin gigiyena şəraitini yaxşılaşdırırsa, həmçinin, yeni təyinat üzrə istifadə edilirsə, faydalı model sayıla bilər”. Yeni və həmçinin sənayedə tətbiq edilə bilən faydalı modelə hüquqi müdafiə təqdim edilir. Ölkə qanunvericiliyinə əsasən, əsas xüsusiyyətlərinin məcmusu mövcud biliklərdən qeyri-məlum faydalı model yeni sayılır. Mövcud biliklər məcmusuna təklif edilən faydalı modelin birinciliyi tarixinə qədər eyni təyinatlı obyektlər və həmçinin, onların da tətbiq edilməsi haqda hamıya müyəssər olan informasiyalar aid edilir. başqa fiziki və hüquqi şəxslərin Azərbaycanda faydalı modellər haqda verdikləri və müvafiq icra orqanının rəsmi bülletenində nəşr edilmiş iddia sənədləri də həmçinin, mövcud biliklər məcmusuna aid edilir. Qanunvericilikdə bildirilir ki, faydalı bir model haqda iddia sənədinin müvafiq icra orqanına təqdim olunduğu günə qədər 12 ay ərzində onun mahiyyəti nə haqda informasiya müəllif, iddiaçı və onlardan həmin bu informasiya birbaşa və yaxud dolayısı ilə əldə etmiş hər hansı şəxs tərəfindən açıqlanarsa, bu qeyd olunan hal iddia sənədində verilən obyektin yeniliyinə qəti xələl gətirmir. Açıqlanma faktının sübut olunması vəzifəsi müəllif və yaxud iddiaçının üzərində qalır.

Faydalı model təsərrüfatın və sənayenin hər hansı sferasında hazırlana və yaxud istifadə oluna bilərsə, sənayedə tətbiq edilə bilən sayılır. Ölkə qanunvericiliyinə əsasən, aşağıdakı sadalan obyektlər faydalı model hesab olunur:

- maddə;
- üsul;
- mikroorqanizm ştampları;
- bitki və heyvan hüceyrələrinin kulturaları, həmçinin onların yeni təyinatla tətbiq edilməsi;

Yuxarıda bildirildiyi kimi, sənaye nümunəsinə məmulatın xarici görkəmini müəyyənləşdirən bədii-konstruktiv həllər daxildir. Sənaye nümunəsi şəkil və yaxud model, və ya eyni zamanda onların cəmindən, birləşməsindən ibarət ola bilər. Orijinal və yeni olan, sənayedə tətbiq edilə bilən sənaye nümunələrinə hüquqi müdafiə təqdim edilir. Sənaye nümunəsinin erqonomik və estetik xarakterik cəhətlərini doğuran əsas xüsusiyyətlərinin məcmusu (konfiqurasiya, forma, ornament və yaxud rənglərin quraşması) onun bilavasitə ilkinlik tarixinə qədər bütün dünyada hamıya müyəssər olmuş biliklərdən məlum deyildirsə, bu həmin sənaye nümunəsi yeni sayılır. başqa fiziki və hüquqi şəxslərin Azərbaycanda sənaye nümunələri haqda verdikləri və müvafiq icra orqanının rəsmi bülletenində nəşr edilmiş iddia sənədləri də həmçinin, mövcud biliklər məcmusuna daxil edilir. Ölkə qanunvericiliyinə əsasən, sənaye nümunəsi haqda iddia sənədinin müvafiq icra orqanına təqdim olunduğu günə qədər 6 ay ərzində onun mahiyyətinə haqda informasiya müəllif, iddiaçı və onlardan həmin bu informasiya birbaşa və yaxud dolayısı ilə əldə etmiş hər hansı bir şəxs tərəfindən açıqlanarsa, bu qeyd olunan hal həmin iddia sənədində verilən obyektin yeniliyinə heç bir xələl gətirmir. Açıqlanma faktının sübut olunması vəzifəsi müəllif və yaxud iddiaçının üzərinə düşür.

Əsas xüsusiyyətləri onun özünün estetik xüsusiyyətlərinə həmçinin yaradıcı xarakterlər verə bilən sənaye nümunəsi orijinal, o cümlədən dəfələrlə yenidən istehsal oluna bilən sənaye nümunəsi sənayedə tətbiq edilə bilən sayılır.

Məmulatın təkcə texniki funksiyalarını şərtləndirə bilən həllər, sənaye, hidrotexniki və həmçinin, başqa stasionar qurğular, arxitektura obyektləri, çap məhsulları, o cümlədən maye, qaz, toz və yaxud bu kimi maddələrdən hazırlanmış dayanıqsız formalı olan obyektlər sənaye nümunəsi hesab olunmur.

Patentlə verilən hüquqi müdafiənin həcmi və onun eyni zamanda qüvvədə olma müddətinə gəldikdə, onu da xüsusi olaraq qeyd edək ki, bir çox sənaye mülkiyyəti obyektinə patentlə təqdim olunmuş olan hüquqi müdafiənin həcmi aşağıdakı kimi müəyyən eilir:

- sənaye nümunələri üçün - məmulatın fotosəklində verilən əsas xüsusiyyətlərinin məcmusu ilə.
- faydalı model və ixtira üçün - onların düsturu ilə;

Qanunvericilikdə təsbit edildiyi kimi, Azərbaycanda patentin qüvvədə qalma müddəti iddia sənədinin müvafiq icra orqanına təqdim olunduğu gündən sonra aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilir:

- sənaye nümunələri- 10 il.
- faydalı model - 10 il;
- ixtira - 20 il;

Onu da xüsusi olaraq qeyd edək ki, istehsal olunmuş məhsulun və ya məmulatın alınma üsuluna patentlə təqdim olunmuş hüquq bilavasitə bu qeyd olunan üsulla əldə olunan başqa istehsal olunmuş məhsula da aid edilir və ifadəsini sübut edən hal olmadıqda, yeni istehsal olunmuş məhsul patentləşdirilmə üsulu ilə alınmış sayılır.

“Patent haqda” Qanunun III fəslinə əsasən (“Müəllif və patent sahibi”), faydalı modeli, ixtiranı, və həmçinin, sənaye nümunəsini yaradıcı əməklə bilavasitə yaradan şəxs müəllif sayılır.

Sənaye mülkiyyət obyektlərinin yaradılmasında bilavasitə bir neçə fiziki şəxs iştirak etdiyi halda onların hamısı müəllif sayılır. Müəlliflərə aid olan hüquqlardan istifadə olunma qaydası onlarla bağlanmış razılaşma ilə tənzimlənir. Onu da xüsusi olaraq qeyd edək ki, bu tip sənaye mülkiyyəti obyektinin yaradılmasında bilavasitə yaradıcı əməyi olmayan, müəllifə və ya müəlliflərə təkcə texniki, təşkil etmə və

yaxud maddi yardım etmiş, və yaxud da sənaye mülkiyyəti obyektini üzərində olan hüquqların rəsmiləşdirilməsinə və həmçinin ondan istifadəyə kömək etmiş fiziki şəxslər müəllif hesab edilmir. Ölkə qanunvericiliyinə uyğun, müəlliflik hüququ özgəninkiləşdirilməyən şəxsi və fərdi hüquqdur və o, həmçinin, müddətsiz olaraq qorunur. Müəlliflə iddiaçı və yaxud patent sahibi ancaq, işəgötürən olmayan içərisində sənaye mülkiyyəti obyektinin istifadəsi ilə əlaqədar münasibətlər onların bağladıkları razılaşma ilə tənzimlənir. Bu sənaye mülkiyyəti obyektlərinin istifadəsi ilə əlaqədar onların içərisindəki mübahisələrə məhkəmə qaydasında baxılır.

Respublikamızda patent aşağıda verilən şəxslərə təqdim edilir:

- sənaye mülkiyyəti obyektinin müəllifinə və ya müəlliflərinə və yaxud onun (onların) varisinə (varislərinə);
- patent verilməsi haqda iddia sənədində və ya sənaye mülkiyyəti obyektini qeydiyyatına qədər müvafiq icra orqanına təqdim olunmuş ərizədə müəllifin və ya müəlliflərin və yaxud onun hüquqi varislərinin göstərdikləri fiziki və yaxud hüquqi şəxslərə (bilavasitə onların razılığı ilə) və həmçinin, başqalarına

Ölkə qanunvericiliyinə əsasən, patent sahibinin bilavasitə razılığı olmadan heç bir kəslər patentlə müdafiə olunan sənaye mülkiyyəti obyektlərindən istifadə edə bilməzlər. Dövlət sirri təşkil edən informasiyaları ifadə etən ixtirələrdən tam istifadə etmək hüququ bir müddət məhdudlaşdırıla bilər. Bununla bərabər, patent sahibi patentlə verilən hüquqlardan bilavasitə cəmiyyətin və dövlətin mənafeələrinə zidd olmadan istifadə etməlidir. Onu da xüsusi olaraq bildirək ki, sənaye mülkiyyəti obyektinin daha çox patent sahibi olduqda patent hüquqları onların hər biri tərəfindən öz aralarındakı razılaşmaya uyğun başqa hüquqi və yaxud fiziki şəxsə verilə bilər. Bundan başqa onlar razılaşa bilmədikdə bu mübahisələrə AR-in qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada məhkəmədə baxılır.

Respublika prezidenti İ.Əliyevin 2011-cı il 23 may tarixli “Dövlət orqanları tərəfindən elektron xidmətlər verilməsinin təşkil edilməsi sferasında bəzi tədbirlər haqda” Fərmanı mərkəzi dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən

bilavasitə elektron xidmətlərin təşkil edilməsi üzrə tədbirlərin reallaşdırılmasının sürətləndirilməsinə müsbət təsir etmişdir. Artıq dövlət orqanları içərisində qarşılıqlı informasiya mübadiləsi üçün infrastruktur, həmçinin “bir pəncərə” prinsipi ilə elektron xidmətlərdən istifadə etməyə şərait yaradan “Elektron” hökumət portalı yaradılmışdır. Bu elektron imza infrastrukturunu ayrı-ayrı şəxslərin və korporasiyaların, dövlət məmurlarının, bu qeyd olunan sistemdən elektron xidmətlərin əldə olunması, elektron sənədlərin hazırlanması və göndərilməsi, üçün istifadə olunmasına şərait yaradır.

Təhlil onu göstərir ki, son dövrlər dövlət idarəçiliyi sahələrində “Elektron hökumət” in tərkib hissələri olan bir çox layihələr realizə edilmişdir. 2011-ci ildə 15 dövlət orqanında “Elektron hökumət” in tərkib hissələri olan bir çox layihələr realizə edilmişdir. 2011-ci ildə 15 dövlət orqanı “Elektron hökumət” portalına qoşulmuşdur.

Hal-hazırda həmin bu strukturların elektron xidmətlərinin sayı 60-a çatmışdır. Həmçinin, səhiyyə, sosial müdafiə, vergilər, gömrük, təhsil, mədəniyyət, hüquq-müdafiə orqanları və başqa sahələrdə bir çox informasiya sistemləri, kadastrlar, reyestrlər və başqa informasiya resursları yaradılmışdır. Məsələn, ədliyyə sferasında “Qeyri kommərsiya tipli hüquqi şəxslərin reyestri”, “Əhali reyestri”, “Sahibkarlıq sferasında yoxlamaların vahid reyestri”, “Notarial sənədlərin elektron bankı”, “Qüvvədən düşmüş sənədlərin dövlət reyestri”, “AR-in normative-hüquqi aktlarının dövlət reyestri”, “Vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatı sistemi” kimi informasiya sistemləri vardır. Qeyd olunan bu informasiya sistemləri respublikanın “Elektron hökuməti”nin əsas informasiya resurslarını təşkil edir və başqa sistemlər üçün bilavasitə sənədli informasiya mənbəyi kimi çıxış etmiş olurlar.

Belə hesab etmək olar ki, yaxın gələcəkdə respublikada innovasiya və elmi fəaliyyətin stimullaşdırılması haqda qanunun qəbul edilməsini, elmi və texniki inkişafın dürüst ifadə edildiyi innovasiya strategiyasının işlənilməsi və hazırlanması zəruriliyini iddia edənlər heç də özlərinin bu fikirlərində səhv etməzlər.

Nəticə və təkliflər

Müasir qloballaşma şəraitində investisiyalar təsərrüfat fəaliyyətinin əsas elementlərindən biri sayılır. bir çox fərli təsərrüfat subyektləri tərəfindən yerinə yetirilməsinə baxmayaraq, yekunda investisiyalar dövlətin maraq və mənafeələrinin realizə olunmasına xidmət edir. Makroiqtisadi inkişaf təmini edilməsini nöqtəyi-nəzərindən investisiya ikili rola malikdir. Belə ki, məcmu xərclərin əsas komponenti olan investisiya qoyuluşlarının dinamikası birbaşa məcmu tələbə böyük təsir göstərir. Məcmu tələbin dəyişikliyi , son yekunda məşğulluğun səviyyəsinə təsirdə öz ifadəsini tapır. Bu qeyd olunana bərabər olaraq, investisiyalar kapital yığıma gətirir.

Müasir qloballaşma dövründə investisiyaların innovasiya yönlülüüyü iqtisadi-sosial inkişafda törətdiyi pozitiv təsir səmərələri nöqtəyi-nəzərindən daha tam məqsədamüvafiq sayılır. Belə ki, innovasiya cəmiyyətin qarşısına qoyduğu məqsədə çatmaq imkanını genişləndirməklə, əmək və kapital resursunu qoruyub saxlayır. əsasən müasir istehsal münasibətlərində yeni texnika və texnologiyaların və sürətli şəkildə dəyişən tələb şərtlərinə tam cavab verəcək yeni istehsal olunmuş məhsulların yaradılması gərəkliliyi, innovasiya məfhumunu daha da aktualaşdırmışdır. Başqa sözlə ifadə etsək innovasiya, sadəcə iqtisadi inkişaf və iqtisadi artım sürətinin artırılması nöqtəyi-nəzərindən deyil, həmçinin iqtisadi inkişafın yolunun dəyişdirilməsi və həyat standartları səviyyəsinin yaxşılaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən da böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Innovasiya sahibkarlıq fəaliyyəti üçün də əsas yaradır. başqa sözlə ifadə etsək, sahibkarlıq fəaliyyətinin srealaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən irəli sürülən yeni iş təşəbbüsü təminatlandıran bir yeniliyin, başqa sözlə innovasiyanın yerinə yetirilməsinə yönəlik bir proses nəticəsində yaranır. Deməli, innovasiya bir fəaliyyət növü kimi nəinki milli iqtisadiyyatın keyfiyyət göstəricilərinin təkmilləşdirilməsinə xidmət edir, eyni zamanda yeni fəaliyyət mühiti formalaşdırır.

Investisiya və innovasiya içərisində nisbət xüsusi əhəmiyyətə malikdir. bu qeyd olunan əsasən iqtisadi inkişafın dövriliyi ilə şərtlənir. Innovasiya təbii və

başqa resurslardan qənaətlə istifadə olunma üçün yeni imkanlar açır. Əlbəttə resursqoruma nə qədər aktual məsələ olsa da, iqtidarına hallarda investisiyaları innovasiyalara yönəltmək imkan xaricindədir. Bu qeyd oluna cəhdlərin reallığı isə məqsəd və alət və vasitələrin müvafiqliyindən həlledici səviyyədə asılıdır. İstehsal alət və vasitələrinin yeniləşməsi sürəti onların köhnəlməsi tempi ilə şərtlənir. başqa tərəfdən yeniləşmə tempi istehsal olunmuş məhsulun maya dəyəri və qiymətini aşağı salmağa maneədir. bu qeyd olunan vəziyyətdən çıxış yollarından biri fondlardan istifadə intensivliyinin durmadan artırılmasının optimal həddinin tapılmasıdır.

Azərbaycanın Respublikasının informasiya kommunikasiya texnologiyaları sferasında regionun mühüm ölkəsinə çevrilməsi üçün məqsədyönlü dövlət siyasəti yerinə yetirir. XXI əsr müasir informasiya cəmiyyətinin yaradılması, regionların zəngin təbii sərvətlərinin təsərrüfatçılıq dövryyəsinə cəlb olunması, insan kapitalına xidmət etməsi yüksək aqlı-intelektual səviyyəsi, başqa sözlə ifadə etsək formalaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən keyfiyyət baxımından yeni eranın başlanğıcı hesab edilə bilər. Siyasi sabillik, dinamik iqtisadi-sosial inkişaf, cəmiyyətdə demokratik proseslərin daha da inkişafı, dünya milli iqtisadiyyatına inteqrasiyanın dərinləşməsinə şərait yaradır. Nəhəng enerji və nəqliyyat layihələrinin realizə olunması, mütərəqqi təcrübənin mənimsənilməsi Azərbaycanın Respublikasının informasiya və kommunikasiya texnika və texnologiyalarının tətbiq edilməsi, rabitənin inkişafı sferasında də qabaqcıl dövlətlər sırasına çıxmasına imkan yaratmışdır.

Iqtisadi və sosial inkişafın qarşısında duran vəzifələri yerinə yetirmək üçün vacib olan investisiya qoyuluşunun strateji yollarının müəyyənləşdirilməsi əsas məsələlərdən sayılır. Başqa sözlə istər daxili, istərsə də xarici investorun marağı heç də həmişə investisiya qoyulan respublikanın maraqları ilə üst-üstə düşmür. bu səbəbdən də dövlətin investisiya qoyuluşunun yönəldilməsinə bir çox fərli mexanizmlərdən tam istifadə etməklə təsir göstərməsi zərurətə çevrilmiş olur. Belə müdaxilənin praktik realizə edilməsi üçün əsas qismində investisiya qoyuluşlarının törətdiyi iqtisadi-sosial səmərələr çıxış edə bilər.

Investisiya fəaliyyətinin yönəldilməsi istiqaməti kimi innovasiya təbii və başqa resurslardan qənaətlə istifadə olunma üçün yeni imkanlar açır. Innovasiya əmək istehsal olunmuş məhsuldarlığının yüksəlməsinə, istehsal olunan istehsal olunmuş məhsulların kəmiyyətinin və keyfiyyətinin artırılmasına şərait yaradır. Müasir qloballaşma dövründə bu qeyd olunan kimi əsas vəzifənin yerinə-yetirilməsində texnoparklar xüsusi üstünlükləri ilə seçilməkdədir. Təcrübə göstərir ki, informasiya texnologiyaları sferasında innovasiya təmayüllü kiçik və orta sahibkarlığa kömək elmi-tədqiqatların kommersiyalaşdırılaraq elmin dövlətdən asılılığının aşağı salınması, xarici informasiya texnologiyaları korporasiyalarının və potensial investorların Azərbaycanın Respublikasının bu qeyd olunan bazara cəlb edilməsini, texnologiya hazırlayanlar və investorlar içərisində kommersiya əlaqələrinin yaradılması, inkişafın bir çox fərqli mərhələlərində elm yönü texnoloji layihələrə yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsini, yeni iş yerlərinin yaradılması, yüksək ixtisaslı və beynəlxalq təcrübəyə malik mütəxəssislər yetişdirmək, birgə tədqiqat layihələri, regional innovasiya sisteminin formalaşdırılması və tətbiq edilməsi, texnika və texnologiyaların və informasiya resurslarının ötürülməsi və s. Bu qeyd olunan kimi məqsədlərin realizə olunması üçün texnoparkların yaradılması və inkişafının təmin edilməsi keçid iqtisadiyyatlı ölkələr üçün alternativsiz alət və vasitədir.

Investisiya və innovasiya yönü investisiyalar içərisində nisbət xüsusi əhəmiyyətə malikdir. bu qeyd olunan əsasən iqtisadi inkişafın dövriliyi ilə şərtlənir. Innovasiya təbii və başqa resurslardan qənaətlə istifadə olunma üçün yeni imkanlar açır. Əlbəttə resursqoruma nə qədər aktual məsələ olsa da, iqtidarına hallarda investisiyaları innovasiyalara yönəltmək imkan xaricindədir. bu qeyd olunan na olunan cəhdlərin reallığı isə məqsəd və alət və vasitələrin müvafiqliyindən həlledici səviyyədə asılıdır. İstehsal alət və vasitələrinin yeniləşməsi sürəti onların köhnəlməsi tempi ilə şərtlənir. başqa tərəfdən yeniləşmə tempi istehsal olunmuş məhsulun maya dəyəri və qiymətini aşağı salmağa maneədir. Bu qeyd olunan vəziyyətdən çıxış yollarından biri fondlardan istifadə intensivliyinin durmadan artırılmasının optimal həddinin tapılmasıdır.

Azərbaycan milli iqtisadiyyatının texnoloji irəliləmələrinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsinin səmərəliliyinin optimallaşdırılmasına və artırılmasına aşağıdakı institutların fəaliyyəti köməklik edir:

- innovasiya-texnoloji mərkəzlər və texnoparklar;
- dövlət təyinatı innovasiya layihələri;
- elmi və texniki fəaliyyət nəticələrinin kommersiyalaşdırılmasının təmin edilməsinə istiqamətlənmiş texnika və texnologiyaların transferti mərkəzləri;
- elmi və texniki sferada müəssisələrin kiçik formalarının bilavasitə inkişafına yardım fondları;
- bilavasitə dövlət tərəfindən innovasiya risklərinin sığortalanması.

Respublika milli iqtisadiyyatının struktur baxımdan modernləşdirilməsi yüksək texnoloji sahələrin inkişafı mənafeyi baxımından aparılmalıdır. Bu qeyd olunan zaman xalq təsərrüfatının quruluşunun yenidən qurulması bazarın özünü-tənzimləmə mexanizmləri əsasında yerinə yetirilə bilməz. Burada dövlətin tənzimləyici əhəmiyyəti zəruridir ki, bu qeyd olunan da konkret müəssisələrin idarə olunmasından deyil, həmçinin dayanıqlı inkişafın əldə edilməsinə istiqamətlənmiş uzunmüddətli siyasət prioritetlərinin hazırlanmasından ibarətdir.

Innovasiya quruluşu-bir çox istiqamətli və bir çox təşkil etmə -hüquqi formaya malik olan bir-birilə qarşılıqlı bağlı və bir-birini qarşılıqlı tamamlayan təşkilatlar sistemi, həm də onların qarşılıqlı təsir qaydası olub, eyni zamanda texnoloji mənimsəmədən başlayaraq elmi tədqiqatlara qədər olan innovasiya prosesi mərhələlərinin realizə edilməsini təminatlandırır. Müəllif innovasiya infrastrukturunu innovasiya sisteminin mühüm elementlərindən biri sayılır. Milli innovasiya sistemi özündə həmin bu ölkə üçün spesifik xüsusiyyətləri olan və həmçinin innovasiya proseslərinin yayılma şəraitinə təsir edən maliyyə, hüquqi, sosial və iqtisadi və o cümlədən informasiya institutlarının məcmusunu cəmləşdirir.

Respublikamızda elmi və texniki və innovasiya sahələrin gələcək inkişafı üçün vençur sahibkarlığı sisteminin formalaşdırılması zəruridir. Onu da qeyd

etmək vacibdir ki, vençur sahibkarlığının inkişafı sferasında daha böyük nəticələri təkcə bu qeyd olunan sferada təcrübəsi olan xarici və həmçinin beynəlxalq maliyyə institutları ilə əməkdaşlığın təmin olunması şərtilə əldə etmək olar. Vençur sahibkarlığının davamlı inkişafı prosesində mühüm əhəmiyyəti texnoparklar oynamalıdır. Bu texnoparklar innovasiya fəaliyyəti üzrə milli innovasiya fondu və informasiya-analitik mərkəzi rolunu oynamalıdır.

İnnovasiya sferasında effektiv innovasiya infrastrukturunun yaradılması, orta və kiçik sahibkarlığın inkişafı böyük əhəmiyyət kəsb edir. bu baxımdan da, Azərbaycan milli iqtisadiyyatının rəqabətqabiliyyətliliyinin artımı üçün innovasiya infrastrukturunun və kiçik innovasiya biznesinin inkişafı, həmçinin biznes-layihələrin və texnoloji infrastrukturun (texnoparklar, inciniring mərkəzləri, texniki-tətbiq zonaları, texnika və texnologiyaların transferti mərkəzləri) maliyyələşdirilməsinin fasiləsizliyini təminatlandıran maliyyə institutlarının gələcək inkişaflarınınını, həm də innovasiya mallarına və texnika və texnologiyalarına dövlət sifarişinin və tələbin formalaşdırılması məqsədilə əlverişli şəraitin yaradılması tədbirlərin realizə edilməsi zəruridir.

Elmi müəssisələr yeni ideya istehsalı, qabaqcıl tədqiqat, mərkəzlərinə çevrilməli, kreativ milli iqtisadiyyatın əsas institutları olmalıdır. Bunların yaradıcı fəallığının artırılması üçün elmi işlərə və tədqiqatlara investisiyaları artırmaq vacibdir. bu qeyd olunan, kəşf və ixtiraarın artırılmasına, həmçinin kreativ əməklə məşğul olanların sayının çoxalmasına zəruri stimul yaradacaqdır.

Istifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Atakişiyev M., Süleymanov Q. “Innovasiya menecmenti”, Bakı: 2004, səh. 324
2. Aslanzadə I.A. “Investisiya layihələrinin təşkili və idarə olunması”, Bakı: 2000, səh. 183
3. Aslanzadə I.A. “Innovasiyanın idarə edilməsi”, Bakı: 1997, səh. 149
4. Axundov M.Ə. Strateji idarəetmə. Bakı, “Ağrıdağ”, 2001.
5. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin illik hesabatı. Bakı: 2010
6. Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi.
7. Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi.
8. Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsi.
9. Azərbaycan Respublikasında ağır sənaye və maşınqayırmanın inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi.
10. Azərbaycan Respublikasında logistika və ticarətin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi.
11. Azərbaycan Respublikasında Allahverdiyev H.B., Məmmədov Z.T. Investisiya proseslərinin tənzimlənməsi. Bakı: ADIU nəşriyyatı, 2003, 284 s.
12. Əliyev A.Ə., Şəkəraliyev A.Ş. Bazar iqtisadiyyatına keçid: dövlətin iqtisadi siyasəti. Bakı: ADIU nəşriyyatı, 2002, 440 s.
13. Əlirzayev Ə.Q. Azərbaycanın iqtisadi inkişafının konsepsiyası və proqramı. Bakı: Odlar Yurdu nəşriyyatı, 1999, 246 s.
14. Əhmədov Ə.M. Makroiqtisadi tarazlığın təhlilil. Bakı: İqtisad İnstitutu nəşriyyatı, 1995, 124 s.
15. Nadirov A.A. Müstəqil Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf məsələləri. Bakı: Elm, 2001, 534 s.
16. Paşayev T. “Investisiya və müasir dövrdə Azərbaycan iqtisadiyyatının

- inkışafında onun rolu”, Bakı: 2001, səh. 174
17. “Patent haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı, 1997
  18. Səfərov R. “Azərbaycanda yeni texnologiyaların tətbiqi sahəsində innovasiya fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi mexanizmləri” , Bakı: 2007, səh. 228
  19. Sadıqov K.F. Milli iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin konseptual əsasları. Bakı: Azər nəşr, 1999, 72 s.
  20. “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 1996
  21. Hüseynov T.Ə. Sənayenin iqtisadiyyatı. Bakı: 2000, 583 s.
  22. Hacızadə E.M. Neftqazçıxarma kompleksinin iqtisadi inkişaf modeli. Bakı: Elm, 2002, 471 s.
  23. Cəbiyev R.M. Azərbaycanda bazar infrastrukturunun formalaşması və inkişafı. Bakı: 2000, 234 s.
  24. Şahbazov K.A., Məmmədov M.H., Həsənov H.S. «Menecment», Bakı: 2005, səh. 165
  25. Anikonov N.B., Bobkov A.Q. Innovaüii v sisteme gkonomiçeskoqo razvitiä // Innovaüii. 2004, №4
  26. Anisimov Ö.P., Curavlev Ö.V., Artemenko V.P. Osvoenie produktovix innovaüiy. Voronec: Qos. texnol. Akademiyə, 2003
  27. Barınoy A.V. i dr. «Innovaüii». M.: Delo, 2007, 196 s.
  28. Balabanov I.L. Innovaüionniy menedcment. Spb.: Piter, 2001, 521 c.
  29. Vilenskiy P., Livişü V., Smolək S.A. Oüenka gffektivnosti investüionnix proektov: teoriä i praktika. M.: DELO, 2004
  30. Quseynov S.K. Gffektivnostğ strukturi promışlennoqo proizvodstva v usloviäx eqo intensivikaüii. Baku: GIm, 1997, 372 s.
  31. Qranberq A.Q. «Dvicenie reqionov Rosii k innovaüionnoy gkonomie». M.: Infra, 2006, 284 s.
  32. Qolub A., Strukova E. Gkonomika prirodnix resursov. M.: Aspekt-Pres, 1998, 468 s.

33. Qonçarenko L.P. Innovasiionnaə politika. M.: KNORUS, 2009., 352 s.
34. Santo B. Innovasiie kak sredstvo gkonomiçeskoqo razvitiə. M.: Progress, 2000
35. Evdokimova T.Q. i dr. «Innovasiionny menedcment». M: Infra, 2005, 426 s.
36. Ivanova N.I. Naüionalğnie innovasiionnie sistemı. M.: Nauka, 2002, 375 c.
37. www.economy.gov.az
38. www.e-qanun.az
39. www.economy.gov.az
40. www.un-az.org
41. www.azstat.org
42. www.science.az
43. www.nba.az

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
Beynəlxalq Doktorantura və Magistratura Mərkəzinin magistrantı
Mehdiyev Kənan Fazil oğlunun “Strateji Yol xəritəsinin tələbləri
baxımından milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və
reallaşmasının dövlət mexanizmləri” mövzusunda yazdığı
dissertasiya işinin
REFERATI

İqtisadi hadisə və proseslərin mahiyyətində və miqyasında baş vermiş keyfiyyət dəyişmələri onlara münasibətdə yeni tarixi-iqtisadi reallıqları yaranır. Belə ki, konkret iqtisadi vəziyyətdə mövcud məsələnin həll edilməsi nöqtəyindən effektiv hesab edilən alət və vasitə, dəyişən iqtisadi-sosial vəziyyətin təsiri nəticəsində yeni keyfiyyət xüsusiyyəti aspektindən dəyərləndirilir. Bazarın ənənələrinə malik ölkələrdə bu qeyd olunan obyektiv reallıq, məsələlərin həll edilməsinə münasibətdə yeni iqtisadi düşüncə tərzinin formalaşdırılmasında irəli gəlmiş halda, iqtisadi sistemi transformasiyaya məruz qalan dövlətlərdə fərqli xüsusiyyətlərlə müşahidə edilir bu qeyd olunan zaman yerinə yetirilən iqtisadi islahatlar bir çox fərqli sahələrdə innovasiyaların realizə edilməsini zərurətini yaranır. Lakin, buna baxmayaraq, hər bir istənilən halda milli iqtisadiyyata xarici mühit faktorlarının təsirinin mövcudluğu keyfiyyət baxımından yeni yanaşmanı şərtləndirmiş olur.

Müasir qloballaşma dövründə iqtisadi nailiyyətlərin əldə edilməsi hər bir ölkə milli iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətliliyindən əhəmiyyətli səviyyədə asılılığı danılmaz faktır. bu qeyd olunan faktor qloballaşmanın dərinləşdiryi bir şəraitdə öz əhəmiyyətini bir daha artırmaqdadır. Belə ki, yüksək rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyata malik ölkələr beynəlxalq bazara güclü və daha çox fayda əldə edən subyekt kimi qoşulduğu halda, müvafiq parametr üzrə zəif olan ölkələr isə bir çox hallarda istehlakçı qismində iştirak edirlər.

Ölkə milli iqtisadiyyatının rəqabətqabiliyyətliliyi isə şübhəsiz ki, onun əsasını təşkil edən elementlərin rəqabətqabiliyyətliliyi ilə şərtlənir. bu qeyd olunan rada xüsusi diqqət yetirilən məqam, milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinin hansı alət və vasitələrdən istifadə olunması ilə təmin edilməsindən ibarətdir. Bu qeyd olunan baxımdan innovasiya fəaliyyəti səviyyələrdə ön plana çıxmış olur. Beynəlxalq bazarlarda iştirak payına əsasən nisbətən kiçik dövlətlərin müvafiq məkanda iştirakının dayanıqlığının təmin edilməsi aspektindən isə innovasiya obyektiv xarakter daşıyır.

İqtisadi inkişaf prosesləri bir çox fərqli dövrlər ərzində fərqli faktorların təsiri ilə dinamik xarakter əldə olunmuşdur. Müasir qloballaşma dövründə makroiqtisadi tarazlığın, həm də davamlı və dayanıqlı iqtisadi inkişafın əsasını təşkil edən, eyni zamanda istər bütövlükdə dövlətin, istərsə də təsərrüfat subyektlərinin rəqabət mübarizəsində dayanıqlığını təminatlandırın əsas element kimi məhz innovasiya çıxış etməkdədir. Belə ki, bir çox fərqli sahələrdə innovasiyaların tətbiq edilməsi alət və vasitə silə əmək istehsal olunmuş məhsuldarlığının səviyyəsini yetərincə yüksəldə bilən dövlət, dünya bazarında rəqabət prosesinin aktiv iştirakçısına

çevrilə bilir. Onun hansı səviyyədə təmin edilməsi isə bilavasitə innovasiyaların mənimsənilməsi səviyyəsindən asılıdır.

Mövzunun aktuallığını şərtləndirən başqa faktor innovasiyanın sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əsas yaratma qabiliyyətinə malik olmasıdır. başqa sözlə ifadə etsək, sahibkarlıq fəaliyyətinin reallaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən irəli sürülən yeni iş təşəbbüsü təminatlandırın bir yeniliyin, başqa sözlə innovasiyanın yerinə yetirilməsinə yönəlmiş proses nəticəsində yaranır. Deməli, innovasiya bir fəaliyyət növü kimi nəinki milli iqtisadiyyatın keyfiyyət göstəricilərinin təkmilləşdirilməsinə xidmət edir, eyni zamanda yeni fəaliyyət mühiti formalaşdırır. Bu qeyd olunan baxımdan, investisiyaların innovasiya yönlülüyünün təmin edilməsi yollarının tədqiq edilməsi, həm də onun əsasında iqtisadi-sosial effektivlik məsələlərinin geniş planda tədqiq edilməsi işin ana xəttini təşkil edir.

Dissertasiya işinin məqsədi Azərbaycan Respublikasında innovasiya proseslərinin mövcud vəziyyətinin tədqiq edilməsi, onların əsas yeniliklik xarakterliliyinin təmin edilməsi əsasında iqtisadi-sosial effektivliyin artırılması üçün kompleks tədbirlərin işlənilməsi və bu qeyd olunan vəzifənin praktik realizə edilməsi nöqtəyi-nəzərindən yeridilən iqtisadi siyasətin əhəmiyyətinin araşdırılmasıdır.

Milli innovasiya sisteminin formalaşması və reallaşmasının fiskal mexanizmi və onun təkmilləşdirilməsi istiqamətləri. Dissertasiya işində qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının tədqiqinin nəzəri-metodoloji əsaslarını, innovativ inkişafın tədqiqinin iqtisadi aspektlərini vermək;
- innovasiya yönlü milli iqtisadiyyatın inkişafın xarakterik cəhətlərini qiymətləndirmək və onların vacibliyini əsaslandırmaq;
- milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafını təmin edən başlıca ilkin şərtlər və amilləri müəyyənləşdirmək;
- milli iqtisadiyyatın innovativ potensialının müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi məsələləri;
- Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasının konseptual əsasları və imkanlarının göstərilməsi;
- Azərbaycanda innovativ inkişafın mövcud vəziyyətinin təhlili və dəyərləndirilməsi və milli innovasiya sisteminin formalaşmasında dövlətin rolunun açıqlanması;
- Azərbaycanın investisiya potensialından səmərəli istifadə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının mühüm istiqamətini əsaslandırmaq;
- Post neft erası dövründə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşdırılmasının normativ hüquqi və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri göstərmək;
- Azərbaycan Respublikasında investisiyaların, eyni zamanda də innovasiya yönlü investisiyaların realizə edilməsinin normativ-hüquqi mexanizmini tədqiq etmək;

–milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının və onun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi aspektlərini ölkə timsalında tədqiq etmək;

Tədqiqatın predmeti Azərbaycan milli iqtisadiyyatın da reallaşdırılan innovasiyaların iqtisadi-sosial effektivliyinin müəyyənəşdirilməsi əsasında onun respublikanın rəqabətqabiliyyətliliyinə təsirinin dəyərləndirilməsi, obyekt isə respublika milli iqtisadiyyatın da reallaşdırılan innovasiya fəaliyyətinin göstəriciləridir. Tədqiqatlar göstərir ki, innovasiya cəmiyyətin mütəmadi olaraq artan tələbinin ödənilməsində əlverişli şəriati təminatlandırın və həyat səviyyəsinin durmadan artırılmasının bir elementi olmaqla bərabər, insanların daha öncə edə bilmədiklərini realizə olunmağına şərait yaradan alət və vasitədir. bu qeyd olunan baxımdan, Müasir qloballaşma dövründə iqtisadi fəaliyyətdə yeni texnika və texnologiyaların və sürətli şəkildə dəyişən tələbin ödənilməsinə tam cavab verəcək yeni istehsal olunmuş məhsulların yaradılmasının vacibliyi, innovasiyanın əhəmiyyətini daha da artırır. başqa sözlə ifadə etsək innovasiya təkcə iqtisadi inkişafın və artımın sürətləndirilməsi nöqtəyi-nəzərindən deyil, həmçinin iqtisadi inkişafın yolunun dəyişdirilməsi və həyat standartlarının yaxşılaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən əsas əhəmiyyət kəsb edir. başqa tərəfdən, innovasiya fəaliyyəti nəticəsində əldə olunan yeni texnologiyalar hesabına təbii ehtiyatların uzun müddətə qorunması, ətraf mühitin müdafiəsi və s. bu qeyd olunan kimi iqtisadi-sosial xarakterli məsələlərin effektiv həll edilməsi nöqtəyi-nəzərindən əlverişli zəmin yaranır. Innovasiya yönlü investisiyaların belə müsbət təsir səmərə yaratması nöqtəyi-nəzərindən o, dissertasiya işinin tədqiqat obyektini təşkil etmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasını iqtisad elminin klassiklərinin və müasir görkəmli nümayəndələrinin ümumiyyətlə isə innovasiyalar, onların cəlb edilməsini, yollarının və effektivliyinin müəyyənəşdirilməsi haqda nəzəri müddəaları, Azərbaycan iqtisadçı alimlərinin və praktiklərinin investisiya fəaliyyəti sferasında elmi-tədqiqat əsərləri, həmçinin dissertasiya işinin mövzusu ilə bağlı AR-in qanunları, həm də hökumətin bu qeyd olunan mövzuya uyğun məsələlərlə bağlı olaraq qəbu qeyd olunan 1 etdiyi başqa normativ-hüquqi aktlar təşkil edir.

Tədqiqatın informasiya əsasını Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin illik hesabatları, Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin illik məcmuələri və ixtisaslaşmış qrupların materialları təşkil etmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

– milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının tədqiqinin nəzəri-metodoloji əsaslarını, innovativ inkişafın tədqiqinin iqtisadi aspektləri əsaslı şəkildə verilmişdir;

– innovasiya yönlü milli iqtisadiyyatın inkişafın xarakterik cəhətlərinin qiymətləndirilməsi həyata keçirilmişdir;

– milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafını təmin edən başlıca ilkin şərtlər və amilləri müəyyən edilmişdir;

– milli iqtisadiyyatın innovativ potensialının müəyyən edilmiş və qiymətləndirilmişdir;

– Respublikada milli innovasiya sisteminin formalaşmasının konseptual əsasları və imkanlarının göstərilmişdir;

– Post neft erası dövründə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşdırılmasının normativ hüquqi və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri göstərilmişdir;

–Azərbaycanda investisiyaların, eyni zamanda də innovasiya yönlü investisiyaların realizə edilməsinin normativ-hüquqi mexanizmini tədqiq edilmişdir;

–milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının və onun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi aspektlərini ölkə timsalında tədqiq olunmuşdur;

Dissertasiya işinin nəzəri və əməli əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqatın əsaslandırılmış nəticələrindən respublika milli iqtisadiyyatının struktur təkmilləşdirilməsində, həm də onun kompleks inkişafında əsas əhəmiyyətə malik olan investisiyaların cəlb edilməsini, onlardan istifadənin effektivliyinin artırılması sferasında mövcud ehtiyatların aşkara çıxarılması və istifadəsi üzrə müvafiq dövlət orqanları tərəfindən istifadə edilə bilər.

**Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
Beynəlxalq Doktorantura və Magistratura Mərkəzinin magistrantı Mehdiyev
Kənan Fazil oğlunun “Strateji Yol xəritəsinin tələbləri baxımından milli
innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşmasının dövlət
mexanizmləri” mövzusunda yazdığı dissertasiya işinə**

R Ə Y

Iqtisadi hadisə və proseslərin mahiyyətində və miqyasında baş vermiş keyfiyyət dəyişmələri onlara münasibətdə yeni tarixi-iqtisadi reallıqları yaranır. Belə ki, konkret iqtisadi vəziyyətdə mövcud məsələnin həll edilməsi nöqtəyindən nəzərdən effektiv hesab edilən alət və vasitə, dəyişən iqtisadi-sosial vəziyyətin təsiri nəticəsində yeni keyfiyyət xüsusiyyəti aspektindən dəyərləndirilir. Bazarın ənənələrinə malik ölkələrdə bu qeyd olunan obyektiv reallıq, məsələlərin həll edilməsinə münasibətdə yeni iqtisadi düşüncə tərzinin formalaşdırılmasında irəli gəlmiş halda, iqtisadi sistemi transformasiyaya məruz qalan dövlətlərdə fərqli xüsusiyyətlərlə müşahidə edilir. Bu qeyd olunan zaman yerinə yetirilən iqtisadi islahatlar bir çox fərqli sahələrdə innovasiyaların realizə edilməsini zərurətini yaranır.

Bu baxımdan Beynəlxalq Doktorantura və Magistratura Mərkəzinin magistrantı Mehdiyev Kənan Fazil oğlunun “Strateji Yol xəritəsinin tələbləri baxımından milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşmasının dövlət mexanizmləri” mövzusunda yazdığı dissertasiya işi aktual bir mövzuya həsr edilmişdir.

İşdə Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının tədqiqinin nəzəri-metodoloji əsasları, Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasının əsasları və Strateji Yol xəritəsinin konsepsiyasına uyğun olaraq effektiv milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının əsas istiqamətləri məsələləri araşdırılmışdır.

Magistr işin yazılmasında müasir iqtisadi ədəbiyyatlardan istifadə etmiş, həmçinin respublikanın statistik göstəricilərinə istinadlar vemişdir. İş mövzunu tam əhatə edir.

Bütün yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq Mehdiyev Kənan Fazil oğlunun “Strateji Yol xəritəsinin tələbləri baxımından milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşmasının dövlət mexanizmləri” mövzusunda yazdığı magistr dissertasiya işini müdafiə buraxmaq olar.

Elmi rəhbər:

i.e.n.M.M.Mürsəlov

**Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
Beynəlxalq Doktorantura və Magistratura Mərkəzinin magistrantı Mehdiyev
Kənan Fazil oğlunun “Strateji Yol xəritəsinin tələbləri baxımından milli
innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşmasının dövlət
mexanizmləri” mövzusunda yazdığı dissertasiya işinə**

R Ə Y

Müasir qloballaşma dövründə iqtisadi nailiyyətlərin əldə edilməsi hər bir ölkə milli iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətliliyindən əhəmiyyətli səviyyədə asılılığı danılmaz faktır. bu qeyd olunan faktor qloballaşmanın dərinləşdiryi bir şəraitdə öz əhəmiyyətini bir daha artırmaqdadır. Belə ki, yüksək rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyata malik ölkələr beynəlxalq bazara güclü və daha çox fayda əldə edən subyekt kimi qoşulduğu halda, müvafiq parametr üzrə zəif olan ölkələr isə bir çox hallarda istehlakçı qismində iştirak edirlər.

Ölkə milli iqtisadiyyatının rəqabətqabiliyyətliliyi isə şübhəsiz ki, onun əsasını təşkil edən elementlərin rəqabətqabiliyyətliliyi ilə şərtlənir. bu qeyd olunan rada xüsusi diqqət yetirilən məqam, milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinin hansı alət və vasitələrdən istifadə olunması ilə təmin edilməsindən ibarətdir. Bu qeyd olunan baxımdan innovasiya fəaliyyəti səviyyələrdə ön plana çıxmış olur. Beynəlxalq bazarlarda iştirak payına əsasən nisbətən kiçik dövlətlərin müvafiq məkanda iştirakının dayanıqlığının təmin edilməsi aspektindən isə innovasiya obyektiv xarakter daşıyır.

Bu baxımdan Beynəlxalq Doktorantura və Magistratura Mərkəzinin magistrantı Mehdiyev Kənan Fazil oğlunun “Strateji Yol xəritəsinin tələbləri baxımından milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşmasının dövlət mexanizmləri” mövzusunda yazdığı magistr dissertasiya işi aktual bir mövzuya həsr olunmuşdur.

İşlə tanışlıq onu göstərdi ki, tələbə araşdırdığı mövzu ilə tanışdır, lazım olan ədəbiyyatlardan yerində və ətraflı istifadə edərək mövzunu tam şəkildə acmışdır.

Bütün yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq Mehdiyev Kənan Fazil oğlunun “Strateji Yol xəritəsinin tələbləri baxımından milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və reallaşmasının dövlət mexanizmləri” mövzusunda yazdığı magistr dissertasiya işini müdafiə buraxmaq olar.

Rəyçi:

“Nəzəri və praktiki iqtisadiyyat”

Kafedrasının müə.

dos. Nəzəraliyev S.B